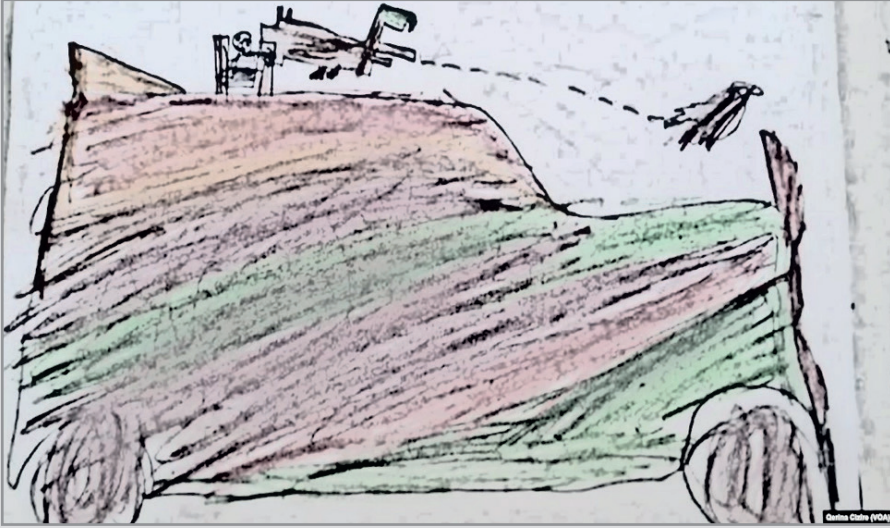

ÇATIŞMA DÖNEMLERİNDE ÇOCUK HAK İHLALLERİ RAPORU

(7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016)

Ankara, Aralık, 2019

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 123

TİHV
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

ÇATIŞMA DÖNEMLERİNDE ÇOCUK HAK İHLALLERİ RAPORU

(7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016)

Ankara, Aralık 2019
Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 123

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 123

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/Ankara
Telefon/Faks: +90 (312) 310 66 36 +90 (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
Web: www.tihv.org.tr

ISBN: 978-605-9880-21-3

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic., Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

SIGRID RAUSING TRUST

Bu yayın Avrupa Birliği ve Sigrid Rausing Trust'ın maddi desteği ile Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği ve Sigrid Rausing Trust'ın görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
1. YÖNTEM, KAPSAM.....	7
2. ARKA PLAN.....	9
2.a. Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalar ve Çocuk.....	9
2.a.i Silahlı Çatışmalarda Çocuk Tanımı.....	9
2.a.ii Uluslararası Hukukta Çocukların Silahlı Çatışmalardan Korunması.....	10
2.b. Silahlı Çatışmalarda Çocukların Yaşadığı 6 Temel Hak İhlali.....	18
2.c. Türkiye’de Çatışma Ortamlarında Çocuk.....	20
3. 7 AĞUSTOS 2015 - 16 AĞUSTOS 2016 TARİHLERİ ARASINDA ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI 6 HAK İHLALİ.....	25
3.a. Çocukların Öldürülmesi ve Sakatlanması.....	25
Tablo: 7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 Tarihleri Arasında Yaşamını Kaybeden Çocuklar.....	59
3.b. Çocukların Çatışmalarda Yer Alması.....	67
3.c. Çocukların Kaçırılması, Kaybedilmesi, İnsan Ticareti, Gözüaltına Alınma, Tutuklanma ve İşkence ve Kötü Muamele.....	77
3.d. Okullara ve Hastanelere Yapılan Saldırıları/Askeri Amaçla Kullanımı.....	91
3.e. İnsani Yardımın Engellenmesi.....	106
3.f. Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet.....	118
4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	125

ÖNSÖZ

Türkiye çatışmalı yıllarda doğan çocukların çocuk sahibi olduğu 35 yılı geride bırakırken, çatışmalı ortamın artık erişkin yaşlara ulaşmış 80'lerdeki çocuklarından bugünün çocuklarına dek hepsinin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin hazırladığı raporlarda dikkat çektiği altı temel ihlalin tümüne maruz bırakıldıkları bir ortam olmayı sürdürüyor.

Taraf olunan tüm sözleşmelere rağmen; katliam ve işkence tanıklıklarının yanı sıra en başta anadilde eğitim hakkı yok sayılarak başlayıp, çocukların öldürülmesi ve sakatlanması, çatışmalarda yer alması ya da kullanılmasından cinsel şiddete, kaçırılmadan okullara veya hastanelere doğrudan saldırılar ve insani erişimin engellenmesine kadar uzayan ihlaller 35 yıldır devam ederken, özellikle 7 Ağustos 2015'de başlayan sokağa çıkma yasakları adı altında özgürlüğünden alıkonma mekânlarının evlere taşınmasıyla ürkütücü boyuta ulaşmıştır. Sokağa çıkma yasakları süresince en hafifinden eğitim hakkı elinden alınan çocuklar hastanelerin karargâha dönüşmesi ile sağlık hizmetine ulaşamamış, delik deşik edilen su depolarıyla temiz suya erişim kısıtlanmış, ağır savaş silahlarıyla saldırılan evlerinde aileleri ile birlikte yaralanmış ya da öldürülmüştür.

TİHV tarafından yayınlanan 21.08.2016 tarihli rapora göre 7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşamını kaybeden çocuk sayısı; Diyarbakır'da 11; Hakkari'de 1; Şırnak'ta 63; Mardin'de 2 olmak üzere 77'dir. Bu çocukların yaşları 0 ay-18 yaş arasında değişmektedir. Hastaneye götürülürken yolda vurulan bebeklerden, savaş atıklarının meydana getirdiği ölümlerle karşılaşan oyun çocuklarına her yaştan çocuğun yaşam hakkı ihlalinde en ağır kişisel tanıklığım yanmış kemiklerle dolu bir bodrumda çocuk kemiği bulmak olmuştur. Yanı başındaki pamukların/yünlerin yanmadan kalabildiği ama kemiklerin paramparça ve kömürleşmiş halde bulunduğu bodrumda en az bir çocuğun olduğunu biliyoruz. Bodrum katlarında insanların yüksek sıcaklık oluşturan silahlarla yakılarak ya da ağır savaş silahlarıyla öldürüldükten sonra delillerin yok edilmesi amacıyla cesetlerin yakıldığına kanıtı olan bu veri Kürt halkına yönelik saldırıların geldiği aşamayı göstermesi açısından yeterince tanımlayıcıdır.

Bu dönem hem her yaştan sivillere hem de çocuklara yönelik ağır ihlallerle savaş suçlarının işlendiği bir dönem olarak tarihe kaydedilmiştir. İnsanlığımızdan utandığımız bir sürece tanıklık ve özellikle çocuklar açısından kayıt düşen bu çalışma tarihe düşülen notlardan birisidir. Emek veren tüm insan hakları savunucusu dostlarımıza sonsuz teşekkürlerimizle...

Şebnem Korur Fincancı

1. YÖNTEM, KAPSAM

Bu çalışma, Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'nde 2015-2016 yıllarında ağır hak kayıplarına yol açan çatışmalar ve ilan edilen sokağa çıkma yasaklarında gerçekleşen çocuk hak ihlallerini daha geniş bir çerçevede belgelemek ve görünür kılmak ihtiyacından doğmuştur.

Raporun referans aldığı çocuk tanımı BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin tanımladığı ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtildiği üzere 0-18 yaş arası bireylerdir.

Çalışma, dünyada çatışma bölgelerinde çocukların sıklıkla karşılaştıkları insan hakları ihlallerinin yer aldığı, BM tarafından 1996 yılında yayınlanan 'Silahlı Çatışmaların Çocuklara Etkisi' başlıklı rapor temel alınarak yapılandırılmıştır.

Çatışmaların yaşandığı döneme ilişkin hâlâ cenazeleri bulunamayan insanların olduğu bilinmektedir ve yaşanan birçok hak kaybına ilişkin sağlıklı bilgilere erişebilmek hâlâ mümkün değildir. Dolayısıyla bu rapor, her bir çocuğun hikayesinin kıymetini bilerek, vaka temelli ve nitel bir araştırmanın sonucudur.

Raporun ele aldığı tarih aralığının başlangıcı olarak 7 Ağustos 2015 belirlenmiştir. Bu tarih yaşam alanlarında yoğun yaşanacak çatışmaların, sokağa çıkma yasaklarının ve çok ağır hak ihlallerinin başlangıcı olarak düşünülmüştür. 7 Ağustos 2015 günü Şırnak/Silopi'de Başak Mahallesi'nde açılan hendeklere ve barikatlara yönelik güvenlik güçlerinin düzenlediği operasyon sırasında 17 yaşındaki Mehmet Hıdır Tanboğa öldürülmüştür. Rapor 16 Ağustos 2016 tarihinde ilk kez ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının birinci yılı ile sınırlandırılmıştır.

Raporda çatışmaların yoğun olarak yaşandığı 7 Ağustos 2015 - 16 Ağustos 2016 tarihleri arasına odaklanılmış ve bu zaman aralığı temel alınarak

bağımsız araştırmacılar, insan hakları örgütleri, meslek odaları ve belediyeler tarafından hazırlanan 65 rapor, bilgi notu ve basın açıklaması “Meta Analizi” yöntemiyle incelenmiştir. Bu amaçla bir matris oluşturulmuştur. 65 belgede yer alan bilgiler, ‘Silahlı Çatışmaların Çocuklara Etkisi’ isimli raporda yer alan başlıklara göre kategorize edilmiş ve hangi başlıklarda, ne kadar bulgunun yer aldığı değerlendirilmiştir

Saha görüşmeleri de bu doğrultuda meta analizi sonucunda daha az bulgunun var olduğu başlıklar ile ilgili anahtar kişiler ile yapılmıştır. Görüşme yapılan anahtar kişiler, çatışmaların yaşandığı sırada sivil toplum örgütlerinde, meslek odalarında ya da kamu hizmetlerinde çocuklarla ilgili görev ve sorumluluk alan, yaşanan tahribatların önlenmesi için emek veren insanlardan oluşmaktadır.

Rapor kapsamında birebir çocuklar ya da ebeveynleriyle görüşmeler yapılmamıştır, bunun nedeni çatışmaların farklı biçimlerde sürüyor olması, görüşme yapılabilecek çocuklar/ebeveynler ile araştırmacıların güvenli alanlara sahip olmamasıdır. Bu nedenle görüşme yapılan anahtar kişilerin ve bu çalışmayı gerçekleştirenlerin kimlikleri gizli tutulmuştur.

Anahtar kişilerle yapılan görüşmeler hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Soru formlarının temelini BM raporunda ele alınan başlıklar oluşturmuştur. Bu başlıklarla ilgili gösterge niteliği taşıyacak alt başlıklar ve bunlara ilişkin yönlendirici sorular da soru formlarında yer almaktadır. Her bir görüşme yüz yüze, katılım ve süre açısından gönüllülük esasına dayalı şekilde yapılmıştır.

Raporun yazım aşamasında anahtar kişilerin aktardıkları bilgiler basın taraması, diğer raporlar ve kamu idaresinin açıklamalarıyla birlikte ele alınmıştır.

Ancak hem yapılan görüşmeler hem de basın taramaları göstermiştir ki yoğun çatışmalar kesilmişse bile çatışma ikliminin devamı çocuk hak ihlallerinin sürmesine yol açmaktadır. Bu konunun ayrı bir araştırma ve raporlama konusu olarak ele alınması gereklidir.

Sınırlılıklar

7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşanan yoğun çatışma, bu çatışmanın yaşandığı il ve ilçeler dışında Türkiye’nin tüm bölgelerinde yaşayan çocuklar açısından da pek çok ihlale sebep olmuştur. Ancak rapor bu anlamda bir sınırlılık getirerek, çatışmanın yoğun yaşandığı il, ilçe ve yerleşim alanlarını ele almıştır. Ancak unutulmamalıdır ki bir bölgede yaşanan çatışmalar; ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler düşünüldüğünde ülkedeki, hatta coğrafyadaki tüm çocukları etkilemektedir. Bu etkiler başka raporların, araştırmaların konusu olmalıdır.

2. ARKA PLAN

2.a. Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalar ve Çocuk

Uluslararası hem insancıl ve hem de insan hakları hukuku silahlı çatışmalarda çocuğun insan hakları konusunu ele almış ve başta devletler olmak üzere çatışmanın taraflarına çeşitli yükümlülükler öngörmüştür. Silahlı çatışmalarda çocukların insan haklarını konu edinen insan hakları metinleri şöyledir:

- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi
- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki Seçmeli Protokolü
- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları ve Genel Oturum Raporları
- İnsan Hakları Komitesi Genel Yorumları
- Cenevre Sözleşmeleri (4. Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokolleri)
- ILO Sözleşmeleri (182 No'lu En Kötü Koşullardaki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi)
- Uluslararası Roma Statüsü
- BM Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hâllerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildirge

2.a.i. Silahlı Çatışmalarda Çocuk Tanımı

Uluslararası insan hakları belgelerindeki çocuk tanımı genel olarak benzerlik göstermektedir. Bu tanımın temelini erken reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar olan herkesi çocuk kabul eden BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (BM ÇHS) oluşturur. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan 'erken reşit olma durumu' ise oldukça karmaşık bir konudur ve BM Çocuk Hakları Komitesi devletlerin iç hukuk düzenlemelerine göre

asgari yaştan belirlenebileceğini belirtir. Ancak Komite de Sözleşme de bazı konularda kesin bir hat çizer: 18 yaşından küçükler ölüm cezası ya da salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası verilememesi gibi.

BM Genel Kurulu'nun 2000 yılında kabul ettiğı çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile ilgili 'Silahlı Çatışmalardan Çocukların Korunması Seçmeli Protokolü' ise devletleri, 18 yaşından küçük çocukların çatışmalarda doğrudan rol almamalarını ve zorla askere alınmamalarını sağlamak için 'gerekli bütün önlemleri' almakla yükümlü kılar.

17 Temmuz 1998'de benimsenen Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü ise 15 yaşından küçük çocukların ülkedeki silahlı kuvvetlere alınmasını ya da kabul edilmesini, bu çocukların çatışmalarda aktif olarak kullanılmasını 'savaş suçu' olarak kabul eder.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 38. maddesi de 15 yaşından küçük hiçbir çocuğun silahlı kuvvetlere ya da birbirleriyle çatışan taraflardan herhangi birine katılmamasını öngörür. Ancak BM Çocuk Hakları Komitesi silahlı çatışmanın çocuklar üzerindeki etkisinin sözleşmenin tüm maddeleri çerçevesinde ele alınmasını vurgular ve devletlerin silahlı çatışma sırasında her bir çocuğun haklarını hayata geçirmek için önlemler almakla yükümlü kılar.

Özelde çocuk tanımının ve çocuğun yüksek yararı ilkesinin ışığında, 18 yaş altı hiçbir çocuğun çatışmalara doğrudan ya da dolaylı biçimde dahil edilmesine izin verilmemesi ve 18 yaş altı hiçbir çocuğun normal askere alma sistemi içinde ya da gönüllü kayıt yoluyla silahlı çatışmalarda yer almaması gerektiğini vurgular.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Genel Konferansı da çocukların silahlı çatışmalarda silah altına alınmalarını 182. sayılı Çocuk İşçiliğinin en Kötü Biçimleri Sözleşmesi'ne göre çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasında sayar ve 18 yaş altı bireylerin tamamı için yasaklar.

2.a.ii. Uluslararası Hukukta Çocukların Silahlı Çatışmalardan Korunması

Çocukların silahlı çatışmalardan ve etkilerinden korunmasına ilişkin yükümlülöklere ve ilkelere yer veren belgeler ve kapsamı şöyledir:

-BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804058.pdf

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 38. maddesi 'Taraflar Devletlerin; silahlı çatışma hâlinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlölüğünü üstlenmelerini' öngörür. Buna göre de devletler;

- 15 yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri almakla;

- özellikle 15 yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınmakla;
- 15 ile 18 yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermekle;
- silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi almakla yükümlüdür.

Ancak BM Çocuk Hakları Komitesi; silahlı çatışmalardan çocukların korunmasının sadece 38. maddeye indirgenmeyeceğinden, silahlı çatışmalardaki çocuklar sorununun yerel ve uluslararası düzeyde karmaşık bir sorun olduğunun altının çizilmesi gerekliliğinden söz eder.

Zaten BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlığı sırasında, Sözleşme'nin hükümlerinin uluslararası insancıl hukukta var olan standartları güvence altına almasına dair güçlü bir yönelim oluşmuştur. Bu yönelimin etkisiyle BM Genel Kurulu 2000 yılında çocukların silahlı çatışmalara dahil olmaları konusunda BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek olarak seçmeli bir protokol hazırlamıştır.

-BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6314--Cocuk-Haklarina-Dair-Sozlesmeye-Ek-Cocuklarin-Silahli-Catismalara-Dahil-Olmaları-Konusundaki-Secmeli-Protokol.pdf>

BM Genel Kurulu'nun 2000 yılı Mayıs ayında hazırladığı çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile ilgili seçmeli protokolün giriş bölümünde 'Sözleşmede yer alan çocuk haklarının yaşama geçirilmesini daha da güçlendirmek için çocukların silahlı çatışmalardan ve bunlara dahil olmaktan korunmalarını da artırmak gerekmektedir' görüşüne yer verilmektedir. Protokolün 1. maddesine göre Taraf Devletler; 18 yaşına erişmemiş kimselerin çatışmalara dahil olmamalarını güvence altına almak için uygulanabilir bütün önlemleri almak durumundadır. Protokolde ayrıca 'Savaşta esir düşen çocuk askerlerin, onların yargılanma ve cezalandırılmalarına ilişkin özel hükümler' de yer almaktadır.

Madde 1- Taraf Devletler silahlı kuvvetlerinin 18 yaşına erişmemiş mensuplarının muhasamata doğrudan doğruya katılmalarının önlenmesi için mümkün olan tüm önlemleri alacaklardır

Madde 2- Taraf Devletler 18 yaşına erişmemiş kişilerin silahlı kuvvetlerine zorunlu olarak alınmamasını sağlayacaklardır.

Madde 4- 1. Bir Devletin silahlı kuvvetleri dışında kalan silahlı gruplar, hiçbir koşul altında, muhasamatta 18 yaşın altındaki şahısların silah altına almamalı ve kullanmamalıdır. 2. Taraf Devletler bu tarz askere alım ve kullanımın önlenmesi için, bu tür uygulamaların yasaklanmasına ve suç addedilmesine yönelik yasal önlemlerin kabul, dahil, mümkün olan her türlü önlemi alacaklardır.

Madde 8- 1. Her Taraf Devlet, Protokolün kendisi açısından yürürlüğe giriş tarihi izleyen iki yıl içinde, Protokolün hükümlerinin katılım ve askere almaya ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, uygulanması için almış olduğu önlemlere ilişkin kapsamlı bilgi içeren raporu Çocuk Hakları Komitesi'ne sunacaktır.

- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Görüşmesi/Raporu

BM Çocuk Hakları Komitesi Eylül-Ekim 1991'deki ilk oturumunda 'Silahlı çatışmalardaki çocuklar'a dair 38. maddenin yorumlanmasına ilişkin genel tartışma düzenlemeye karar verdi. Bunun üzerine İkinci oturumda konuyu ele aldı ve bir rapor hazırladı. Bu raporda; ikinci dünya savaşından sonra 'gittikçe daha çok sayıda pek çok sivil ve özellikle de çocukları etkileyen gelişmiş ve acımasız silahlar ile savaş yöntemlerinin kullanıldığı çatışmaların çok daha fazla ortaya çıktığı' belirtildi ve 'silahlı çatışma dönemlerinde çocuğun, kendi saygınlığına içselleştirilmiş ve kişiliğinin eksiksiz ve uyum içinde gelişmesi için gereken biçimde; çocuğun tüm hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gerekliliği' vurgulandı.

Uluslararası insancıl hukukun çocuklarla ilgili hükümlerinin de her zaman uygulanması gerektiğine önemle değinen rapor; eğitimin önemi ve çatışma dönemlerinden çocuklara yönelik ihmal ve istismarın önlenmesine de özel atıfta bulundu.

Genel oturumda ayrıca çocukların silahlı çatışmalara dahil edilmelerini önlemek üzere tasarlanan özel koruyucu önlemler de tartışıldı ve çocukların çatışmalarda yer almamalarını, yer aldysalar da bunların etkilerinin ortadan kaldırılmasına ilişkin önlemlerin benimsenmesine vurgu yapıldı.

Genel Kurul'da hazırlanan rapor; silahlı çatışma durumlarındaki çocuklar için etkili koruma sağlanmasına ilişkin olarak, çocuk haklarının hayata geçirilmesini güvence altına alacak genel çerçeveyi anımsatmış oldu. Raporla silahlı çatışma süreçlerinde de;

- aile ortamının korunması;
- en temel bakım ve yardımın sağlanmasının güvence altına alınması;
- sağlık, beslenme ve eğitime erişiminin sağlanması;
- işkence, istismar ya da ihmalin engellenmesi;
- ölüm cezasının yasaklanması;
- özgürlükten yoksun bırakıldıkları koşullarda korunmaları gerekliliği kadar, çocukların kültürel ortamlarının da muhafaza edilmesi gerekliliğine' özel atıfta bulunuldu. Ayrıca silahlı çatışma durumlarında çocuklara yönelik insani yardım ve desteğin de güvence altına alınması gerekliliği vurgulandı ve ateşkes günleri ile barış koridorları gibi önemli önlemlere dikkat çekti.

- İnsan Hakları Komitesi Genel Yorumları

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf

İnsan Hakları Komitesi 17. Genel Yorumu'nda, çocukların da Sözleşme'de açıkça belirtilen kişisel hakların tümünden yararlanacağını' vurgulanır ve 'Taraflar Devletler'in, çocukların silahlı çatışmalara doğrudan katılmalarını güvence altına almaya yönelik aldıkları önlemlere ilişkin bilgiyi raporlarına dahil etmelerini talep ederek konuya dikkat çeker.

Madde 3- Genellikle, Devletlerin alacağı tedbirler Sözleşme'de açıkça belirtilmemiştir. Her Devlet sınırları içerisinde ve yetkisi altındaki çocukların korunma ihtiyaçlarına göre gerekli tedbirleri belirler. Bu bağlamda Komite'ye göre, alınan tedbirler öncelikle çocukların Sözleşme'de belirtilen diğer haklardan tam anlamıyla yararlanabilmesine yönelik olmalı; ekonomik, sosyal ve kültürel alanda tedbirler de alınmalıdır. Çocuk ölümlerini ve beslenme yetersizliğini azaltacak ve çocukların şiddet eylemlerinin, zulme ve insanlık dışı muamelelerin mağduru olmalarını veya zorla çalıştırılmaları ve fuhuşa zorlanmalarını, ayrıca uyuşturucu ticaretinde ve diğer benzeri işlerde kullanılmalarını engelleyecek her türlü ekonomik ve sosyal tedbir alınmalıdır. Kültürel birleşmiş milletler İnsan Hakları Komitesi'nin genel yorumları 37 alanda da, çocukların kişiliklerinin gelişimini sağlayacak ve düşünce ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere, Sözleşme'deki bütün haklardan faydalanmalarını sağlayacak bir eğitim düzeyine ulaşmalarına olanak tanıyacak tedbirler alınmalıdır. Ayrıca, Komite taraf Devlet raporlarında çocukların silahlı çatışma eylemlerinde doğrudan yer almamaları için alınan tedbirlerin belirtilmesi gereğine dikkat çekmek istemektedir.

Madde 6- Çocuklara gerekli korumayı sağlama sorumluluğu aileye, topluma ve Devlet'e aittir. Sözleşme temel sorumluluğun kime ait olduğunu belirtmese de, çocuğun kişiliğinin dengeli şekilde gelişimini sağlayacak ortamın oluşturulması ve Sözleşme'deki haklardan faydalanmasını sağlama sorumluluğu ilk başta aileye ait olmakla beraber, toplumu oluşturan tüm bireylere ve özellikle ebeveynlere verilmiştir. Ancak, anne ve babanın genellikle çalışma hayatında yer alması nedeniyle, taraf Devlet raporları toplumun, sosyal kurumların ve Devlet'in çocuğun korunması konusunda aileyi destekleme sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiklerini belirtmelidir. Ayrıca, ebeveynin ve ailenin sorumluluklarını ciddi şekilde ihmal ettikleri hâllerde, çocuğun ihmali veya kötü muamelenin söz konusu olması durumunda, Devlet, anne ve babanın çocuk üzerindeki yetkilerini sınırlandırabilir ve şartların gerektirdiği hâllerde çocuk ailesinden ayrılabilir. Evliliğin sona ermesi hâlinde, çocuğun yüksek yararı göz önünde tutularak, mümkün olduğu ölçüde çocuğun anne ve babayla olan iliş-

kilerine de gereken önem verilerek, çocuğun korunması sağlanmalıdır. Komite, taraf Devlet raporlarının aileleri tarafından terk edilmiş veya aile ortamından yoksun bırakılmış çocukların aile ortamına benzer bir ortamda yaşayabilmesini hedefleyen özel koruma tedbirleriyle ilgili bilgi vermesini de yararlı bulmaktadır.

- Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi

<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>

Silahlı çatışmalar ve savaşlar pek çok çocuğu bir başka ülkeye göç etmek ve sığınmak durumunda bırakmaktadır. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve buna ilişkin 1961 Protokolü sığınma hakkı tanınan ülkelerdeki mültecilerin korunması için temel standartları öngörür.

- Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri

Cenevre Sözleşmeleri; dört sözleşme ve üç ek protokolden oluşmaktadır. Birinci Cenevre Sözleşmesi, karadaki silahlı kuvvetlere mensup yaralıların durumlarının iyileştirilmesine, İkinci Cenevre Sözleşmesi denizdeki silahlı kuvvetlerin yaralı, hasta ve deniz kazazedelerinin durumlarının iyileştirilmesine, Üçüncü Cenevre Sözleşmesi savaş esirlerine yönelik muamele ve Dördüncü Cenevre Sözleşmesi savaşta sivillerin korunmasına yönelik maddeleri kapsamaktadır.

Silahlı çatışma mağdurlarının korunmasına yönelik kurallar getiren Cenevre Sözleşmeleri'nde yer alan ihlaller ise kasten öldürme, işkence ya da insanlık dışı muamele, kasten ciddi yaralanmalara yol açma, askeri gerekliliğin haklı kılmadığı, hukuka aykırı ve keyfi olarak gerçekleştirilen yıkım ve mülkiyete el konulması, bir savaş esirini ya da korunan birini yabancı kuvvet emrinde hizmete zorlama, bir savaş esirini ya da korunan bir kişiyi adil ve olağan yargılanma hakkından kasten mahrum etme, korunan bir kişiyi hukuka aykırı olarak sürgün, nakil ya da tecrit etme, rehin alma gibi gruplara ayrılıyor.

Tüm Cenevre Sözleşmelerinde ortak olan 3. madde, Taraf Devletler'den birinin topraklarında meydana gelmiş uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmayı' kapsar. 'Çatışmalarda hiçbir biçimde etkin olarak yer almayan' kimselere her koşulda insani muamele gösterilmesi, bu kimse-lerin 'kişiyi ve yaşama yönelik şiddet'ten, özelde, her türden cinayet, sakatlama, acımasız muamele ve işkence, rehin alınma, küçük düşürücü ve aşağılayıcı muamele ve benzerinden korunmasını öngörür.

Savaşta sivillerin korunmasına yönelik maddeleri kapsayan Dördüncü Cenevre Sözleşmesi çocukların siviller olarak genel anlamda korunmasını öngörür. 1977'de, Cenevre Sözleşme'lerine ek olarak kabul edilen 1. Protokol; uluslararası silahlı çatışmaları kapsar ve savaşan tarafların her zaman savaşçılar ve siviller olarak ayrılmasını ve yalnızca askeri hedeflerin hedef olarak gözetilmesini gerekli kılar. Protokol, tüm sivilleri kapsa-

makla birlikte 77. maddesinde çocuklara yönelik özel koruma tedbirleri öngörür.

Madde 77 - '1. Çocuklar, özel saygı görmeli ve her türden yakışsız saldırıdan korunmalıdırlar. Çatışma hâlindeki taraflar , yaşlarını ve yaşa özgü gereksinimlerini dikkate alarak, çocuklara gereksinim duydukları bakım ve yardımı sağlamalıdırlar.

2.. Çatışma hâlindeki taraflar 15 yaşına ulaşmamış çocukların çatışmalarda doğrudan yer almamaları için uygulanabilir tüm önlemleri almak ve daha özelde de onların silahlı kuvvetlere alınmasından kaçınmak durumundadırlar. 15 yaşa erişmiş, ancak henüz 18'ine ulaşmamış çocuklar arasından askere alımlarda yaşça en büyük olanlarına öncelik verilmesi için çaba gösterilmesi gerektiğini belirtir.

3. İkinci paragraftaki hükümlere rağmen, istisnai durumlarda, 15 yaşına erişmemiş çocuklar çatışmalarda doğrudan yer alır ve karşıt tarafın etki alanına düşerse, savaş tutsağı olsun ya da olmasınlar, ilgili madde uyarınca özel korumadan yararlanmaya devam etmelidirler.

4. Çocuklar, silahlı çatışmaya bağlı nedenlerden dolayı tutuklanır, alıkonulur ya da göz altına alınırsa, 75. maddede öngörüldüğü üzere ailelerin aile birimleri olarak yerleştirilmeleri durumu hariç, yetişkinlerin yerleşim bölgelerinden ayrı yerleşim bölgelerinde tutulmalıdırlar.

5. Silahlı çatışmaya bağlı bir suç için öngörülen ölüm cezası, suçun işlendiği tarihte henüz 18 yaşına erişmemiş olan kimseler için uygulanmamalıdır.'

I. Protokol'ün 78. maddesi ise çocukların başka bir ülkeye tahliyesine ilişkindir. Söz konusu duruma, zorunlu hâller dışında başvurulmamalıdır ve ayrıca madde, herhangi bir tahliyenin söz konusu olabileceği birtakım koşulları belirlemektedir.

II. Protokol ise uluslararası olmayan silahlı çatışmalara – yani, iç çatışmalara - uygulanmak durumundadır. Protokolün 4. maddesi, çocukların korunmasına ilişkin önlemleri içerir:

Madde 4- 3. Çocuklara, gereksinimi duydukları bakım ve yardım sağlanmalı, ve daha da özelde, (a) çocuklar, ailelerinin istekleri, ya da ailelerin yokluğunda bakımlarından sorumlu olanların istekleri doğrultusunda, din ve ahlak eğitimi de içeren bir eğitim almalıdırlar;

(b) geçici olarak ayrılmış ailelerin yeniden birleştirilmelerini kolaylaştıracak uygun tüm yollara başvurulmalıdır, (c) on beş yaşına erişmemiş çocuklar, ne askeri kuvvetlerde ya da gruplarda, ne de fiilî çatışmalar- da görevlendirilmelidirler;

(d) söz konusu maddede, on beş yaşına erişmemiş çocuklara ilişkin öngörülen özel koruma, alt paragraf (c) hükmüne rağmen çatışmalarda doğrudan yer almış ve tutsak alınmış olsalar bile çocuklar için geçerliliğini korumalıdır;

(e) gerektiğinde ve mümkün olduğunda, çocukları, düşmanlıkların hüküm sürdüğü topraklardan geçici olarak uzaklaştırmak için, ailelerinin ya da, yasa ya da gelenekler uyarınca bakımlarından öncelikle sorumlu olan kişilerin rızası ile, ülkedeki daha güvenli bir yere taşınmaları ve bu sırada güvenlikleri ve esenliklerinden sorumlu kimseler tarafından kendilerine eşlik edilmesinin güvence altına alınmalarına yönelik önlemler getirilmelidir.

-Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hâllerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildirge

<http://www.insanhaklarisavunuculari.org/3/files/2212.pdf>

BM tarafından 1974'de kabul edilen Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hâllerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildirge'si giriş bölümünde 'sivil nüfustan olup olağanüstü durumlar ve silahlı çatışma dönemlerinde barış, kendi kaderini tayin, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesi veren ve bu nedenle ciddî zarar gören kadın ve çocukların çektikleriyle ilgili olarak derin kaygıları' içerir. Bildirge; çocukların saldırı ve bombalamalardan, kimyasal ve biyolojik silahların kullanılmasından korunma; Cenevre Sözleşmeleri'nin ve diğer uluslararası araçların uygulanması; savaşın tahribatlarından tümüyle uzak tutulmaları, kadın ve çocuklara yönelik tüm baskı biçimlerini, acımasızca ve insanlık dışı muameleyi suç olarak görmek, kendilerini olağanüstü durum ya da silahlı çatışma koşulları içinde bulan kadın ve çocukların barınak, yiyecek, tıbbî yardım ya da öteki vazgeçilmez haklardan yoksun bırakılmamasını öngörür.

Madde 3 - Bütün Devletler 1925 tarihli Cenevre Protokolü ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin yanı sıra kadınların ve çocukların korunmalarına ilişkin önemli güvenceler sunan, silahlı çatışma hâllerinde insan haklarına saygı ile ilgili diğer uluslararası hukuk belgelerindeki yükümlülüklerine tam olarak uyacaklardır.

Madde 5- Askeri harekâtlar sırasında veya işgal altındaki topraklarda kadınlara ve çocuklara karşı savaşan taraflarca işlenen hapsedme, işkence yapma, öldürme amaçlı ateş etme, kitlesel olarak tutuklama, toplu cezalandırma, konutları tahrip etme ve zorla tahliye etme gibi her türlü baskı ve zalimane ve insanlık dışı muameleler suç olarak kabul edilecektir.

Madde 6 - Kendilerini, barış, kendi kaderini tayin, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesinde olağanüstü koşullarda ve silahlı çatışmada bulan veya işgal altındaki topraklarda yaşayan sivil nüfusun bir parçası olan kadın ve çocuklar İnsan Hakları Evren-

sel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Çocuk Hakları Bildirgesi veya diğer uluslararası hukuk belgelerindeki hükümlere uygun olarak barınma, yiyecek, tıbbi yardım ve diğer vazgeçilemez haklardan yoksun bırakılmayacaktır.

-Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü

<http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM MEV/Roma Statüsü.pdf>

Uluslararası Ceza Mahkemesi, insancıl hukuk kapsamındaki kimi suçları kovuşturan uluslarüstü bağımsız bir yargı mekanizmasıdır. 117 ülkenin yargı yetkisini tanıdığı Mahkeme öncelikle devletlerin organize şekilde işlediği soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını soruşturmadır. Mahkeme 1998 yılında Roma Statüsü adı verilen bir anlaşma ile kurulmuştur.

Roma Statüsü çocuklara ayrıca silahlı çatışma ve savaşlardan doğrudan etkilenen, saldırılar sonucu yakınlarını kaybeden ya da çatışmalarda asker olarak yer alan çocuklarla ilgili olarak var olan çocuk koruma standartlarının uygulanmasına yönelik kullanılabilecek etkili bir mekanizmadır. Roma Statüsü'nün 6. maddesinde ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen soykırım suçları tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek soykırım suçu olarak tanımlanmıştır. Madde 7'de, herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen insanlığa karşı suçlar tanımlanmaktadır. Madde 7.2(c)'de, köleleştirmenin bir kişi üzerindeki sahiplik hakkına dayalı yetkilerin insan ticareti de dahil kullanılmasını ifade ettiği belirtilmektedir ve çocukların bu suça maruz kalma riskini özellikle taşıyan grup olduğuna işaret edilmektedir.

Roma Statüsü, uluslararası hukukta ilk kez, çocuk askerlerin askere çağırılması, askere alınması ve çatışmalarda aktif olarak kullanılmalarını savaş suçu olarak kabul etmektedir. Madde 8 (2) (b) (xxvi)'ye göre; 15 yaşın altındaki çocukları silahlı kuvvetlere ya da bir silahlı gruba çağırma, askere alma ya da onların uluslararası silahlı çatışmalarda aktif olarak kullanılması savaş suçudur. Madde 8(2)(e)(vii)'de ise uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için de benzer bir tanımlama yapılmaktadır.

Roma Statüsü Madde 68 (1)'e göre Mahkeme mağdur ve tanıkların güvenliğinin, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının, saygınlık ve özel hayatlarının korunması için uygun tedbirleri almakla yükümlüdür. Mahkeme, bu yöndeki çalışmalarında yaş, cinsiyet, sağlık gibi unsurları ve özellikle çocuklara yönelik şiddet gibi, suçun niteliğinden kaynaklanan tüm unsurları dikkate almalıdır. Bu kapsamda Roma Statüsü, UCM ile ilişkili çocukların haklarının korunmasına ilişkin özel bazı usulleri tanımlamaktadır.

2.b. Silahlı Çatışmalarda Çocukların Yaşadığı 6 Temel Hak İhlali

BM Genel Kurulu Aralık 1993'te, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin tavsiyesinin ardından **'dünyanın pek çok yerinde devam eden silahlı çatışmaların çocuklar üzerindeki ağır etkilerine ilişkin kaygısını dile getirdi**. Bunun üzerine konuya ilişkin durumu ortaya koyacak bir raporun hazırlanmasına karar verildi. Raporu hazırlamak üzere Mozambik'in bağımsızlık sonrası ilk Eğitim Bakanı ve çocuk hakları savunucusu Graça Machel seçildi.

Machel, iki yıl boyunca çatışmadan etkilenen birçok ülkeye gitti ve çocuklarla, ailelerle, insani yardım gerçekleştiren kişilerle, hükümet yetkilileriyle çocukların neler yaşadıklarını daha iyi anlamak üzere görüşmeler yaptı. Bu görüşmelere sonucunda hazırlanan Silahlı Çatışmaların Çocuklar Üzerindeki Etkisi raporu 1996 yılında Genel Kurul'a sunuldu.

Rapor, çatışmalardan etkilenen milyonlarca çocuğun maruz kaldığı ihlalleri, boyutlarını anlatırken aynı zamanda tüm bunları engellemek üzere acil bir eylem çağrısı niteliği taşıyordu. Çocuklar raporda silahlı çatışmanın en fazla etkileneni olarak tanımlanırken, çocuklar ve silahlı çatışmalar hakkında etkili çalışmalar yürütecek genel sekreter özel temsilcisinin görevlendirilmesi gibi bir dizi aday gösterilmesi de dahil olmak üzere bir dizi tavsiyeyi içeriyordu.

Genel Kurul, raporu a/RES/51/77 sayılı kararında memnuniyetle karşıladı ve Genel Sekreterin 'çocuklar ve silahlı çatışma' konusunda özel bir temsilci atamasını tavsiye etti.

Graça Machel hazırladığı raporda silahlı çatışmalarda çocukların 6 ağır hak ihlaline maruz kaldığı belirtiliyordu. Bu ihlaller şöyleydi.

- Çocukların öldürülmesi ve sakatlanması;
- Çocukların çatışmalarda yer alması ya da kullanılması;
- Çocuklara karşı cinsel şiddet;
- Çocukların kaçırılması;
- Okullara veya hastanelere yönelik saldırılar;
- Çocuklar için insani erişim engellenmesi.

Graça Machel'in hazırladığı raporundan ardından BM Genel Sekreteri BM Genel Kurulu'na ve 2000'den sonra da Güvenlik Konseyi'ne silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların küresel durumu hakkında yıllık bir rapor sundu. Raporun temel amacı BM Üyesi devletlerin dikkatini çocuklara yönelik ağır ihlaller uygulayan devletlere ve diğer taraflara çekmekti.

Bu raporlamanın sistematik hâle getirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla Güvenlik Konseyi 2004 yılında Genel Sekreter'den bir 'İzleme, Raporlama ve Uyum Mekanizması' kurulması için bir eylem planı hazırlamasını istedi. BM kurumları, sivil toplum kuruluşları arasında kapsamlı istişare süreçleri gerçekleştirildi ve 2005 yılında Güvenlik Konseyi'ne bir eylem planı

sunuldu. Konsey, Genel Sekreterin eyle planını onaylayarak 'Çocuklara Yönelik Ağır İhlalleri İzleme ve Belgeleme Mekanizması (MRM)' kuruldu. MRM Graça Machel'in tespit ettiği silahlı çatışmalarda çocukların maruz kaldığı 6 ağır hak ihlali üzerinden bilgi topluyor ve bunları raporluyor. Hazırlanan raporlar BM Genel Kurulu ile Güvenlik Konseyine sunularak çocuklar için tavsiyeler oluşturulmasını sağlanıyor.

Raporda ele alınan çatışma dönemlerinde çocukların yaşadıkları 6 temel ağır hak ihlali şöyledir:

Çocukların Çatışmalarda Yer Alması ve Kullanılması:

Çatışan taraflar çocukları asker/savaşçı ya da herhangi bir başka destek rolü olarak kullanmamalı, çocukların kendileri istese dahi çatışmalarda yer almasını engellemelidir. Bu ihlal yalnızca çocukların asker olarak kullanılması değil aynı zamanda çatışmalarda yer aldıktan sonra tutuklanmalarını, gözaltına alınmalarını ya da hapsedilmelerini ve topluma yeniden entegrasyonlarını da ele almaktadır.

Çocukların Öldürülmesi ve Sakatlanması:

Çatışma yapan tarafların çocukları öldürülme, sakatlanma ya da yaralanmaya karşı korumaları gerekir. Bu ihlal, doğrudan ya da çocukları korunması için yeteri kadar önlem alınmamasını ve istismarı içerir. Çocuklar başta olmak üzere tüm siviller hem devletlerin hem de devlet dışı silahlı güçlerin saldırılarından korunmalıdır.

Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet:

Çatışmanın taraflarının herhangi bir şekilde çocukları taciz, tecavüz, cinsel ticaret gibi tüm cinsel şiddet biçimlerine maruz bırakmaları yasaktır. Bu ihlal hem kız hem de oğlan çocukların maruz kalabildikleri zorla fuhuş, evlenme, hamilelik ya da sterilizasyon gibi her türlü cinsel şiddet ve saldırı biçimini içerir.

Okullara ve Hastanelere Yapılan Saldırıları ve Askeri Amaçlı Kullanım:

Çatışmanın tarafları; okullara veya hastanelere, eğitim ya da sağlık personeline saldırmamalıdır. Okullar ve hastaneler çocukların hem barış içerisinde yaşama hem de barış zamanlarındaki ihtiyaçlarını karşılar. Bu sebeple sivil alan olarak kabul edilen bu yerlerin korunması ve askeri amaçlarla kullanılmaması gerekmektedir.

Çocukların Kaçırılması:

Çatışma yapan tarafların çocukları kaçırmaması gerekir. Bu ihlal açıkça, çocukların isteklerine ya da yasal vasilerine karşı zorla kaybedilmesini, gözaltına alınmayı, çocukların satılmasını da içerir.

İnsani Yardımın Engellenmesi:

Çatışan taraflar, başta çocuklar olmak üzere tüm sivillere yönelik insani yardım ve temel ihtiyaçlara erişimi engellememelidir. Çocuklar için insani

yardım; gıda, ilaç, giysi vb. yardım malzemelerini ve bu malzemelerin erişimini gerçekleştirecek personeli ifade eder.

2.c. Türkiye’de Çatışma Ortamlarında Çocuk

Türkiye 35 yılı aşkın süredir yasadışı PKK (Kürdistan İşçi Partisi) örgütü ve Türk Silahlı Kuvvetleri arasında süren silahlı bir çatışmaya sahne olmaktadır. Bu çatışma nedeniyle; özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde faili meçhul cinayetler, insan kaçırmalar, gözaltında kayıplar, zorunlu göçler, kötü muamele, işkence, hakaret, zorla koruculaştırma ajanlaştırma, yakılan- boşaltılan-terk etmeye zorlanan yerleşim alanları, yıkılan mezarlıklar, dışlanma vb. son derece vahim insan hakları ihlalleri ve bu ihlallere ilişkin cezasızlık yaşanmıştır.

Bu ihlallerden elbette çocuklar muaf olmamış, kendilerinin başlatmadığı bu çatışmanın en çok etkilenenleri olarak derin izler taşımışlardır. Çocuklar çatışmanın etkisiyle çeşitli şekillerde yaşamlarını kaybetmişlerdir. Eğer yaşamlarını kaybetmemişlerse fiziksel, cinsel, psikolojik şiddete maruz kalmış, bu şiddete tanıklık etmiş, aile üyelerini, akrabalarını, arkadaşlarını, öğretmenlerini ve tanıdıklarını kaybetmiştir. İşkence, kötü muameleyle maruz bırakılmışken çeşitli boyutlarda ayrımcılıkla karşı karşıya kalmıştır. Çocukların eğitim hakkı, sağlık hakkı, barış içerisinde yaşama hakkı ihlal edilmiştir. Çatışmanın etkisiyle yoksullaşma yaşamış, göç ettirilmiş ve yeni yaşam yerlerinde çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Göç etmeyen çocuklar ise yaşadıkları yerlerde çatışmanın etkisiyle, baskı ortamında yaşamak zorunda kalmışlardır.

Zaman zaman taraflar arasında çatışmasızlık süreci oluşsa da Türkiye Cumhuriyeti bu çatışmayı çoğunlukla “terörle savaş” ekseninde yönetme politikasını benimsemiştir. Yaşanan çatışmadan kaynaklı TBMM İnsan Hakları Komisyonu’nun hazırladığı raporda 1984-2012 yılları arasında en az 35.576 kişinin yaşamını kaybettiği belirtilmektedir¹. Sayısı tam olarak bilinmese de yaşamını kaybedenler arasında yüzlerce hatta binlerce çocuğun olduğu tahmin edilmektedir.

Çatışma süreçleri ile ilgili çocukların yaşadıkları, bu çatışmada çocukların konumu 2000’li yıllara kadar çok fazla gündem olmamıştır. O döneme kadar genellikle öldürülme olaylarında insan hakları örgütlerinin çabaları ile bazı kesimler için görünür olurken, bunlara ilişkin adalet mücadelesi yine insan hakları örgütleri ve hukukçular tarafından yürütülmüştür. Bunun dışında akademide, göç, zorunlu göç ve bunların sonuçları ile ilgili hazırlanan çalışmalarda ele alınmış, toplumda çocuklardan yana bir görüş oluşturmada çok etkili olamamıştır. Bu dönemde çatışmadan etkilenen çocuklar toplumun gündemine “tinerci”, “kapkaççı” olarak girmişlerdir.

1 TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, 2013-<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/TEROR%20VE%20SIDDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YASAM%20HAKKI%20IHLALLERINI%20İNCELEME%20RAPORU.pdf>

Çocukların ilk kez devletin “terör” operasyonlarında muhatap olarak görülmesi 2000’li yıllarda başlamıştır. Haydar Darıcı hazırladığı tezde² bunu çocukların “adli vaka değil devlete ve düzene yönelen bir tehdit olarak algılanmaya başlaması” olarak tanımlar.

Çocukların bu şekilde hem devletin hem de toplumun gündemine girmeleri 2005 yılında Mersin’de başlamıştır. 21 Mart 2015 günü Mersin’deki Newroz kutlamaları sırasında iki çocuğun Türk bayrağını yaktığı görüntüler basına düşmüştür. Bu görüntüler üzerine çocuklar açıktan hedef gösterilmişler ve dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, tarafından “lanetlenmişlerdir”. Meclis Başkanı Bülent Arınç’a göre bu hareket “affedilemez” bulunurken dönemin Başbakan R. Tayyip Erdoğan da “bayrağa laf ettirmeyeceklerini” vurgulamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Deniz Baykal ise bu çocukların “çapulcu” olduğunu belirtmiştir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu “özel sektörün bu saldırıyı şiddetle kınadığını” açıklarken Demokratik Halk Partisi (DEHAP) Genel Başkanı Tuncay Bakırhan ise bayrağın çocukların eline nasıl geçtiğini sorarak, olayın provokasyon olabileceğini söylemiştir. Sonunda çocuklar bayrağa saygısızlıktan tutuklanmıştır. Çocukların tutuklanması tüm bu çevrelerde sevinçle karşılanmış ve haberlerde çocukların fotoğrafı açıkça basılmıştır. O dönem Kürtlere karşı pek çok linç olayı gerçekleşmiştir. Çocuklar tutuklandıkları sırada ifadelerinde “takım elbiseli - kravatlı biri, bayrağı bize verdi ve yakmamızı söyledi” demelerine karşın olayın üzerine gidilmemiştir. Ancak 2009 yılında Mersin Emniyeti Newroz’da çocukların eline bayrak vererek yakmalarını isteyen kişinin Ergenekon soruşturması kapsamında tutuklanan Ali Kutlu olabileceğini açıklamıştır³.

Çocukların ikinci kez gündeme gelmesi ise bu tarihten bir yıl sonra 28-31 Mart 2016 tarihinde Diyarbakır’da yaşanan olaylarda gerçekleşmiştir. 28 Mart günü on dört örgüt üyesinin cenazeleri sırasında Diyarbakır’da protesto gösterileri başlamış, bu gösterilerde çocuklar ve gençler de sokakta yer almışlardır. Dönemin Başbakanı “Kadın da olsa çocuk da olsa terörün maşası olan herkes için gereği yapılacaktır” demiş⁴ ve 7 çocuk yaşamını kaybetmiş, yüzlerce çocuk gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır.

Aynı günlerde gündeme alınan Terörle Mücadele Kanunu (TMK) Değişikliği ise 23 Haziran 2006 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu değişiklik ile 15 yaşından büyük çocukların TMK kapsamına giren suçlarla ilgili Özel Yetkili Mahkemelerde yargılanmalarının önü açılmıştır. Ayrıca TMK’nin

2 <https://docplayer.biz.tr/7387830-Siddet-ve-ozgurluk-kurt-cocuklarinin-siyaseti-haydar-darici.html>

3 Bianet- Mersin’deki Newroz’da Bayrağı “Özde Vatandaş” Yakmış - <http://bianet.org/bianet/siyaset/112251-mersindeki-newrozda-bayragi-ozde-vatandas-yakmis>

4 “Çocuk da, kadın da olsa gereken müdahale yapılır”, **Radikal Gazetesi**, 01.04.2006 URL: <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=183107>

13. maddesinde yapılan değişiklik ile 15 yaşından büyük çocuklar için “hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilemez; verilen hapis cezası seçenek yaptırımlara çevrilemez ve ertelenemez” denmiştir. Çocuk adalet sistemi ilkeleri ile çelişen bu değişiklik bazı çocukları BM ÇHS’ye ve Anayasa’ya aykırı şekilde “çocuk” değil “terörist” olarak kabul etmenin yolunu açmıştır. Bu durum etkisini ileriki günlerde çocukların yaşadıkları ağır hak ihlallerinde kendisini göstermiştir: 2006- 2009 yılları arasında en az 4000 çocuk TMK kapsamında yargılanmış, tutuklanmış- tır. İşkence, kötü muameleyle maruz bırakılmıştır.

Bu dönemde çocuklar sivil toplum örgütlerinin ve çocuk hakları savunucularının (sanatçılar, hukukçular, meslek elemanları, gazeteciler, siyasetçiler) gündemine girmiştir. Çocuklar İçin Adalet Girişimi ve Çağrıcıları’nın gerçekleştirdikleri çalışmalar sonucunda 2010 yılında TMK’da değişiklik yapılmıştır. Bu sürecin en önemli kazanımı yasayla çocukluktan çıkarılıp terörist ilan edilen çocukların yapılan savunuculuk çalışmaları ve kampanya yoluyla geniş kitlelerce “çocuk” olduklarının benimsenmesi olmuştur. Her ne kadar bu kez de “taş atan çocuklar” olarak algılanmaya başlansalar bile...

Ancak devletin çocukları algılayışında büyük bir değişiklik olmamıştır. TMK’da yapılan değişiklik ile çocuklar tahliye edilmişlerse de, yeniden çocuk mahkemelerinde yargılanmaya başlamışsalar da çocukların terörist olarak görülmesi ve cezalandırılması devam etmiştir. Örneğin; aynı çocuklar bu kez çok yüksek idari para cezaları ile cezalandırılmışlar, başka fiillerden tutuklanmışlar, Pozantı cezaevi gibi kapatıldıkları kurumlarda şiddete maruz bırakılmışlardır.

Tüm bu süre içerisinde çatışma bölgelerinde yaşayan çocuklar için hak ihlalleri devam etmiştir. Çocuklar Cizre’de panzerin altında kalarak yaşamını kaybeden 16 yaşındaki Yahya Menekşe gibi öldürülmeye, Yahya’nın cenazesine katılan arkadaşları gibi tutuklanmaya, 12 yaşındaki Ceylan Önkol gibi havan mermisi ile, 10 yaşındaki Mizgin Özbek gibi çatışma arasında kalarak ya da 16 yaşındaki Erdal Saçak gibi mayına basarak yaşamını kaybetmeye devam etmişlerdir⁵.

“21 Mart 2013 yılında Diyarbakır’daki Newroz töreninde okunan barış mesajı ile Kürt meselesinde çok uzun bir dönemden sonra silah ve şiddetten arındırılarak siyaseten çözümlenmesi için büyük bir umut belirmiştir”⁶. Bu tarihten sonra iki yıllık bir diyalog süreci başladı. Çocuklar bu süreçte de ihlale maruz kalmaya devam etmişlerse de KHK ile kapatılan Gündem Çocuk Derneği’nin diyalog süreci tarihlerinde hazırladığı Çocuğun Yaşam Hakkı Raporlarında çocukların silahlı çatışmadan kaynaklı ölüm yaşamadıkları görülmüştür. Bu süreçte çocukların barış sürecinin

5 bkznz KHK ile kapatılan Gündem Çocuk Derneği Çocuğun Yaşam Hakkı Raporları

6 https://tr.boell.org/sites/default/files/nisan_raporu_turkce.pdf

öznesi olması, yaşanan hak ihlalleriyle yüzleşme, geçiş dönemi adaleti gibi konularda yer almaları sivil toplum örgütlenmelerinin gündemine girmiştir.

Ancak 2014 yılına baktığımızda 6-8 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilen Kobani'nin ISID tarafından kuşatılmasına yönelik protestolarda çocukların da yer aldığını görüyoruz. Bu tarihler arasında gerçekleştirilen protestolara yönelik müdahaleler sonucunda en az 42 kişi yaşamını kaybetmiştir. Yaşamını kaybedenler arasında en az 9 çocuk bulunuyordu.

6-8 Ekim'de yaşanan bu olaylardan sonra kısa süre daha devam eden diyalog süreci yerini 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra gittikçe yükselen bir çatışma ortamına bıraktı. 5 Haziran ile başlayan ve 16 Ağustos 2015'e kadar yaşanan günlerde; Diyarbakır, Suruç saldırıları, Urfa'da iki polisin öldürülmesi, PKK'ye karşı gerçekleştirilen hava operasyonları, kitlesel gözaltılar ve tutuklanmalar yaşanmıştır. Bunun üzerine Güneydoğu illelerinde açılan hendeklerin kapatılmasına ilişkin operasyonlar başlamıştır. Bunlardan ilki raporun kapsadığı tarihin başlangıcı olan Silopi'de yaşanmıştır: 7 Ağustos 2015 günü Silopi'de gerçekleşen operasyonda 16 yaşındaki bir çocuk (Mehmet Hıdır Tanboğa) ile iki yetişkin yaşamını kaybetmiştir. Bir başka operasyon da 12 Ağustos'ta Ağrı Diyadin'de gerçekleşmiştir. Bu operasyonda fırında çalışan iki çocuk; 16 yaşındaki Orhan Aslan ile 15 yaşındaki Emrah Aydemir öldürülmüştür.⁷ Artarak devam eden çatışmalar 16 Ağustos 2015'te ilk kez ilan edilen sokağa çıkma yasakları ile devam etmiştir.

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'nun (Venedik Komisyonu) 13 Haziran 2016 tarihli Görüş Raporunca da hukuksuzluğu ilan edilen bu yasaklara ilişkin TİHV'in hazırladığı bilgi notunda⁸; 1 yıllık süre içerisinde başta *DİYARBAKIR* (61 kez), *MARDİN* (18 kez), *ŞIRNAK* (13 kez) ve *HAKKÂRİ* (11 kez) olmak üzere *MUŞ* (2 kez), *BATMAN* (2 kez), *BİNGÖL* (2 kez), *ELAZIĞ* (1 kez) ve *TUNCELİ* (1 kez) dahil toplam **9 il ve en az 35** ilçede, resmi olarak tespit edilebilen **en az 111 süresiz ve gün boyu** sokağa çıkma yasağı ilanı gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bilgi notunda yasaklar nedeniyle 2014 nüfus sayımına göre ilgili ilçelerde yaşadığı bilinen **en az 1 milyon 671 bin kişinin** en temel yaşam ve sağlık haklarının ihlal edildiği de vurgulanmıştır.

Bu rapor da 7 Ağustos 2015 günü Silopi'de başlayan operasyon ile sokağa çıkma yasaklarının ilanı üzerinden geçen bir yıl sonrası olan 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında, çocukların yaşam alanlarında gerçekleşen şiddetli çatışma günlerinin çocuklar açısından nelere yol açtığını ortaya koyma çabası taşımaktadır.

7 T-24 Rıza Türmen, **Fırın İşçileri Orhan İle Emrah'ın Öyküsü** <https://t24.com.tr/yazarlar/riza-turmen/firin-iscileri-orhan-ile-emrahin-oykusu,12586>

8 TİHV 16 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamını Yitiren Siviller Bilgi Notu :<https://tihv.org.tr/16-agustos-2015-16-agustos-2016-tarihleri-ara-sinda-sokaga-cikma-yasaklari-ve-yasamini-yitiren-siviller-bilgi-notu/>

3. 7 AĞUSTOS 2015 - 16 AĞUSTOS 2016 TARİHLERİ ARASINDA ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI 6 HAK İHLALİ

3.a. Çocukların Öldürülmesi ve Sakatlanması

‘Çatışma yapan tarafların çocukları; öldürülme, sakatlanma ve yaralanmaya karşı korumaları gerekir. Çocuklar başta olmak üzere tüm siviller hem devletlerin hem de devlet dışı silahlı güçlerin saldırılarından korunmalıdır’.

Kapsam

Çocukların yaşamını kaybetmesine, yaralanmasına, sakatlanmasına yol açmak, her bir olay ile ilgili etkili soruşturma yürütmemek, cezasız bırakmak, çocukların ve yakınlarının zararlarının giderilmesini sağlamamak. Yaşamını kaybeden çocukların yakınlarının istediği şekilde ve yerde defnedilmesini engellemek, olanak yaratmamak, çocukların ve yakınlarının onurunu, hatıralarını incitecek tutumlar gerçekleştirmek. Yaralanan ve sakat kalan çocukların çatışma sırasında ve sonrasında tedaviye erişimini, yeniden psiko-sosyal açıdan güçlenmesini sağlamamak.

Çocuğun yaşam hakkı başta BM Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere pek çok uluslararası belge ile güvence altına alınmıştır. BM ÇHS'nin 6. maddesine göre her çocuk yaşam hakkına sahiptir ve devlet çocuğun yaşamını koruma altına almak zorundadır. Yaşama hakkı tüm diğer hak ve özgürlüklerin temelini oluşturur.

Çatışma sırasında çocukları öldürmek ve/ya da sakatlamak BM'nin belirlediği altı temel/ağır hak ihlalinden biridir. Çatışmaya taraf olanlar çocukları öldürmekten, sakatlanmaktan ya da yaralanmaktan korumak zorundadır. Sivillerin keyfi olarak yaşamdan mahrum edilmeme hakkı, sivilleri öldürme ya da sakat bırakma yasağı uluslararası insancıl hukuk, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası hukuk alanında kesin olarak yerleşmiş ilkelerdir. Çocuklar özellikle de cinayet, sakatlanma, zalimce muamele ve işkence de dahil olmak üzere, sivillere yönelik şiddet yasağı, silahlı çatışma da dahil tüm durumlarda evrensel uygulanabilirliğe sahip bir uluslararası ilkedir.

Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesine göre uluslararası nitelikli olmayan bir silahlı çatışma durumunda çatışmaya taraf olanlardan her biri için -nedeni ne olursa olsun- yaşama ve kişiye yönelik şiddet, özellikle her türlü öldürme, zalimane davranış ve işkence yasaktır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1882 No'lu 2009 tarihli kararında⁹ çocukların silahlı çatışmalarda yaşam hakkının korunmasına, bunun için her türlü somut eylemin hayata geçirilmesine, bu tür ihlallerin cezasız kalmaması gerektiğine yer vermekte ve silahlı çatışma dönemlerinde bu yükümlükleri öncelikle devletlere vermektedir.

9 BM Güvenlik Konseyi 1882 No'lu Karar (İNG) [https://undocs.org/S/RES/1882\(2009\)](https://undocs.org/S/RES/1882(2009))

Görüşme Notları ve Diğer Tespitler

Tablo: Çatışma Dönemlerine İlişkin Raporlarda Çocuk Konulu Meta Analiz - Çocukların Öldürülmesi ve Sakatlanması

Çocukların Öldürülmesi ve Sakatlanması

Başlıklara Göre	Raporlayan Kurumlar	Kaç Raporda Yer Almıştır?	Açıklama
<i>Ateşli silah, bomba, şarapnel, çatışma atıkları, çatışmanın etkisiyle yıkılan binanın altında kalmak, hastalık vb. nedenlerle gerçekleşen ölümler</i>	İHD, TİHV, Mazlum-Der, HDP, MHD, Diyarbakır Barosu, ÖHD, Asrın Hukuk Bürosu, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, Gündem Çocuk Derneği, SES, HRW, İnsan Hakları İçin Doktorlar, Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği (GABB), Nusaybin Belediyesi	25	Ateşli silah kullanımıyla yaralanan çocukların sağlık hizmetine erişemediği için yaşamlarını kaybettiklerine ilişkin iddialar ve bilgiler 6 raporda yer almıştır. GABB ve HDP raporu arasında tutarsızlık var. HDP raporunda 32 yaşındaki Güler Yamalak'ın karnındaki 8 aylık bebeği açılan ateş sonucu kaybettiği, GABB raporunda ise hem Güler Yamalak'ın hem de bebeğinin hayatını kaybettiği belirtilmiş.
<i>Yaralanma</i>	HRW, Mazlum-Der, Diyarbakır Barosu, İHD, TİHV, TTB, Pratisyen Hekimlik Derneği, Diyarbakır Tabip Odası, MHD, GABB, Nusaybin Belediyesi, HDP	13	12 raporda paylaşılan yaralanmalardan 11'inde yaralanmaların akibetlerine ilişkin bilgi yer almamaktadır. Bu durum aynı zamanda yaralanmalar nedeniyle kalıcı sakatlıkların oluşup oluşmadığını anlamayı zorlaştırmaktadır.
<i>Kalıcı sakatlık</i>	GABB, Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi, İHD	2	

Tablo devam

<i>Sağlığa Erişim</i>	Mazlum-Der, TTB, İHD, TİHV, Pratisyen Hekimlik Derneği, HDP, GABB, Mezopotamya Ekoloji Hareketi, Şırnak Belediyesi, İdil Belediyesi, İnsan Hakları İçin Doktorlar, MHD, ÖHD, Asrın Hukuk Bürosu, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı	17
<i>Doğum oranlarının azalması</i>	GABB, TTB, SES, Şırnak Belediyesi, İdil Belediyesi	5

7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşanan çatışmalarda ve ilan edilen sokağa çıkma yasaklarında çocuklar farklı şekillerde yaşam hakkı ihlallerine maruz kalmıştır. Konuya ilişkin 22 sivil toplum örgütü, uluslararası kuruluş ve yerel yönetimin hazırladığı raporlarda ve bilgi notlarında çocukların maruz bırakıldığı yaşam hakkı ihlallerine yer verilmiştir.

Döneme ilişkin hazırlanan ve çocukların yaşam hakkına yer verilen bu belgelerde çocukların ölüm sebepleri arasında; ateşli silahlar (keskin nişancıların hedef alması, güvenlik güçlerinin ve örgüt üyelerinin ateşli silah kullanımı), ateşli silahlar sebebiyle yaralanmış çocukların tedaviye erişiminin engellenmesi, sıradan bir rahatsızlığın kontrol altına alınmaması (yüksek ateş, ishal), yanma (bodrum katlarında yaşanan ölümler), havan topu vb.'nin ev ve diğer yaşam alanlarına isabet etmesi, enkaz/duvar altında kalma, şarapnel parçaları ve çatışma atıklarıdır.

Hazırlanan raporlar arasında kesinleşmiş nicel veri Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından hazırlanan "Sokağa Çıkma Yasaklarında Yaşamını Kaybeden Siviller Raporu"nda mevcuttur. Diğer raporlar çocuğun yaşam hakkı ihlallerine ilişkin sebepleri, öyküleri anlatan nitel verilere dayanmaktadır.

TİHV tarafından yayımlanan 21.08.2016 tarihinde yayımlanan bu rapor¹⁰ göre 7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 tarihleri arasından yaşamını kaybe-

10 TİHV 16 Ağustos- 2015-16 Ağustos 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamını Yitiren Siviller Bilgi Notu, <https://tihv.org.tr/16-agustos-2015-16-agustos-2016-tarihleri-arasinda-sokaga-cikma-yasaklari-ve-yasamini-yitiren-siviller-bilgi-notu/>

den çocuk sayısı; Diyarbakır'da 11; Hakkari'de 1; Şırnak'ta 63; Mardin'de 2 olmak üzere 77'dir. Bu çocukların yaşları 0 ay-18 yaş arasında değişmektedir.

Çocukların yaralanmalarına ilişkin verilere baktığımızdaysa raporlarda sistematik bir izleme ve belgeleme yapılmadığı görülmektedir.

Sahada yapılan görüşmelerde; raporun kapsadığı tarihlerde çocukların maruz bırakıldığı yaşam hakkı ihlallerine ilişkin görüşmecilerin birebir gözlem, bilgi ve duyumlarının yanı sıra mesleki tanıklıkları, yakınlarının tanıklıkları ve basından elde ettikleri bilgiler yer almaktadır.

Görüşmeciler bazı çocukların kasten hedefleme, bazı çocukların arada kalma, bazı çocukların çatışmaların yaşam alanlarında meydana gelmesi sebebiyle evlere havan topu ile roketin isabet etmesi gibi sebeplerle yaşamlarını kaybettiklerini ya da yaralandıklarını belirtmişlerdir.

Havan Topları, Roket Mermileri...

27 Eylül 2015 günü Diyarbakır'da **8 yaşındaki Elif Şimşek** evlerine isabet eden roket sebebiyle yaşamını kaybetmiştir. Elif Şimşek'in ölümü ile ilgili Diyarbakır Valiliği;

"27.09.2015 günü saat 18.00 sıralarında bölücü terör örgütü mensuplarının yol kapama eylemlerine müdahale amacıyla görevlendirilen Bismil İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne ait zırhlı kobra araca yönelik yapılan roketatarlı saldırının Dumlupınar Mahallesi Memozin Bulvarı üzerindeki sivil vatandaşların oturduğu üç katlı bir evin orta katına isabet etmesi üzerine 2006 doğumlu bir kız çocuğu hayatını kaybetti ve 5 şahıs yaralandı. Yaralanan şahıslar sağlık ekiplerince ilimizdeki hastanelere sevk edildi. Konu ile ilgili tahkikata devam edilmekte olup bölücü terör örgütünün eylem ve faaliyetlerinin deşifre edilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir." şeklinde bir açıklama yapmıştır. Açıklamada Elif'in ölüm sebebi olarak emniyete ait bir araca yapılan saldırıda roketin Elif'in ve ailesinin oturduğu eve isabet etmesi olduğu söylenmiştir.

Dönemin Diyarbakır Milletvekili Sibel Yiğitalp tarafından yapılan açıklamada ise Elif Şimşek'in havan topuyla öldürüldüğü belirtilmiş, Dicle Haber Ajansı'nda (DİHA) yer alan haberde de Dumlupınar (Avaşın) Mahallesi'nde halkın üzerine ateş açan polisin Şimşek ailesine ait eve bomba attığı iddia edilmiştir.

Diyarbakır Barosu Dönem Başkanı Av. Tahir Elçi ise saldırının eve isabet eden bir roketle gerçekleştiğini belirterek yapılan otopsi sonuçlarını şöyle paylaşmıştır:

"Elif'e otopsi yapıldı. Başının koptuğunu öğrendik. Bulgular saldırının roketle gerçekleştiği yönünde. Nereden atıldığını bilmiyoruz. Valilik polis aracına atılan bir roketin eve isabet ettiği yönünde açıklama yaptı. Güvenlik güçleri de roket kullanmadıklarını, envanterlerinde böyle bir silah olmadığını, örgüt üyelerinin roket kullandığını söylüyor".

Kendisi de 28 Kasım 2015 tarihinde Diyarbakır'da öldürülen Baro Başkanı Tahir Elçi, Elif'in ölümü ile ilgili etkili soruşturma talep ederken yaşam alanlarındaki çatışmanın bir an evvel durması gerektiğini belirtmiştir.

Diyarbakır'dan bir görüşmeci Sur'da gerçekleşen sokağa çıkma yasakları sırasında her sabah saat 5'te başlayan silah sesleri ile çatışmaların başladığını anladıklarını söylemiştir. Aynı görüşmeci basına da yansıyan evde bir anne ve dört çocuğunun kahvaltı yaptığı sırada evlerine havan topu düştüğü olayı hatırlatarak *"Anne hayatını kaybetmiş, çocuklar yaralanmıştır. Ev hedef alınmasa bile, Diyarbakır'ın kalbi olan Sur gibi bir merkezde çatışırsanız bir şekilde evlere denk gelecektir. O insanların can güvenliği korunmadı, evlerinden çıkmak isteyen çıkamadı..."* demiştir.

Benzer bir olay sokağa çıkma yasaklarının 35. gününde Cizre'de gerçekleşmiştir. 17 Ocak 2016 günü Cizre'nin Kale Mahallesi'nde Şeyh Seyda Camisi yakınlarında bir eve havan topu mermisi isabet etmesi sonucu biri çocuk ve 3 kişi yaralanmıştır. Yaralılardan **10 yaşındaki Hayrettin Şınık** hastaneye kaldırılırken yolda yaşamını yitirmiştir.¹¹

Eve top mermisinin isabet ettiği bir başka olay da 14 Ocak 2016 günü Cizre Dağkapı Mahallesi'nde meydana gelmiştir. Evlerine top mermisinin isabet etmesi sonucu yaralanan üç çocuktan **12 yaşındaki Yusuf Akalın ile 10 yaşındaki BüşraYürü** yaşamını yitirmiştir¹². Yusuf'un 10 yaşındaki kardeşi D.A.da ağır yaralanmıştır.

2 Şubat 2016 tarihinde ise operasyonların sürdüğü Sur'un Hasırlı Mahallesi'nde bir evin bahçesine top mermisi düşmesi nedeniyle **13 yaşındaki Murat Menekşe** yaralanmış iki gün sonra da **yaşamını kaybetmiştir**¹³.

Yola Döşenen ve Patlatılan Bombalar

Raporun kapsamında yer alan tarih aralığı içerisinde 30 Ağustos 2015 günü Diyarbakır'ın Silvan İlçesi'nde jandarma ekibinin geçişi sırasında yola döşenen bombanın patlatılması sonucu yoldan geçmekte olan **Fırat Simpil (13)** yaşamını yitirmiştir.

Bir başka bombalı saldırı da 14 Ocak 2016 tarihinde Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde, İlçe Emniyet Müdürlüğü binasına yapılmıştır. Bomba yüklü aracın saldırması sonucunda yaşanan patlama ve çıkan çatışmada 2 polis memuru ile **4 yaşındaki kızı Mevlüde İrem Çiftçi** yaşamını kaybetti. Müdürlük binasının bitişiğinde bulunan ve patlamanın etkisiyle çöken

11 TİHV Günlük İnsan Hakları İhlalleri Raporu

12 15 Ağustos 2016 tarihli Evrensel Gazetesi, "10 Yaşındaki Büşra'da Hayatını Kaybetti", <https://www.evrensel.net/haber/270123/cizrede-10-yasindaki-busra-akalin-da-yasamini-yitirdi>

13 TİHV Bilgi Notu, <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/08/16-Agustos-2016-So-kağa-Çıkma-Yasağı-Bilgi-Notu.pdf>

iki katlı müstakil evin enkazı altında kalan Lokman Açıkgöz ile çocukları **5 yaşındaki Sadık Efe Açıkgöz** ve **1 yaşındaki Ecrin Açıkgöz** yaşamını yitirdi.

Çatışma Atıkları

Çocukların yaşamlarını kaybetmelerine ya da yaralanmalarına yol açan sebeplerden birisi de çatışma atıkları olarak tanımlanan patlamamış mühimmattır. Sokağa çıkma yasakları sürerken, çatışma sırasında yasaklara ara verildiğinde ve çatışmalar tamamen bittiğinde; çatışma atıkları sebebiyle pek çok çocuğun yaşamını kaybettiği ya da yaralandığı görülmektedir. Görüşmeciler bu olayların bazılarının basına yansıdığını bazılarının ise hiç yaygınlaşmadığını dile getirmektedir.

İki görüşmecinin bizzat tanık oldukları, diğer görüşmecilerin ise basından öğrenerek paylaştıkları bir olay 12 Eylül 2015 günü Cizre’de yaşanmıştır. 4 Eylül 2015 tarihinde başlayan 8 günlük sokağa çıkma yasağının kalkması üzerine, pek çok gazeteci ve heyetin de bulunduğu sırada Cizre’nin Nur Mahallesi’nde bir patlama meydana gelmiştir. **Patlamada 13 yaşındaki Y.Ş. ağır yaralanmış** ve sağ eli bilekten kopmuştur. Y.Ş. Cizre Devlet Hastanesi’nde yapılan ilk müdahalenin ardından Diyarbakır Dicle Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi’ne sevk edilmiştir. Daha sonraki günlerde Y.Ş.’nin ayağı da tedavi gördüğü hastanede kesilmiştir.

Y.Ş., Horozu, Protezi...

Cizre’de yaşayan 13 yaşındaki Y.Ş. 9 günlük ilk sokağa çıkma yasağının kalktığı gün, sivil toplum örgütleri ve basın Cizre’yi ziyaret için gittiği sırada, patlamamış bir mühimmata basmış ve sağ eli bilekten koparken sol ayağı ise büyük zarar görmüştür. Y.Ş.’nin hastanede ilk müdahalesinin ardından sol ayağı dizden kesilmiştir.

Y.Ş.’nin ablası o günü şöyle anlatmaktadır:

“Sokağa çıkma yasağının kalkmasıyla birlikte sığınaktan çıktık ama bu kez de korkudan eve giremiyorduk. O arada Y. da çıkmıştı ve elinde horozu vardı. ‘Nereye gidiyorsun?’ diye sordum. Horozuna buğday vereceğini söyledi. Evin arkasına doğru gitti. Meğer orada patlamamış bir bomba varmış. Şiddetli bir patlama sesi geldi.”

Ablası, Y’nin *“Sırf yüzü gülsün diye Cizre’den horozunu ve en sevdiği arkadaşını getirdik ama hiç gülmedi.”* diyerek Y’nin ne kadar da etkilendiğini anlatmıştır.

Diyarbakır Barosu Y. Ş.’nin bacağına protez takılması için kampanya başlattığı gibi Londra’da Y.’a protez takılmasını sağlayabilmek için Arp Sanatçısı Tara Jaff ve Suna Alan tarafından konser düzenlendi.

Benzer bir olayın Sur'da yaşandığını dile getiren bir görüşmeci ise basına yansımayan bu olaya ilişkin tanıklığını şöyle aktarmıştır: *“Sur'da henüz sokağa çıkma yasaklarının çok yoğunlaşmadığı, 1-2 günlük yasakların ilan edildiği günlerde, yasağın ertesi sabahı Sur'a gittik. Biz Dört Ayaklı Minare'nin bulunduğu yerin biraz altına gittiğimizde, bir patlama sesi duyduk ama ne olduğunu tam anlayamadık. Hatta yine çatışmalar başladı sandık. Ardından bir çocuğun yaralandığını söylediler. Olay yerine gittiğimizde, yerde buldukları bir cisim oynarken ellerinde patlayınca iki çocuk yaralanmış. Bir çocuğun iki parmağı, diğer çocuğun ise ayağı kopmuştu. Böyle olayların yaşandığını çok duyduk ama bire bir gördüğüm, yaşadığım bir olay olduğu için bunu örnek verdim”.*

Çatışma atıkları sebebiyle çocukların yaralandığı bir başka olay da 15 Şubat 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. Diyarbakır Merkez Bağlar ilçesinde, yer alan Göçmenler Caddesi'nde gerçekleşen protesto yürüyüşü sırasında bir grup genç ile polisler arasında çatışma yaşanmış ve çatışmalar sırasında bilinmeyen bir cismin patlaması sonucu **5 yaşındaki C.K. ve 7 yaşındaki M.D. yaralanmıştır**¹⁴.

Çatışmaların ve yasakların yoğun olarak yaşandığı ilçelerden biri olan Mardin- Nusaybin'de ise 16 Ağustos 2016 tarihinde çocuklar tarafından bulunan bir cismin kurcalanması sonucu bir patlama meydana gelmiş, patlamada, iki yetişkin ile **11 yaşındaki Y.T., 7 yaşındaki A.D., 10 yaşındaki E.Ç. ve 11 yaşındaki B.D. yaralanmış** ve hastaneye kaldırılmışlardır¹⁵.

İnsan Hakları Derneği'nin 2016 yılında hazırlamış olduğu Çatışmalı Ortamlarda Meydana Gelen İnsan Hakları İhlalleri Raporu'na göre 7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında mayın ve çatışma atıkları sebebiyle 7 çocuk yaşamını yitirmiş, 28 çocuk ise kalıcı fiziksel rahatsızlıklar oluşturacak şekilde yaralanmıştır¹⁶.

13 yaşındaki Y.Ş'nin yaşadığı olay başta olmak üzere yaşanan çocuk ölümleri ve yaralanmalar; yasaklara ara verildiği ya da çatışmaların sonlandığı dönemlerde çocukların bu atıklardan korunması için temizlik, bilgilendirme, uyarı, güvenli bölge oluşturma vb. çalışmaların yapılmadığını göstermektedir.

Bir görüşmeci buna ilişkin *“Biz gittiğimizde yasak kaldırılmıştı mesela ama değişen hiçbir şey yoktu. Sokaklarda barikatlar vardı, tümsekler kurulmuş, oralarda bombalamalar, tuzaklamalar bulunuyormuş. İnsanlar da tabii 8-10 günlük bir yasağın ardından yoğun bir şekilde*

14 İHD Diyarbakır Şubesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çocuk Hak İhlalleri 2016 Raporu

15 İHD Diyarbakır Şubesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çocuk Hak İhlalleri 2016 Raporu

16 Çatışmalı Ortamlarda Meydana Gelen İnsan Hakları İhlalleri (24 Temmuz 2015 – 24 Temmuz 2016) Araştırma Raporu - <https://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/5114a642-f13c-4bc9-9bd1-0b15e461dd30.pdf>

dışarı çıkma, amaçsız bir şekilde dolaşma şaşkınlığı, travması hâli de vardı. Herkes biryerlere gidip geliyordu. Oralarda bazı uyarılar yapılıyordu: 'Hendeklere dikkat edin, bombalar var orada' diye ama kimse bu sistematik olmayan uyarıları dikkate almıyordu" şeklinde paylaşımda bulunmuş ve şöyle devam etmiştir: "Patlayıcıya dokunan 13 yaşındaki çocuğun kolunu kaybetmesi de o anda oldu. Biz o an algılayamadık tabii ama o esnada adamın biri, bir çocuğu kucaklamış çocuğun yüzü isli, bir kolu kopmuş, kanlar akıyor, çocuğun yüzünde şok ifadesi var. Düşünsenize 9-10 gün eve sıkıştırılmış bir çocuk, sokağa çıkıyor ve çıkar çıkmaz ilk nefeste bir patlayıcıya basıyor ve eli, kolu kopuyor".

Bir başka görüşmeci de Y.Ş. ile ilgili olarak; "Hatırlarsınız Y. vardı, ilk yasak kalktıktan sonra kameralar canlı yayındayken, STK'lar Cizre'yi gezerken bir patlama oldu ve çocuğun kolu koptu. Aslında bu da devletin olaya ne kadar ciddiyetsiz yaklaştığının bir göstergesi. Tamam, kendince meşru alanını muhafaza etmeye çalışıyor ama yetmiş gün boyunca yasak olan bir yere sen 'Tamam, artık kaldırdık, girebilirsiniz' diyorsun ama oradaki patlayıcıları temizlememiş oluyorsun. Burada ciddi bir sorumluluğu var devletin" diyerek bu atıkların temizlenmesine ilişkin devletin yükümlülüğüne vurgu yapmıştır.

Türkiye'nin de taraf olduğu Ottawa Sözleşmesi olarak bilinen "Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme" ile "Aşırı Derecede Yaralayan ve Ayırım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi" de başta devletler olmak üzere çatışmanın taraflarına bu tür atıkların temizlenmesi yükümlülüğünü getirmektedir.

Bölgede on yıllardır süren çatışmadan dolayı pek çok çocuğun benzer şekilde çatışma atıkları olarak adlandırılan mayın, patlamamış askeri mühimmat sebebiyle yaşamını kaybettiğini dile getiren bir görüşmeci; daha önceki çatışma atıklarının daha çok kırsal bölgelerde görüldüğünü ancak çatışmaların yaşam alanlarında, mahallerde gerçekleştiği bu dönemde ölümlerin ve yaralanmaların kentsel bölgelerde gerçekleştiğini belirtmiştir. Yani çatışmalar bölgede çocukların belli sınırlandırma- larla bu tehlikelerden korunamayacağı bir ortama yol açmıştır.

Çatışmalı Bölgelerde Çatışma Atıklarından Dolayı Yaşamını Kaybeden ve Yaralanan Çocuklar (7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016)

-Ölümle Sonuçlanan Olaylar

Tahsin Uray (9 Yaş) - Mardin/Kızıltepe - 12 Eylül 2015
Hasan Yılmaz (9 Yaş) - Diyarbakır/Silvan - 8 Ekim 2015
Harun Çağlı (4 Yaş) /Aynur Geçit (6 Yaş) - Şırnak/Cizre - 31 Mart 2016
Hidayet Tek (4 Yaş) - Şırnak / İdil - 13 Nisan 2016
Müslüm İlhan (8 yaş) - Şırnak/İdil - 7 Mayıs 2016
Enes Erdem (10 yaş) - Şırnak/Silopi - 15 Mayıs 2016
Erkan Ölmez (17 Yaş) - Hakkari/Çukurca - 27 Haziran 2016
Fettah Erdem (15 Yaş) - Ağrı / Diyadin - 9 Temmuz 2016

-Yaralanmalar

R.Ş. (9) - Mardin/Kızıltepe - 12 Eylül 2015
Y.Ş. (13) - Şırnak/Cizre - 12 Eylül 2015
M.A.T., Y.T., S.K., A.K., ve Ş.S - Diyarbakır/Sur - 28 Eylül 2015
Ü.Y., M.Y., M.Y., (10 Yaşından Küçük) - Diyarbakır/Silvan - 8 Ekim 2015
S.M. (14 Yaş) , H.M (15 Yaş) - Bingöl/Ekinyolu Köyü- 20 Ekim 2015
M.F.(11 Yaş) , S.F (11 Yaş) - Hakkari/Şemdinli - 8 Kasım 2015
C.K.(5 Yaş) , M.D. (7 yaş) - Diyarbakır/Bağlar - 15 Şubat 2016
X.X., - Şırnak/Cizre- 2 Mart 2016
S.A. (16 Yaş), S.A. (15 yaş) - Van/Çaldıran - 7 Mayıs 2016
A.A. (5 Yaş) - Şırnak/Cizre - 12 Mayıs 2016
S.E. (8 Yaş) , K.K. (2 Yaş) , D.Ü., - Şırnak/Silopi - 15 Mayıs 2016
Resul Demir (10 Yaş) - Diyarbakır/Yenişehir - 19 Mayıs 2016
XX (15 Yaş) -Hakkari/Yüksekova - 16 Haziran 2016
S.Ö (14 Yaş) Hakkari/Çukurova - 27 Haziran 2016
S.Ç (16 Yaş) - 9 Temmuz 2016
Y.T. (11 Yaş), A.D. (7 Yaş), E.Ç.(10 Yaş), B.D. (11 Yaş) - Mardin/Nusaybin - 16 Ağustos 2016

Ateşli Silahlar...

Çatışma sırasında arada kalmak ya da hedef olmak kaydıyla ateşli silahlar da çocukların yaralanma ya da yaşamını kaybetme sebepleri arasındadır. Bismil'de **12 yaşındaki Berat Güzel** bu çocuklardan biridir. Berat "29 Eylül 2015 günü Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde polisle PKK arasındaki çatışmalarda Halil İbrahim Oluç Parkı'nda bulunduğu sırada kafasına isabet eden kurşun ile yaşamını kaybetmiştir. Dicle Haber Ajansı Berat

Güzel'in polis kurşunuyla hayatını kaybettiğini yazmıştır. Berat'ın ölümünün ardından ilçede üçüncü kez sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir¹⁷.

Berat Güzel'in ölümünün ardından yaşananları bir görüşmeci şöyle aktarmaktadır: “*Polisler olay yeri inceleme yapıp savcıyı beklemeden delilleri toplamışlar. Bunun üzerine savcı geleceğini söylemiş ve polisler bu kez delilleri tekrar yerlerine yerleştirmiş. Orada kameralara yansıyan bir görüntüde, çocuğun yanına bir paket yerleştirildiği görülüyor. Paketin ne olduğunu, neden konduğunu anlayamadık*”

Olay basına da benzer şekilde yansımış¹⁸ ve dönemin Diyarbakır Milletvekili Sibel Yiğitalp dönemin İçişleri Bakanı Selami Altınok'a bir soru önergesi verdiyse de önerge yanıtsız kalmıştır.

Berat Güzel'in Soruşturması

“Berat Güzel'in ölümüne ilişkin soruşturma ise hâlâ sonuçlanmamıştır. Dosyayla ilgilenen savcı en az 3 kere değişmiş, dosyaya sunulan talepler değerlendirilmemiştir. Savcılarla yapılan görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Dosyada gizlilik olduğu gerekçesiyle ne dosya ne de gizlilik kararı avukatlara gösterilmiştir. Klasik bir cezasızlık dosyası olarak dosya Bismil'de 4 yıldır soruşturma aşamasında devam ediyor¹⁹”.

Benzer şekilde çatışma sırasında ateşli silahla vurularak yaşamını kaybeden çocuklardan biri de **12 yaşındaki Helin Hasret Şen'dir**. Helin'in öldürülmesine ilişkin annesinin kendisine aktarımını bir görüşmeci şöyle aktarmaktadır: “*Helin'in ailesi o sırada sokağa çıkma yasağından bile haberdar değillermiş. Çünkü o günlerde, yasak bir günde ilan ediliyor, ertesi gün kaldırılabilirdi. Annesi de Helin'i kahvaltı öncesinde, ekmek olmadığını fark edince bakkala göndermiş. Helin evden çıktıktan 2 dakika sonra silah sesleri gelmiş. 'Camdan çıkıp baktığımda Helin'i yerde gördüm' demişti anne*”.

Olaya ilişkin Demokratik Bölgeler Partisi Diyarbakır İl Örgütü Helin Şen'in kafasına isabet eden polis tarafından atılan kurşunla yaşamını yitirdiği bildirmiştir²⁰. Diyarbakır Valiliği ise aynı gün bir açıklama yap-

17 <http://bianet.org/bianet/cocuk/167917-bismil-de-bir-cocuk-daha-oldu>

18 <https://www.birgun.net/haber/polis-oldurulen-cocugun-yanina-paket-birakip-fotograf-cekti-90845>

19 Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkez Avukatının beyanı

20 <https://t24.com.tr/haber/diyarbakirda-oldurulen-helinin-babasi-kizimi-polisler-ol-durdu,312719>

rak; “Sokağa çıkma yasağının devam ettiği Sur ilçesi Hasırlı Mahallesi Bahçe Sokakta 12.10.2015 günü sabahın erken saatlerinde BTÖ mensuplarınınca güvenlik kuvvetlerine yönelik EYB ve uzun namlulu silahlar ile saldırı yapılmıştır. Saldırı esnasında saat 10.30 sıralarında bahse konu sokak üzerinde olan 2003 doğumlu (12 yaşında) bir çocuk yaralanmış ve 112 unsurları ile Devlet Hastanesinde kaldırılmıştır. Yapılan tüm müdahalelere rağmen yaralı çocuk hayatını kaybetmiştir. Gerekli otopsi işlemlerinden sonra ailesine teslim edilmiştir. Konu ile ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma devam etmektedir. Söz konusu sokağa çıkma yasağına vatandaşlarımızın uyması kendi can ve mal güvenlikleri açısından önem arz etmektedir” demiştir.

Helin’in babası ise Valiliğin açıklamasının doğru olmadığını İnsan Hakları Derneği’ne yaptığı başvuru sırasında dile getirmiştir. Babanın ifadesi şöyledir: “12.10.2015 tarihinde saat 08.00 civarında kızım Helin Hasret Şen (12 yaşında), evden fırına ekmek almak için çıktı. Evden yaklaşık 100 metre uzaklaşırken ondan 200-300 metre uzaklıkta bulunan polis panzerinden üç el ateş edildi. Bir kurşun sağ göz yanından girmiş ve olay yerinde hayatını kaybetmiştir. Durumu gören komşular kızımı yaralıyken almaya çalışıyorlar ancak onlara da ateş açılıyor. Kızım bu şekilde 2 saatte yakın orada kalıyor. Daha sonradan ambulans olay yerine geliyor ve kızımı hastaneye, oradan da morga götürüyorlar. Polisin ateş ettiğini birçok komşum tarafından görülmüştür. Ben daha sonra isimlerini bildireceğim. Kızım vurulduğu an hastaneye kaldırılmış olsaydı belki kurtarılabilirdi. Ancak buna izin verilmedi. Kızım hayatını kaybettikten sonra hiçbir devlet yetkilisi bizimle irtibata geçmediği gibi herhangi bir açıklamada dahi bulunmamışlardır. Kızımı vuran polislerden, sorumlulardan şikâyetçiyim. Hepsinin tespit edilerek yargılanmalarını ve cezalandırılmalarını istiyorum. Konu ile ilgili gerek cezai, gerek idari ve gerekse hukuksal tüm konulardan sizden yardım talep ediyorum.”²¹

12 yaşındaki Helin Hasret Şen’in öldürülmesi ile ilgili dosya İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi tarafından takip edilmektedir. Derneğin avukatlarından Abdullah Zeytun, Helin’in ailesi ile birlikte İçişleri Bakanlığı’na idari, polisler ise ceza davaları açıldığını fakat idare mahkemesine açılan davadaki sürecin aksine ceza davasında hâlâ gizlilik kararının bulunduğunu belirtmektedir²².

21 İHD Diyarbakır Şubesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çocuk Haklarına Yönelik İhlalleri Raporu

22 Bianet, <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/204753-hizmet-kusuru-var-a-ma-polise-dava-acilmadi>, 23 Ocak 2019

Helin Şen'in Öldürülmesine İlişkin Hukuki Süreç

Diyarbakır İdare Mahkemesi'ne açılan davada İçişleri Bakanlığı mahkemeye gönderdiği savunmada; olay hakkında başlatılan soruşturmada gizlilik kararı bulunduğunu, Helin'in ölüm sebebi ve sorumluların henüz belirlenmediğini ve soruşturmanın sonuçlanmadığını, ayrıca adli soruşturmanın sonucunun beklenmesini, olayda personelin terörle mücadele kapsamında görevlerini yerine getirdiği, hizmet kusurunun bulunmadığını, bu nedenlerle davanın reddini istemiştir.

Mahkeme, İçişleri Bakanlığı'nın davanın açılmaması yönündeki talebini, Anayasa'nın 125. maddesinin ilk fıkrasındaki "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" hükmüne dayanarak reddetmiştir. Bakanlığın, "sorumluların henüz belirlenmediği için davanın kabul edilmemesi" yönündeki talebini ise mahkeme, Şen'in öldürülmesinin faili olarak 24 ay kademe durdurma cezası verilen polis A.E. hakkında yürütülen idari soruşturmayı gerekçe göstererek kabul etmemiştir. Kararda tıpkı ailenin bahsettiği gibi mahkeme de "olayın meydana geldiği saatlerde, 'Kobra 11' numaralı araçtan etrafa ateş açıldığını, Şen'in vurulduğu saatlerde, sokakta herhangi bir olayın olmadığı" bilgisini paylaşmıştır. Mahkeme, Şen'in anne ve babasının sokağa çıkma yasağı bulunmasına rağmen 12 yaşındaki çocuklarını ekmek alma amacıyla göndermesinin "çocuk üzerindeki gözetim ve bakım yükümlülüğünü yerine getirmediği" dikkate alınarak yüzde 15 oranında, idarenin de yüzde 85 oranında kusurlu olduğunu belirterek, ailenin tazminat isteminin kabulüne karar vermiştir. Helin'in yaşamını kaybetmesinde 11 Ekim 2015 günü etrafa ateş eden polisin sorumluluğu İdare Mahkemesi'nce ortaya konulmasına rağmen ceza soruşturması 3,5 yıldır davaya dönüşmemiştir. Soruşturmada verilen gizlilik kararı varlığını sürdürmektedir.

Av. Abdullah Zeytun, idare mahkemesinin kararına rağmen ceza soruşturmasındaki sürecin sürüncemede kalmasının cezasızlıkla ilişkili olduğunu söylüyor. Zeytun'un görüşleri şöyle:

“Söz konusu karara göre polis memuru A.E'nin Helin'i öldürdüğüünün çok açık şekilde ortaya çıktı, buna rağmen polis hakkında idarece bir başka işlem yapılmasına gerek görülmemesi çok dikkat çekici. Eylemin ağırlığı ortada iken verilen ceza orantısız. Bu ödül gibi bir ceza. Müfettişlerin polis memurunu meslekten ihraç etmelerini ve hakkında suç duyurusunda bulunmalarını beklerdik. Ancak bu olayda da cezasızlık kültürü bir kez daha karşımıza çıktı. Helin'i vuran kişinin kamu görevlisi olması nedeniyle savcının soruşturmayı keyfi bir şekilde sürüncemede bıraktığını, etkili bir soruşturma yürütmediğini düşünüyoruz. Polis için tutuklama istiyoruz. Rapordaki tespitler göz önünde bulundurulduğunda şüpheli hakkında derhal tutuklama kararı verilmesi ve hakkında kasten öldürme suçundan dava açılması gerekir.”²³ Helin Şen'in öldürülmesine ilişkin yürüyen süreçlerin cezasızlıkla mücadele açısından önemini bir görüşmeci şöyle aktarmaktadır: “Helin'in dosyasında ikinci bir Nihat Kazanhan dosyası²⁴ gibi bir karar alınabilir. Çünkü aracın içinde bulunan polisler, telsiz konuşmaları, görüntüler, çocuğun yere düşme anı, yere düşerken atışın yapıldığı yerde duran polisler falan çok net bir biçimde belli. Bu gibi dosyalarda bizim her zaman iddiamız Vali'den başlamak üzere orada operasyonu yürüten askerse komutan, polis ise emniyet müdürü, operasyon alanındaki polislerin tamamı ve hatta İçişleri Bakanlığı dahil olmak üzere hepsinin fail sıfatıyla bulunması gerektiğidir. Sonuçta aralarında bir emir komuta zinciri var. Eğer ki olur da Helin'le ilgili bir dava açılırsa muhtemelen bir polis memuru yargılanıp ceza alabilecek. İddianame hızla hazırlanırsa belki bir kamuoyu da oluşabilir onunla ilgili”.

23 <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/204753-icisleri-bakanligi-sur-da-vurulan-helin-sen-in-ailesine-314-bin-lira-tazminat-odeyecek>

24 12 yaşındaki Nihat Kazanhan Şırnak'ın Cizre ilçesinde 14 Ocak 2015'te polisin açtığı ateş sonucu hayatını kaybetmiştir. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu, Kazanhan'ın ölümünde polisin sorumluluğu olmadığını iddia etmiş ancak kısa süre sonra Nihat'ın polislerce öldürüldüğüne dair polis kamerası görüntüleri basın aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılmıştı. Olay günü görev yapan özel hareket polislerinden H.V. Kazanhan'ın ölümünden sorumlu tutularak 29 Ocak'ta Mardin'de tutuklandı. Aynı polis daha sonra olayla ilgili Cizre Cumhuriyet Savcısı ve Cizre Sulh Ceza Mahkemesi'ne verdiği ifadede Nihat'ı bir başka polisin vurduğunu söyleyince tahliye edildi. Suçlanan diğer polis memuru M.N.G. tutuklu yargılanmak üzere cezaevine gönderildi. Nihat vurulurken olay yerinde bulunan ve tutuklanıp serbest bırakılan polis ve diğer üç polis memuru hakkında da Cizre Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 'kamu görevlisinin suçu bildirmeme' suçuyla dava açıldı. H.V. ifadesinde “biz bu dosyada kimsenin tutuklanmayacağını düşünüyorduk” dedi. 11 Kasım 2016 tarihinde mahkeme tutuklu özel hareket polisi N.G.'ye, 'haksız tahrik altında olası kasit ile suçu işlediği' gerekçesiyle 13 yıl dört ay, üç polise ise 'suçu bildirmeme' gerekçesiyle 5'er ay hapis cezası verdi. Tutuksuz yargılanan bir polis ise beraat etti.

Açılan ateş sonucu yaşamını kaybeden çocuklardan biri de **Osman Çağlı'dır**. 18 yaşındaki Osman 6 Eylül 2015 tarihinde Cizre'nin Cudi Mahallesi'nde zırhlı araçtan açıldığı belirtilen ateş sonucu karnından vurulan yaralandı. Basına yansıyan haberlerde Osman'ın çevresindekiler tarafından hastaneye kaldırıldığı sivil araca da güvenlik güçleri tarafından ateş açılması nedeniyle hastaneye gidemeyerek yaşamını yitirdiği belirtildi²⁵.

11 Ocak 2016 günü ise Cizre'de; 11 Ocak 2016'da Cudi Mahallesi'ne düzenlenen operasyonlar sırasında **18 yaşındaki Garip Mübariz** de vücuduna isabet eden çok sayıda kurşunla vurularak yaşamını yitirdi²⁶.

2 Ekim 2015 günü Diyarbakır Silvan'ın Konak Mahallesi'nde polis ekiplerinin sokağa çıkma yasağına uymadıkları gerekçesiyle üzerlerine ateş açtığı ifade edilen 6 kişiden **17 yaşındaki Vedat Akcanım** yaşamını kaybetti²⁷.

Silvan'da ateşli silah sebebiyle yaşamını kaybeden çocuklardan bir başka çocuk da **17 yaşındaki Ferhat Gensür'dür**. 19 Ekim 2015 günü, **Ferhat Gensür'ün** Mescit Mahallesi'nde polis tarafından açıldığı belirtilen ateş sonucu ayağı ve sırtından vurularak yaşamını yitirdiği ifade edilmektedir.²⁸

Protestolarda Yaşamını Kaybeden ve Yaralanan Çocuklar

Saha görüşmelerinde görüşmecilerinin aktardığında göre pek çok çocuk sokağa çıkma yasaklarının kaldırılmasına yönelik protestolar sırasında yaşamını kaybetmiş ya da yaralanmıştır.

Protestolar sırasında yaşamını kaybeden çocuklardan biri de **16 yaşındaki Çekvar Aliş Çubuk'tur**. Bir görüşmeci 16 yaşında lise öğrencisi Çekvar hakkında; *"O dönemde Çekvar Çubuk diye bir çocuk vardı. Onunla ilgili de aslında net bir bilgi yok. Bir dönem sosyal medyada falan YPS'li olduğu söylendi. Çekvar çatışmaların olmadığı bir yerde, protestolar sırasında öldürüldü. Aileyle konuştuğumuzda çocuğun o sabah evden çıktığını, eve gidip gelen biri olduğunu söylediler. Oysa YPS'li olsa Sur'da olması gerekirdi. O dönem giriş çıkış da mümkün değildi"* derken babasının bir gazeteye verdiği röportaj görüşmeciyi destekler niteliktedir. Baba Hüseyin Çubuk, çocuğunun ölümünden polis ve okul yönetimini sorumlu tutarken, *"Oğlum okuma hevesli biriydi. Bir yılda katıldığı yasal ve demokratik eylemlerden ötürü 3 kez gözaltına alındı. Öldürüldüğü gün onu okulda biliyorum"* demiştir.

25 T24, <https://t24.com.tr/haber/catismalarin-devam-ettigi-cizrede-osman-cagli-da-hayatini-kaybetti,308896>, 07 Eylül 2015 ; TİHV, İHD

26 Evrensel, Cizre'de Şiddetli Çatışmalar Yaşanıyor... <https://www.evrensel.net/haber/269843/cizrede-siddetli-catismalar-yasaniyor-1-genc-yasamini-yitirdi>,

27 TİHV, Bilgi Notu: <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/08/16-Agustos-2016-Sokağa-Çıkma-Yasağı-Bilgi-Notu.pdf>

28 TİHV, Bilgi Notu: <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/08/16-Agustos-2016-Sokağa-Çıkma-Yasağı-Bilgi-Notu.pdf>

Türk Telekom Anadolu Teknik Meslek Lisesi öğrencisi olan 16 yaşındaki Çekvar Çubuk'un babası Hüseyin Çubuk: “Delil ve suç olmaksızın oğlum son 1 yılda 3 kez gözaltına alındı. Her hangi bir suça karışmamıştır, sadece yasal ve demokratik eylemlere katılmıştır. Okumaya hevesliydi, öldüğü gün okulda biliyorduk, arkadaşları çağırdığı için o bölgeye gitmiş. Olayın nasıl olduğunu bilmiyorum. Öğrendiğim kadarıyla polis kurşunuyla bacağından vurulmuş. Zamanında hastaneye yetiştirilmediğinden ötürü kan kaybından ölmüş”.

Kaynak: <https://www.tigrishaber.com/cekvar-olmeden-5-gun-once-gozaltina-alinmis-23610h.htm>,

9 Şubat 2016 tarihinde Şırnak'ın Cizre ilçesinde yaşanan sokağa çıkma yasağı olaylarına tepki göstermek amacıyla Diyarbakır Koşuyolu Parkı'nda bir araya gelen gaz bombaları ve tazyikli su ile müdahalede bulunmuştur. Müdahale üzerine kentin birçok noktasına yayılan protesto gösterileri sırasında **16 yaşındaki Mahmut Bulak** yaşamını yitirmiştir. Görgü tanıkları, Bulak'a ranger tipi bir araçtan ateş açıldığını ileri sürmüştür²⁹.

27 Ağustos 2015 tarihinde Şırnak, Yeşilyurt Mahallesi'nde protesto düzenleyen gençlere polis müdahalesi ile çatışma çıkmıştır. Çatışmalar sırasında açılan ateş sonucu **16 yaşındaki Adem İrtegün** boğazına isabet eden kurşunla yaralanmıştır. Şırnak Devlet Hastanesi'ne götürülen İrtegün, kurtarılamayarak yaşamını yitirmiştir³⁰.

01 Eylül 2015 tarihinde Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde, Esentepe ve Esenyurt mahallelerinde protesto gösterilerine polis müdahale etmiş ve açılan ateş sonucu, bacağından ve kafasından kurşunla vurulan **18 yaşındaki Ali Kaval** yaşamını yitirmiştir³¹.

29 <https://www.birgun.net/haber/diyarbakir-da-basindan-silahla-vurulan-16-yasindaki-mahmut-bulak-i-binler-ugurladi-103377>

30 İHD Bilgi Notu; <https://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/70a1b845-f7d2-4f1a-8297-b69429544c64.pdf>

31 BİANET; <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/167246-yuksekoa-da-bir-kisi-olduruldu>

Protestolar Sırasında Yaralanan ve Yaşamını Kaybeden Çocuklar

(7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016)

- Yaşamını Kaybedenler

Çekvar Aliş Çubuk (16 yaş)

3 Aralık 2015 günü Diyarbakır Sur'da gerçekleştirilen sokağa çıkma yasaklarının protesto edildiği gösterilere müdahale sırasında 16 yaşındaki Çekvar Aliş Çubuk yaşamını kaybetti.

Ali Kaval (18 yaş)

01 Eylül 2015 tarihinde Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde, Esentepe ve Esenyurt mahallelerinde protesto gösterilerine müdahale sırasında ağır yaralandı. Yüksekova Devlet Hastanesi'ne kaldırılan Kaval, kurtarılamayarak yaşamını yitirdi.

Bilal Meygil (16 yaş)

09 Eylül 2015 tarihinde Diyarbakır Silvan ilçesinde, protesto gösterileri sırasında vurularak ağır yaralandı. Batman'da tedavi altına alınan Meygil, 29 Eylül 2015 tarihinde tedavi gördüğü sırada yaşamını yitirdi.

Ruken Demir (18 yaş)

12 Eylül 2015 tarihinde Diyarbakır Merkez Bağlar ilçesinde, bulanan Fatih Mahallesi'nde, Cizre'de yaşanan sivil ölüm olaylarını protesto sırasında kafasından vurularak yaşamını yitirdi.

Diyar Akın (16 yaş) -Azad Ertaş (17 yaş)

16 Ekim 2015 tarihinde Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde, protesto gösterisi sırasında vurularak yaşamlarını yitirdi.

Şiyar Salman (18 yaş)

14 Aralık 2015 tarihinde Diyarbakır'da Merkez Sur ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasağına yönelik düzenlenen protesto gösterileri sırasında vurularak yaşamını yitirdi.

Şiyar Baran (13 yaş)

22 Aralık 2015 tarihinde Diyarbakır ilinde, Merkez Sur ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasağı sırasında yönelik protesto gösterileri sırasında vurularak yaşamını yitirdi.

Mahmut Bulak (16 yaş)

09 Şubat 2016 tarihinde Diyarbakır ilinde Şırnak'ın Cizre ilçesinde yaşanan sokağa çıkma yasağı olaylarına protesto gösterileri sırasında, vurularak yaşamını yitirdi.

-Yaralananlar

İ.D. (3 yaş)

21 Ağustos 2015 tarihide Mardin Nusaybin ilçesinde, Barış Mahallesi'nde düzenlenen protesto gösterisine yönelik polis müdahalesi sırasında evinin balkonunda duran İsa, kafasının sağ üst kısmına isabet eden kurşunla yaralandı.

R.Y. (16 yaş) – S.Y. (17 yaş)

27 Ağustos 2015 tarihinde Diyarbakır'ın Merkez Bağlar ilçesinde, Girne Caddesi üzerinde gerçekleşen protesto gösterileri sırasında isabet eden kurşunlar nedeniyle yaralandılar.

C.Ş. (18 yaş)

01 Eylül 2015 tarihinde Şırnak ilinde, Vakıfkent Mahallesi'nde protesto gösterisi sırasında vücuduna isabet eden kurşunlar nedeniyle yaralandı.

S.B. (14 yaş)

16 Eylül 2015 tarihinde Mardin'in Nusaybin ilçesinde, Fırat ve Devrim mahallelerini birbirine bağlayan Ahmet Kaya Köprüsü'nde sivil ölüm olaylarını protesto sırasında sol bacağına ve ayağına isabet eden kurşunlarla yaralandı.

F.T. (11 yaş)

15 Aralık 2015 tarihinde Şırnak'ın Cizre ilçesinde, ilan edilen sokağa çıkma yasağı protestoları sırasında kafasından vurularak ağır yaralandı.

C.Ç. (10 yaş)

15 Şubat 2016 tarihinde Diyarbakır Merkez Bağlar ilçesi 5 Nisan Mahallesinde, protesto gösterisi sırasında yüzüne isabet eden kurşun ile yaralandı.

Tedaviye Erişemediği İçin Yaşamını Kaybeden Çocuklar

Çocukların yaşamlarını kaybetme sebeplerinden biri de çatışma dönemlerinde, sokağa çıkma yasakları sırasında acil ya da kronik rahatsızlıkları sırasında tedaviye erişememeleridir.

Sağlık örgütlerinden TTB, İnsan Hakları İçin Doktorlar, Pratisyen Hekimleri Derneği, Diyarbakır Tabip Odası, SES'in hazırladıkları raporlarda³² çocukların ateşli silahlar sebebiyle yaralandıklarında ya da kronik hastalıkları yükseldiğinde tedaviye erişemedikleri ve bu sebeple yaşamlarını kaybettikleri belirtilmektedir.

Bir görüşmeci Diyarbakır'da çatışmaların devam ettiği sırada, dönemin İl Sağlık Müdürü ile yaptıkları görüşmeyi şöyle özetlemektedir: *"İl Sağlık Müdürlüğü ile bir görüşme yapmıştık. Müdürlük ambulans gönderemediğini söylemişti. O dönem içeride çok fazla yaralanma ya da ölüm olduğu haberlerini alıyorduk ama ambulansların gitmediği söyleni-*

32 https://hakikatadalet Hafiza.org/kaynak_tipi/sokaga-cikma-yasaklari-uzerine-raporlar/

yordu. Halk sağlık hizmetine erişemiyordu. İl Sağlık Müdürü o zaman ‘Ben personelimin güvenliğini tehlikeye atamam. Biz Sur’un güvenli bir bölgesine kadar gidiyoruz, yaralanan kişi polis aracıyla güvenli bölgeye getiriliyor, sonra ambulansa naklediliyor.’ demişti. Bu onların sağlık hakkını kısıtlayan bir şey. O dönem zırhlı ambulanslar da gündeme gelmişti ama güvenli olmadığı için ambulansın girememesi çok saçma bir durum. İnsanların beyaz bayraklarla Sur’dan çıkmaya çalıştığı o fotoğraflar hâlâ gözlerimizin önünde”.

Bir başka görüşmeci de benzer şekilde o dönemde İl Sağlık müdürü ile görüştüklerini belirtmiştir.

Görüşmede müdür “Biz ambulans hizmetini 24 saat sunuyoruz. Bir şey olduğunda gidiyoruz ama güvenli bir yere kadar” dediğini ve ancak polis onları arayıp “Yaralı var, gelin” dediklerinde gittiklerini söylediğini belirtmiştir. Görüşmeci “Yani polis aramadığında yaralı orada kalabiliyordu” diyerek tedaviye erişimin kolluk güçlerinin kontrolünde gerçekleştiğini düşündüğünü söylemiştir.

Bunun sebebi olarak da “Telefon, elektrik, internet hiçbir şey yok. Bir şekilde polisten yardım istemek durumunda insanlar. Polise ulaşamayabilirlerki, evlerindeler ve çatışma var, çıkamıyorlar. Orada birkaç gün yaralı kalıp, ölenler olduğunu düşünüyorum ben çünkü gerçekten erişemiyorlardı” demiştir.

Ambulansların tedaviye gereksinim duyan kişinin yanına ulaşamıyor oluşuyla ilgili bir görüşmeci;

“Çatışmalar olduğu için bazen ambulansların sokağa girmesi mümkün olmuyordu. Bazen de her iki taraf açısından da engellemeler oluyordu” diyerek çatışmanın iki tarafının da ambulansları engellediğini belirtmiştir.

Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Maddesine göre de yaralılar ve hastalar tedavi edilmelidir.

Bir başka görüşmeci de ambulansın hasta kişilere ulaşamayışında o dönem ara sokaklarda açılmış hendeklerin, oluşturulmuş barikatların da rolü olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın 11 Aralık 2015 – 8 Ocak 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Sivillere Yönelik Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu’nda³³ 21 Aralık 2015 tarihinde Silopi’nin Karşıyaka Mahallesi’ndeki evine top mermisi isabet etmesi sonucu kafasına isabet eden

33 11 Aralık 2015 – 8 Ocak 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Sivillere Yönelik Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu

şarapnel parçasıyla yaralanan **11 yaşındaki Mehmet Mete Kutluk'un** defalarca çağrılmasına karşın ambulansın gelmemesi sonucunda, hayatını kaybettiği bilgisi yer almaktadır.

Tedaviye erişemediği için yaşamını kaybeden bir başka çocuk da **3 aylık Miray İnce'dir**. TİHV'in aynı raporunda yer alan bilgilere göre; 5 Aralık 2015 akşamı Sur Mahallesi'ndeki evlerinin bahçesinde oturan Soulin İnce ve bebeği Miray İnce keskin nişancılar tarafından açılan ateş sonucu ağır yaralanmıştır.

Ambulansın evin yakınına gelmemesi üzerine anne ile bebeğini Nusaybin Caddesi'ne götürmeye çalışan büyükbaba Ramazan İnce (80) ise yeniden açılan ateş sonucu yaşamını yitirmiş, babaanne Rukiye İnce yaralanmıştır. Miray İnce ise hastanede yaşamını yitirmiştir.

Miray İnce'ye Ateş Ettiler...

Anadolu Ajansı ölüm haberini "3 aylık Miray İnce isimli bebek, teröristlerce açılan ateş sonucu başından yaralandı" diye duyururken, Doğan Haber Ajansı da Miray ve Ramazan İnce'nin "iki ateş arasında kaldığını" yazmıştır.

Evrensel gazetesine konuşan Miray İnce'nin amcası Abdurrahman İnce ise bu haberlerin doğru olmadığını, iki gündür mahallerinde bir çatışma olmadığını söylemiş ve "Miray'ı keskin nişancılar vurdu" demiştir. Amca Abdurrahman İnce olayı şöyle anlatmıştır:

"Evimizin karşısında bulunan tepedeki dört katlı apartmanın üstünde keskin nişancılar vardı.

Evimizin içine kırmızı ışıklar vurduğu için daha güvenli diye evin alt katına geçme kararı aldık. Miray halasının kucağında merdivenlerden inerken keskin nişancılar tarafından yüzünden vuruldu. Hemen içeri girdik, öldüğünü düşünerek bir odaya koyduk. 15 dakika sonra ağlayınca hastaneye götürmek istedik. İlk olarak 112 acil servisi aradık. Onlar bize 155'i aramamızı ve eğer güvenlikleri sağlanırsa geleceklerini söyledi. Bunun üzerine polisi aradık. Onlar da bize iki erkek ve bir kadın beyaz bayrakla dışarı çıkıp ambulansa gidebilirler".

Polisin izin vermesi üzerine babası Ramazan İnce, Yengesi Rukiye İnce ve kardeşi Abdülkerim İnce'nin Miray İnce'yi alarak dışarı çıktığını söylemiş ve şöyle devam etmiştir: "Evden 200 metre uzaklaştıktan sonra bu kez aynı tepedeki akrepten ateş açtılar. Açılan ateşle Miray bebekle beraber, babam ve yengem de vuruldu".

Kaynak: Bianet /28 Aralık 2015 /<https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/170569-uc-aylik-miray-ince-yi-kim-vurdu>

Çatışmanın yaşandığı günlerde tedaviye erişemeyen kişiler için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) acil tedbir kararı başvuruları yapılmıştır. Hakkında başvuru yapılan kişilerden biri de 15 Ocak 2016 gecesi yaralanan **16 yaşındaki Hüseyin Paksoy**, başvuru sahipleri ise Hüseyin'in anne ve babası idi.

AİHM anne ve babanın yaptığı başvuruyu kabul etmiş, hükümete Hüseyin için acil tedbir uygulamasını istemişse de Hüseyin tedbir kararı uygulanmadan, 18 Ocak 2016 günü kan kaybından dolayı yaşamını kaybetmiştir.³⁴

AİHM'den Hüseyin Paksoy İçin Tedbir

16 yaşındaki Hüseyin ailesi ile birlikte Cizre'de yaşıyordu. Silahlı çatışmalar evlerinin çevresinde yoğunlaştığında, anne ve babası 13 Ocak 2016'da sokağa çıkma yasağı olmayan Uludere kasabasına taşınmışlardı. Hüseyin ise aile evinde Cizre'de kalmıştı. 15 Ocak 2016 tarihinde anne ve babası sabaha karşı gelen telefonla 16 yaşındaki oğulları Hüseyin'in bacağından vurulduğu ve çok kan kaybettiğini öğrenirler. Arayanlar, anne ve babasına Hüseyin Paksoy'u ambulansla alabilecekleri, yakındaki bir benzin istasyonuna götürebileceklerini söyler. Anne ve baba acil servislerle irtibata geçerek ambulans ister. Ancak beklemleri istenir. Bunun üzerine aile polise başvurur. Ancak o da bir işe yaramaz ve bir kere daha ambulans servisiyle temasa geçerler. Bu kez ambulansın güvenlik kaygısı nedeniyle bölgeye gönderilemediği söylenir. Şırnak Milletvekili Faysal Sarıyıldız, Vali ile birkaç kez konuşur ancak Hüseyin için herhangi bir yardım alamaz. 16 Ocak 2016 tarihinde Hüseyin'in ailesinin yasal temsilcileri AİHM'e acil bir başvuruda bulunur ve Mahkeme İçtüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca, Hüseyin Paksoy'un bir hastaneye hemen erişebilmesi için tedbir kararının çıkartılmasını talep eder.

18 Ocak 2016 tarihinde AİHM talebi kabul eder ve aynı gün saat 11.49'da, Türkiye Hükümeti'ne, Hüseyin Paksoy'un yaşamını ve fiziksel bütünlüğünü korumak için yetkileri dahilindeki tüm önlemleri almaları gerektiğini belirtir. Ancak 25 Ocak 2016 tarihinde AİHM'e sunulan bir rapora göre, 18 Ocak 2016 günü öğlen saatlerinde polis memurları, Cizre'nin Nur semtinde bir arama yapmak üzere bir binanın zemin katında, yaklaşık 18-20 yaş arasında olduğunu düşündükleri yaşamını kaybetmiş birisini bulur. Bu kişinin 16 yaşındaki Hüseyin Paksoy olduğu 19 Ocak 2016 günü açığa çıkar. Hüseyin'in ölüm neden kan kaybıdır.

Kaynak: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-170018\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

34 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-170018\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

3 Ekim 2015 günü Diyarbakır Silvan'da ateşli silah ile bacağından vurulan bir başka çocuk **10 yaşındaki Barış Çakıcı** da yoğun çatışmalar nedeniyle hastaneye kaldırılamayarak kan kaybı yüzünden yaşamını kaybeder.

22 Kasım 2015 tarihinde ise Hakkari Yüksekova'da Cumhuriyet ve Güngör Mahallelerinde güvenlik güçleri tarafından düzenlendiği belirtilen operasyonlar sırasında lise son sınıf öğrencisi **17 yaşındaki Mehmet Reşit Arıcı'nın** bacaklarından vurularak ve sonrasında hastaneye götürülmesinin engellenmesi yüzünden kan kaybından dolayı yaşamını yitirdiği belirtilmiştir. Milliyet Gazetesi'nde çıkan haberde Reşit'in yakınları ilan edilen sokağa çıkma yasağından haberdar olmadığını, bir yakınlarının düğünü için evden çıktığı belirtilmektedir. Babası Mehmet Reşit'in çok sakın bir çocuk olduğunu, okuldan gelip yemek yedikten sonra akrabasının düğünü için evden çıktığını ifade etmiştir. Baba Aydın Arıcı, oğlu Mehmet Reşit'in vücudunun değişik yerlerine aldığı 6 kurşunla hayatını kaybettiğini söylemiştir³⁵.

Tedaviye erişemediği için yaşamını kaybeden bir başka çocuk da **16 yaşındaki Sultan Irmak'tır**. Sultan Irmak 23 Ocak 2016 tarihinde Cizre'nin Cudi Mahallesi'nde bulunan Caferi Sadık Sokak'taki bir evin bombalanması sonucu, yaralanan 22 kişi ile birlikte bir binanın bodrum katında mahsur kalmıştır. O dönem verilen bilgilerde; yaralıların bulunduğu bodrum katında suya erişim güç koşullar altında sağlanırken, yaralılara yastıklardan çıkartılan pamuklarla pansuman yapılmaya çalışıldığı bildirilmiştir.

TİHV'in hazırlamış olduğu Günlük İnsan Hakları İhlalleri Raporu'nda yaralı olup da tedaviye erişemeyen bu 23 kişiye dair 27 Ocak 2016'da İçişleri Bakanlığı'na bilgi verildiği, ancak yaralılara sağlık hizmetinin ulaştırılması konusunda yetkililerden olumlu yanıt gelmediği de yer almaktadır.

AİHM ise 26 Ocak 2016'da yaralılar için yapılan başvuruda Hüseyin Paksoy kararının aksine tedbir kararı vermeyip, önce Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılmasını istemiştir. Karar üzerine yapılan başvuruyu da Anayasa Mahkemesi 27 Ocak 2016'da "eksik evrak" gerekçesiyle karara bağlamamış ve başvuru avukatlarından binada bulunan yaralıların adlarını talep etmiştir. 16 yaşındaki Sultan da bu süreçte, 30 Ocak 2015 günü yaşamını kaybetmiştir.

-Bodrum Katlarında Çocuklar

Sultan Irmak'ın dışında Cizre'de bodrumlar olarak anılan binaların alt katında gerçekleşen toplu ölümlerde çocukların da olduğu bilgisi görüşmeciler tarafından aktarılmıştır. Bodrumlar denilen pek çok insa-

35 Milliyet Gazetesi; <http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/hakkari/yukseko-da-hayatini-kaybeden-iki-kisi-yarin-topraga-verilecek-11075351>

nın mahsur kaldığı ve sonrasında yaşamını kaybettiği binaların alt katlarına ilişkin BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin hazırladığı raporda³⁶ şöyle bilgiler bulunmaktadır: “Çoğunlukla güvenlik operasyonlarından kaçan yerinden edilmiş kişilerden oluşan 189 kişi Cizre'nin bodrum katlarında, yılın en soğuk aylarında su, gıda, sağlık hizmeti ve elektrik olmaksızın haftalarca mahsur kalmıştır. Bodrumlarda mahsur kalan kurbanlardan bazıları cep telefonlarıyla STK'lar ve milletvekilleri ile görüşerek dünyanın ilgisini çekmeye çalışmışlar, bombardımandan kurtulmak için yalvarmışlardır. Cizre'de öldürülen kurbanların ailelerine göre ve birçok STK tarafından rapor edildiği üzere, belirsiz sayıdaki insan bedeni bombardımanların yol açtığı yangında ve olayın olduğu yerde yangının ardından gelen acele yıkımda tamamen veya kısmen yok olmuştur. Binaların yıkılması kanıtları yok etmiş ve böylelikle ölenlerden geriye kalanlar üzerinden kimlik tespiti yapılması ve bunların izinin sürülmesi büyük ölçüde engellenmiştir. Dahası, rapor edilen aşırı güç kullanımına ve bunun sonucu olarak gelen ölümlere ilişkin koşulların incelenmesi için bir soruşturma açmak yerine yerel yetkililer öldürülen insanları terör örgütlerine katılmakla suçlamış ve aile üyelerini etkileyen baskılayıcı tedbirler almışlardır”.

MAZLUM-DER tarafından hazırlanan “14.12.2015–02.03.2016 Arasında Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Sonrası Cizre İnceleme ve Gözlem Raporu”nda³⁷ Cizre 2. bodrum olarak anılan binanın en alt katında **15 yaşındaki Abdullah Gün'ün** yaşamını kaybettiği belirtilmektedir. Raporda Abdullah'ın babası İbrahim Gün'ün ifadesi şöyledir: “Abdullah 29. günde evden gitti. Arkadaşlarını terk etmek istemediği için bodrumda kaldı. 5 Şubat'ta ambulansın gelip gelmediğini kontrol etmek için dışarı çıkmış. Keskin nişancı çıkar çıkmaz onu vurmuş. O çocuk olduğu için, küçüktür, karışmazlar diye onu çıkartmışlar. Ambulans gelmiş olsa hepsi dışarı çıkacaktı. Oğlum vurulduktan sonra cenazesi dışarıda kalmış. Bodrumdakiler içeri alamamış, ne olmuş bilemiyoruz. Naaşını daha bulamadık”³⁸.

Diyarbakır Barosu, İHD, Gündem Çocuk, TİHV ve SES tarafından hazırlanan raporda ise Cizre'de bir görüşmecinin 1. bodrum olarak anılan bir başka binanın alt katında öldürülen **16 yaşındaki Muharrem ile 18 yaşındaki Sabri Sezgin'e** ilişkin ifadesi de şu şekildedir: “Ben Cudi mahallesinde oturuyorum. Dayımın oğlu 22 yaşındaki Murat Ekinci de Cudi mahallesinde otururdu. Murat, 20 Ocak'ta keskin nişancılar tarafından vuruldu, cenazesi iki gün yerde kaldı. Daha sonra cenazesi ailesi ve HDP Milletvekili Faysal Sarıyıldız tarafından alındı. Ancak Murat vurulduktan

36 BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Türkiye'nin Güneydoğusundaki İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor, Temmuz 2015- Aralık 2016

37 MAZLUM-DER Raporu http://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.04.02_MAZLUMDER_CizreRaporu.pdf

38 14.12.2015–02.03.2016 Arasında Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Sonrası Cizre İnceleme ve Gözlem Raporu (04-06 Mart 2016)

sonra diğer kuzenlerim **Muharrem Erbek (16)**, Mahsun Erdoğan (20) ve **Sabri Sezgin (18)** Murat'ın cenazesini almak için mahallede kaldılar. Sonra buradan çıkamayıp 1. bodruma sığınmışlar, daha sonra polisin saldırısıyla orada öldürüldüler”.

Cizre’de 3. bodrum olarak anılan bir başka binanın alt katında mahsur kalarak yaşamını kaybeden bir çocuk da **15 yaşındaki Hasan Ayaz’dır**. Hasan Ayaz’ın cenazesi Cizre’deki bodrumlardan çıkartılmış ve Şanlıurfa’da teşhis edildikten sonra 25 Şubat 2016’da ailesi tarafından teslim alınmıştır.

16 yaşındaki Murat Şimşek Cizre’de 3. bodrumda öldürülen bir başka çocuktur. Cenazesi ailesi tarafından teşhis edilen Şimşek Şubat 2016’da gömülmüştür.

Bodrum Katında Ölen Çocuklar

23 Ocak – 11 Şubat 2016 tarihleri arasında Cizre’de üç binanın alt katında yaşanan toplu ölümlerde en az 31 çocuk yaşamını kaybetmiştir. Çocukların yaşları ve isimleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Adı-Soyadı	Yaş	Ölüm Tarihi	Yer
Sultan Irmak	16	23 Ocak 2016	Şırnak /Cizre
Nizar Isırgan	18	5 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Abdullah Gün	16	6 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Tahir Akdoğan	16	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Muharrem Erbek	17	8 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Murat Şimşek	16	10 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Emel Ayhan	16	10 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Metin Karane	17	6 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Mustafa Gasyak	16	11 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Kasım Yana	18	11 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Ekrem Sevilgen	17	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Hasan ayaz	14	10 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Sabri Sezgin	18	8 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Ferhat Karaduman	16	10 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Nursel Dalmış	18	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Felek Çağdavul	18	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Yılmaz Geçim	15	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Mesut Özer	17	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Cengiz Gerem	15	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Hakkı Külter	13	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Murat Erdin	17	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Veysi Bademkiran	17	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Tahir Çiçek	16	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
M. Emin İdim	X	Şubat 2016	
Meryem Akyol	17	10 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Yasemin Çıkmaz	17	8 Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Hüseyin Kayaalp	16	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Muhammed Kalaycı	16	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Hamza İdim	17	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Emel Dağhan	16	Şubat 2016	Şırnak /Cizre
Zeki Acar	16	Şubat 2016	Şırnak /Cizre

Kronik Rahatsızlıkların Artması

Silahlı çatışma dönemlerinde ortaya çıkan ve çocukların yaşam haklarını tehdit eden bir başka durum ise tedavisi yapılamayan kronik rahatsızlıkların artmasıdır. Buna ilişkin bir görüşmeci mesleki tanıklığını şöyle aktarmıştır: “Zaten birçok sağlık sorunu ortaya çıktı ama var olan kronik rahatsızlıklar da tedavi görülemediği için arttı. Mesela sütü kesilen, emziremeyen kadınlar ya da ateşli hastalıklarda ulaşılamayan çocuklar vardı. Birçok rapora da yansımıştı zaten; ateşli hastalıklar ya da enfeksiyon, başka rahatsızlıklar nedeniyle ortaya çıkan ya da artan hastalıklar da yaşandı. Bu çocuklar ya doğrudan hastaneye ulaştırılmadı ya da ilgilenilmedi, oraya da bir sağlık görevlisi ulaştırılmadı”.

Görüşmecinin sözünü ettiği kronik rahatsızlığın tedavi edilmeyişi ile bilgiler TTB – SES Cizre Raporu’nda da görülmektedir³⁹. Raporda yer alan bölüm şöyledir: “Kronik hastalığı olan vatandaşlar açısından bakıldığında, sokağa çıkma yasağı döneminde eczanelerin de kapalı olmasından dolayı diyabet, hipertansiyon, kalp, astım, kronik bronşit ve epilepsi hastaları ilaçlarını alamadıkları belirlenmiştir. Cizre’de 68 diyaliz hastasının olduğu, sokağa çıkma yasağı sırasında diyaliz hastalarının tedavilerinin önemli ölçüde aksadığı öğrenildi. İlk 4 gün hiçbir diyaliz hastası evden çıkamamış; sonraki 5 gün boyunca 25 hasta hastaneye ulaşabilmiştir”⁴⁰.

TTB’nin bir diğer Cizre Raporu’nda⁴¹ da sağlık kurumlarının sokağa çıkma yasakları boyunca hizmete ara verdiği, Cizre’de bulunan sekiz Aile Sağlığı Merkezi (ASM)’nin sokağa çıkma yasağının başladığı 14 Aralık 2015 itibarıyla kapandığı yer almaktadır.

Bu süre zarfında bağlı köy nüfusları dahil gebe ve çocuk izlemleri, aşılama faaliyetleri, evde bakım hizmetleri, poliklinik hizmetleri ve diğer birinci basamak sağlık hizmetleri verilememiştir.

Travma

Saha araştırmasında yer alan bir görüşmeci yaşanan çatışmanın çocuklar ve yaşlılar dahil pek çok kişinin sağlık hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının ihlal ettiğini söylemiştir. Çatışma bölgesindeki nüfusun yarısının çocuk olduğunu vurgulayan görüşmeci bu çocukların sağlıklı bir çevrede yaşayamadığını, beslenemediğini, uyuyamadığını belirtmiş ve çoğu çocuğun çatışmadan sonraki iki - üç yıl boyunca da değişik travmalarla bu dönemin etkilerini hissettiğini dile getirmiştir.

39 TTB –SES Cizre Raporu https://hakikatadaletahfiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.29_TTB_CizreRapor.pdf

40 TTB – Cizre Ziyareti Raporu - 18 Eylül 2015 - <http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2015/cizreraporu.pdf>

41 TTB-SES Cizre’de Sağlık Açısından Durum Raporu https://hakikatadaletahfiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.29_TTB_CizreRapor.pdf

Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İHD, SES, TİHV tarafından hazırlanan Cizre Gözlem Raporu'nda⁴²da hem ebeveynlerin hem öğretmenlerin çocuklarda uyku düzensizliği, uykuya dalmada zorluk, kesintili uyku, irkilerek uyanmak, zaman zaman kabus görme yakınmalarından söz ettikleri belirtilmektedir. Raporda; Cizre'de görev yapan bir öğretmenin "En yaramaz çocuğum artık yaramaz değil" şeklinde beyanda bulunduğu; görüşme yapılan bir gazetecinin kendi yakın çevresindeki pek çok çocuğun artık hiç konuşmadığını aktardığı belirtilmiştir. Aynı raporda bir anne 10 yaşındaki kızının ilk kez yasaklarda altına kaçırmaya başladığını, bir babanın ise mahallelerindeki tüm evlerin yıkılmasına rağmen kendi evlerinin görece sağlam olduğunu ama içeriye girmekte zorluk çektiklerini, çocuğunun ise hiçbir şekilde eve girmek istemediğini ve eve girmekten çok korktuğunu söylediği belirtilmektedir.

Çocuk Ölümünde Cezasızlık

-Gizlilik Kararları

Görüşmeciler yaşanan çocuk ölümlerine ilişkin etkili soruşturmanın gerçekleşmediğini belirtirken pek çok dosyada gizlilik kararı bulunduğunu, hukukçuların bu dosyalara ulaşamadıklarını dile getirmiştir.

O dönem yaşanan çocuk ölümleriyle ilgili envanter çalışması yapmak istediklerini belirten bir görüşmeci; *"16-17 çocuk öldürülmüştü. Bu çocukların hepsinin nasıl öldürüldüğüne ilişkin bilgileri toparlayıp, bu dosyaları takip etmek gibi bir amacımız vardı. Bismil'de, Silvan'da da öldürülen çocuklar vardı. Bu dosyaların çoğunda gizlilik kararı var. Dosyalara ulaşamadık"* demiştir.

29 Aralık 2015 tarihine Şırnak Milletvekili Leyla Birlik bir açıklama yaparak; otopsi raporlarına da gizlilik kararı getirildiğini belirtmiştir. Haberde Leyla Birlik'in *"Bir cenazenin otopsi raporunu istedik fakat 'gizlilik kararı verildiği için veremeyiz' dediler"* şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir⁴³.

- Çocuklar "Hem Maktûl Hem Şüpheli"

Cezasızlığa yol açan bir başka usul de yaşamını kaybeden çocukların hem şüpheli hem de mağdur olarak yargılanması olduğunu belirten bir görüşmeci; *"Diyarbakır'daki dosyaların çoğunda çocuğun ölmesi sonucu çocuk hem şüpheli hem maktûl olarak yer alıyor. Çocuğun şüpheli olduğu dosyalar hepsi düşerken, maktûl-mağdur olduğu dosyalar için de daimi arama kararı çıkartılıyor. Bu da dosyanın 30 yıl boyunca bir yerde beklemesine, o süre zarfında o dosyaya ilişkin bir*

42 https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/Cizre-Gözlem-Raporu_31-Mart2016.pdf

43 Birgüngazetesi, <https://www.birgun.net/haber/cizre-ve-silopi-de-otopsi-raporlarına-gizlilik-kararı-99311>

gelişme olursa olmasına, olmazsa da yapacak bir şey kalmamasına yol açıyor” demiştir. Aynı görüşmeci “burada öldürülen çocuklara ilişkin dosyalar genellikle takipsizlikle sonuçlandı” diye de eklemiştir.

Benzer bir örnek de bir diğer görüşmeci tarafından dile getirilmiştir: *“Silvan’da takip edebildiğimiz bazı dosyalar var, onlar çatışmadan hemen sonraydı. En yavaşı Bismil, sonra Diyarbakır, en hızlı Silvan dosyaları sonuçlandı. Silvan’daki dosyaların hepsinde; ‘çocuklar örgüt tarafından öldürüldü, faili bulunamadı, takipsizlik’ şeklinde karar verildi. Polis tarafından öldürülen çocuklar da var ama bunlarla ilgili hiçbir inceleme yapılmadı, Silvan savcılığı dosyaları kapattı”.*

Bir başka görüşmeci ise öldürülme olaylarında etkin soruşturma yapılması için baro ve çeşitli sivil toplum örgütlerinden oluşan bir heyetle beraber delillerin toplanmasına başladığını ancak güvenlik güçlerinin kimi zaman zor kullanarak bu delillerin toplanmasının önüne geçtiğine şahit olduğunu belirtmiş ve bu şekilde mağdurların sanık olarak yargılandığı dosyaların oluşturulduğunu söylemiştir.

-Otopsi Süreci

Bir görüşmeci etkin soruşturmanın önünde engel olan bir başka işleğin de öldürülen çocukların otopsi süreçlerinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Yasal olarak bir ailenin öldürülen çocuğu ile ilgili kendi istediği doktoru otopsiye sokma hakkının bulunduğunu vurgulayan görüşmeci *“Diyarbakır’da bir dosyada böyle bir başvuru yapılmasına rağmen Savcı izin vermedi. Sadece orada görevli doktorların olduğunu, başka doktora ihtiyaç olmadığını söyledi”* demiştir.

İnsan Hakları İçin Doktorlar adlı uluslararası örgütün hazırladığı raporda⁴⁴; görüşme yapılan bir avukat da ölümlerle ilgili soruşturma konusunda yetkililerin çok isteksiz olduğunu, toplu yaşanan ölümler gibi münferit vakaların da etkili soruşturulmadığını dile getirmiştir.

CMK

Madde 87 - (1) Otopsi, Cumhuriyet savcısının huzurunda biri adli tıp, diğeri patoloji uzmanı veya diğer dallardan birisinin mensubu veya biri pratisyen iki hekim tarafından yapılır. Müdafî veya vekil tarafından getirilen hekim de otopside hazır bulunabilir. Zorunluluk bulunduğu otopsi işlemi bir hekim tarafından da yapılabilir; bu durum otopsi raporunda açıkça belirtilir.

44 Southern Turkey: Health Care Under Siege <https://hakikatadalethafiza.org/en/kaynak/turkiyenin-guneydogusu-kusatma-altinda-saglik-hizmeti/>

Aynı raporda 16 yaşındaki Çekvar Çubuk'un vurulduktan sonra ilk yardıma ulaşamadığı için kan kaybından öldüğünü belirten anne Netice Çubuk'un Diyarbakır Savcılığı'na suç duyurusunda bulunduğu, hastane-den oğlunun otopsi raporunun bir nüshasını istediği ancak anneye verilen raporun boş bir sayfadan ibaret olduğu ve formun doldurulmadığı da belirtilmektedir.

Bir başka görüşmeci; Cizre'de kişilerin grup halinde mahsur kaldıkları binaların bodrum katında gerçekleşen çocuk ölümlerinde tüm delillerin karartılmasının amaçlanması nedeniyle tüm evlerin yakılmış olduğunu söylemiştir. Bu sebeple buralarda cenazelerin teşhis edilemediğini, teşhis amacıyla Mardin, Diyarbakır, Urfa, Malatya ve Kahramanmaraş Adli Tıp Kurumlarına gönderildiğini ve sonrasında çok zor, sağlıksız koşullarla ailelere teslim edildiğini belirtmiştir.

Bunun hem aileler hem de bölgedeki diğer çocuklar açısından ciddi psikolojik hasarlar oluşturduğunu da eklenmiştir.

Bodrum Katlarına Operasyon

8 Şubat 2016 sabahı Cudi Mahallesi'nde insanların mahsur kaldığı 1. ve 2. bodrumlara; 10 Şubat 2016'da ise Sur Mahallesi'ndeki Bostancı Sokak'ta yine insanların mahsur kaldığı 3. Bir bina bodrumunun daha bulunduğu ve buraya da güvenlik güçleri tarafından operasyon düzenlenerek insanların yakılarak öldürüldüğü iddia edilmiştir.

Kaynak: TİHV Dokümantasyon Merkezi Verilerine Göre 16 Ağustos 2015 – 16 Ağustos 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamını Yitiren Siviller Bilgi Notu

Diyarbakır Barosu, TİHV, İHD, SES ve Gündem Çocuk Derneği tarafından hazırlanan Cizre'ye ilişkin raporda⁴⁵ 14 yaşındaki bir çocuk, lise öğrencisi 18 yaşındaki abisinin yakıldığı iddia edilen bodrum katındaki ölümünü şöyle anlatmaktadır:

"Cudi mahallesinde oturuyoruz. Çok çatışma olduğu için 155'i aradık çıkmak istediğimizi söyledik, bize çıkmayın dediler. Biz yine de yasağın 16. gününde annem, kardeşlerim, amcam ve oğulları yaklaşık 20 kişi elimize beyaz bayrak alıp çıktık. Dedem ve ninem yasak boyunca buradan hiç çıkmadılar. 18 yaşındaki abim lise öğrencisiydi, kimliğini kaybettiği için burada dedem ve ninemin yanında kaldı. Sonra çatışmalar artınca 1. Bodruma sığınmış, 10 gün haber alabildik, çok bitkindi. 29 Ocak'tan sonra haber alamadık. Sonra öldüğünü öğrendik, onu

45 79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağının Ardından Cizre Gözlem Raporu - http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/Cizre-Gözlem-Raporu_31-Mart2016.pdf

Gaziantep'e götürmüşler. Cesedi yanıktı, yıkanamadı, sadece kemik kalmıştı".⁴⁶

-Adli Tıp Kurumu Yönetmeliğinde Değişiklik

Çocukların yaşam hakkı ihlallerinde cezasızlığa yol açan bir başka konu da 7 Ocak 2016 tarihinde Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nde, 16 Ocak 2016 tarihinde Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik'te yapılan değişikliklerdir. Bu değişiklikler ile çocuklar dahil yaşamını kaybeden kişilerin cenazelerinde onlarcasının gerekli süreç beklenmeden, gerekli incelemeler yapılmadan ve işletilmeden toplu biçimde kimsesizler mezarlıklarına gömülmelerine yol açmıştır. Bu durum, ölen kişilerin yakınlarının olup olmadığı araştırılmadan "kimse-siz" ilan edilmesi, değersizleştirilmesi olduğu gibi, ölen kişilerin yakınlarının da cezalandırılması anlamına gelmektedir.

Adli Tıp Kurumu Kanunun Uygulama Yönetmeliği'nde Değişiklik

31/7/2004 tarihli ve 25539 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin 10 uncu maddesinin üçüncü fıkrasının (c) bendinde yer alan "*belediyeye teslim edilir.*" ibaresi "*belediyeye veya mülki idare amirliğine teslim edilir. Kimliği tespit edilmiş olmasına rağmen ailesi veya yakınları tarafından üç gün içinde teslim alınmayan cesetler de belediyeye veya mülki idare amirliğine gömülmek üzere teslim edilir.*" şeklinde değiştirilmiştir.

Aynı bende "*cevap verilmeyen*" ibaresinden sonra gelmek üzere "*veya cevap verilmesine rağmen ailesi, yakınları veya yetkili temsilciliklerce üç gün içinde teslim alınmayan*" ibaresi eklenmiştir.

Değişikliğe karşı Danıştay'a Av. Nuray Özdoğan, Diyarbakır ve Şırnak Baroları tarafından yürütmeyi durdurma başvurusu yapıldı. Danıştay 10. Dairesi 8 Nisan 2016'da bu değişikliğin yürütmesini durdurdu. Adalet Bakanlığı ise buna itiraz etti. İtirazı görüşen Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu bakanlığa ret yanıtı verdi ve böylece değişikliğin yürütmesi durmuş oldu. Ancak bu kararın ardından, 20 Nisan 2016 günü yönetmelikte ikinci bir değişiklik yapıldı. Bakanlık cenazelerin gömülmesi için ön görülen 3 günlük süreyi 5 güne çıkarttı. İkinci değişiklikle ilgili de yürütmeyi durdurma başvurusu yapıldı ancak avukatların verdiği bilgiye göre ikinci durdurma kararı zaman aldığından karar çıkana kadar cenazelerin defin işlemleri zaten sona erdi.

Konuyla ilgili olarak bir görüşmeci ailelerin ulaşabildikleri, teslim aldıkları cenaze sayısının yaşanan ölümlerden daha az olduğunu belirtmiştir.

46 <https://www.birgun.net/haber/diyarbakir-da-basindan-silahla-vurulan-16-yasindaki-mahmut-bulak-i-binler-ugurladi-103377>

Bunun sebebinin bu yönetmelik kapsamında, yasaklar sırasında cenazeleri alınamayan kişilerin kimsesizler mezarlığına gömülmesi ile mahallelerde yapılan toplu mezarlarda gençlerin gömülmesi olabileceğini söylemiştir.

-Daimi Arama Kararları

Çocuğun yaşama hakkı ihlallerinde gerçekleşen cezasızlığa yol açacak bir başka uygulama da öldürülen çocuklarla ilgili verilen daimi arama kararlarıdır. Savcılar öldürüldüğü ve bunun bir suç olduğu kabul edilen çocukların dosyalarında faili belirsiz bırakıp ancak dosyayı açık tutup fail hakkında daimi arama kararı vermektedirler. Dosyaya ilişkin etkin soruşturmanın gereğini yapmayan savcılar bu şekilde dosyaları zaman aşımına kadar açık tutup cezasız bırakabileceklerdir.

-Ölümü Hukuka Uygunur

Çocukların öldürülmeleri ile ilgili açılan dosyaların çoğunda takipsizlik verilmektedir. Takipsizliğe gerekçe olarak “operasyonlarda orantılılık ilkesinin gerçekleştirildiği kanaatine” varıldığı gösterilmektedir.

Ek: Öldürülen çocukların listesi ve adli süreçlerine ilişkin liste bölüm sonundadır. 7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında çatışma sebebiyle yaşamını kaybeden çocukların sayısı en az 123’tür.

Gömme/Gömülme Hakkı

“... Ölülerin cesetlerinin ailelerine verilmesini yasaklayan ve bu kişilerin anonim olarak gömülmesini düzenleyen tartışmalı normlar, bizim görüşümüze göre kesinlikle ahlaka aykırıdır ve en gayri medeni, vahşi ve önceki nesillerin en rezil görüşlerini yansıtır ...

Herkesin, ailesinin geleneklerine ve örf adetlerine uygun olarak, onurlu bir şekilde gömülme hakkı, özel meşrulaştırmaya ve hatta kanunda yazılı biçimde güvence altına alınmaya nadiren gerek gösterir. Bu, açıkça tartışmasız bir haktır ve belki de başka hiçbir doğal hakta görülmediği kadar insan doğasından kaynaklanır. Herkesin, akrabası olan ve kendisine çok yakın olan bir kişiyi defnetme, ahlaki görevlerini yerine getirme fırsatına sahip olma ve insan niteliğini gösterme, son yolculuğuna uğurlama, kederlenme, matem tutma ve ölüyü anma hakkı ile toplum ve devlet tarafından nasıl görülürse görülsün, bütün medeniyetlerde kutsal bir değeri ve hatıra sembolü olan bir mezara sahip olmak hakkı da, aynı derecede doğal ve tartışmasızdır. ...”

Kaynak: Sabanchiyeva ve Diğerleri v. Rusya Karar (Başvuru no: 38450/05)

Yazılı değilse bile insanlık onuru, işkence yasağı, aile hayatına saygı gibi temel insan hak ve özgürlüklerine dayalı olarak devletlerin hiçbir gerekçe ile yaşamını kaybeden kişilerin gömülme hakkını engellemesi, geride kalanların yakınlarını insan onuruna yakışır şekilde gömmesine olanak sağlaması temel bir ilkedir.

Görüşmeciler raporun kapsamı olan 7 Ağustos 2015 - 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşanan çatışmalar sebebiyle yaşamını kaybeden pek çok çocuğun ve yakınlarının gömme ve gömülme haklarının ihlal edildiğini belirtmiştir.

Gömülme hakkı ihlal edilen çocuklardan biri **10 yaşındaki Cemile Çağırğa'dır**. Cemile, 6 Eylül 2015 günü açılan ateş sonucunda Cizre'de yaşamını kaybetmiş, yasak sebebiyle sokağa çıkamayan ailesi kızlarının cenazesini iki gün boyunca buzdolabında saklamak zorunda kalmıştır.⁴⁷

Olayla ilgili Cemile'nin annesi Emine Çağırğa'nın İnsan Haklarını İzleme Örgütü (HRW)'nin "Türkiye Güvenlik Operasyonları ve Artan Ölüm-ler Raporu"nda verdiği ifade şöyledir: "[6 Eylül] Pazar akşamıydı, silah sesi duyduk ve Cemile'nin düştüğünü gördük. Ona 'Kalk hadi, kalk' diye seslendim. Bana 'anne, anne!' dedi ve öldü. Cenazesini evin içine aldık. Sabaha kadar ellerini tuttum; tüm vücuduna buz koyduk. Ertesi sabah cenazesini yıkadık; ben ellerine kına sürdüm, kefenledik ve derin dondurucunun içine yerleştirdik. İkinci günün sonunda, akşam Şırnak milletvekilleri geldi ve Cemile'nin cenazesini İdil Sokağı'ndaki camiye götürdüler. Otopsi Şırnak'ta yapıldıktan sonra defnettik"⁴⁸.

Bir görüşmeci de Diyarbakır'da Sur'da 18 yaş altında olan iki cenazeyi almak için çok uğraştıklarını ve cenazelerin çok geç verildiğini belirtmiştir.

8 Ocak 2016 günü yaşamını kaybeden çocuklardan **16 yaşındaki Rozerin Çukur'un** da cenazesi ailesi tarafından ancak 6 Haziran'da alınabilmiş ve Rozerin 7 Haziran 2016 günü defnedilebilmiştir. Aile 16 yaşındaki kızlarının cenazesini almak için açlık grevi yapmıştır⁴⁹.

Eylül 2015 günü Cizre'de yaşamını kaybeden **35 günlük Muhammed Tahir Yaramış**, çatışma devam ederken annesinin kucağındayken yere düşmüş ve olay sonrasında sürekli kusmaya başlamıştır. Bu sebeple ambulans çağırılmış ancak bebeği almaya gelen ambulans engellenmiş ve müdahale edilmediği için Muhammed yaşamını kaybetmiştir. Sokağa çıkanların zırhlı araçlardan açılan ateşle taranması sebebiyle Muhammed'in cenazesi Nur Mahallesi'nde bulunan camide 35 saat bekletilmiştir⁵⁰.

47 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150913_cizre_cemileninolumu_hatice_kamer

48 HRW/ Türkiye: Devlet Güvenlik Operasyonları ve Artan Ölüm-lerGüneydoğudaki Ölüm-lerin Soruşturulmasını Engelliyor Raporu: <https://www.hrw.org/tr/news/2016/07/11/291848><https://www.hrw.org/tr/news/2015/12/22/284801>

49 TİHV Dokümantasyon Merkezi Verilerine Göre 16 Ağustos 2015 Tarihinden Bu Yana Sokağa Çıkma Yasaklarında Yaşamını Yitiren Siviller

50 T24, <https://t24.com.tr/haber/cizrede-35-gunluk-bebegini-kaybeden-anne-sosin-yaramis-cumhurbaskanina-soruyorum-benim-bebegim-de-terorist-miydi,310075>

16 Yaşındaki Rozerin Okul Formasıyla Vuruldu...

Rozerin Çukur, 16 yaşında bir lise öğrencisiydi. Annesi Fahriye Çukur'un deyimiyle "silahı rüyasında görse korkacak" bir çocuktü. Annesiyle konuştuğumda, öleli 41 gün olmuştu. Bugün, 43 gün oldu: "Sur'un içindedir, bize vermiyorlar cenazesini... Her makama başvurduk, imkansızdır. Her tür kapıyı kapıyı çaldık bizi geri çevirdiler". Çukur ailesi, Sur'un abluka altındaki mahallesine 100 metre uzaklıkta oturuyormuş. Bilmeyenler için hatırlatalım: Yasaklardan önce 80 bin nüfusu olan Sur'da, 53 mahalle var. Her bir mahalle 35 sokak, her sokakta ortalama 50 hane yaşıyor(du)... Halen altı mahallede sokağa çıkma yasağı uygulansa da geçen üç ayda pek çok mahalleye yasak bir geldi, bir kaldırıldı. Bazı aileler, kalmak için direndi. Bazıları kaçamadan yasağa yakalandı. Rozerin, Suriçi'nde yasağın kalktığı gün arkadaşlarını ziyaret etmek için o mahalleye girdi. O sırada tekrar yasak ilan edildi. Annesinin ifadesiyle "Lise formasıyla, telefonuyla, kalem defteriyle gitti". Gidiş, o gidiş. Günlerce ulaşamadılar kızlarına. Karda, yağmurda yasaklı bölgeyi ayıran tellerin önünde beklediler, güvenlik kuvvetlerine yalvarıp yakardılar. Kötü haber çok sonra geldi: Rozerin, güvenlik kuvvetlerinin kurşunuyla yaşamını yitirmişti.

"Rozerin'in işi gücü okumaktı"

Rozerin iyi bir öğrenciydi. Hayali, psikolog olmaktı. Eğlenmeyi, şakalaşmayı, oyun oynamayı çok seviyordu. Annesi şöyle anlatıyor kızını: "Ben dizi seyrettiğim için 'Ana seni dizilerden kurtaramadık' diyordu. Son zamanlarda bir tek 'Güneşin Kızları'nı seyrediyordu. Okumaya deli oluyordu. 15 günde bir kitabı okuyor sonra kütüphaneye geri verip yenisini alıyordu. İş gücü okumaktı. Şiir yazmayı, resim çizmeyi çok severdi. Resim çekmeyi çok severdi. Cıvı cıvıldı Rozerin. Yolu parlaktı, öğretmenleri öyle diyordu. 'Oku kendi hayatını kurtar' dedim. Onu mutfağa sokmadım, yemek öğretmedim, yeter ki okusun istedim."

Kaynak: <http://www.diken.com.tr/rozerinin-annesi-erdogana-seslendi-kizimin-sucu-neydi/>

TİHV tarafından hazırlanan 16 Ağustos 2015-18 Mart 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamlarını Yitiren Siviller Raporu'nda Cizre'de 18 Aralık 2015 günü yaşamlarını kaybeden **17 yaşındaki Reşit Eren ile 16 yaşındaki Axin Kanat'ın** cenazeleri 33 gün sonra defnedilmişti.

Kırılan Mezarlık

Gömme ve gömülme hakkı içerisinde ele alınabilecek bir mezara sahip olma, anma ve anımsama hakkı da çocuklar açısından önemlidir. Bir görüşmeci bu süreçte 16 yaşında öldürülen Çekvar Çubuk'un defin sırasında bir zorluk yaşamadığını ancak Çekvar'ın adının kod ad olduğunu

sandıkları için Çekvar Aliş Çubuk yazan mezar taşının, kayyım atanan Diyarbakır Belediyesi Mezarlık Daire Başkanlığı tarafından kırıldığını, sadece Aliş Çubuk yazan bir taş koyduklarını dile getirmiştir. Görüşmeci şöyle devam etmiştir: *“Mezar özellikle Kürtlerde çok büyük bir manevi değerdir, insanlar haftada bir gün mutlaka ziyaret edip orada dini vecibelerini yerine getirirler, sularlar, çiçek ekerler, mevlüt okuturlar. İnsanlar çocuklarını kaybettikten sonra bir de böyle şeylerle travma yaşadılar”.*

Giderim

Ailelerin öldürülen çocukları ile ilgili olarak giderim mekanizmasının işletilmediği dile getirilmektedir. Bir görüşmeci; *“Bize gelen yaşamını yitiren çocuklarının aileleri için tazminat başvurusunu yapıyoruz. İçişleri Bakanlığı'na olayı anlatıp soruşturmanın devam ettiğini de söylüyoruz ve İdare Mahkemesi'ne tazminat başvurusu için dava açıyoruz. İdare Mahkemesi tazminat davasında çocuğun örgütle bağı var mı yok mu diye bakıyor. Örgüt üyesi olduğunu ispatlayabilirlerse dava genellikle reddediliyor. Çünkü çocuk sivil değil, örgüt üyesi çıkarsa, devlete karşı çatışmaya girmiş ve yaşamını yitirmiş oluyor ve devletin tazminat vermesi gerekmiyor. Mesela Rozerin Çukur dosyasından böyle oldu. Ailenin açtığı tazminat başvurusu reddedildi”* demiş ve benzer şekilde pek çok çocuk olduğu bilgisini paylaşmıştır.

Yaşamını Kaybeden Çocukların Medyada Temsili

Bir olayın ya da kişilerin medyada temsili o olaya ya da kişilere ilişkin ya toplumun sahip olduğu algıyı yansıtır ya da yeni bir algının oluşmasında belirleyici olur. Çocuklar açısından da böyledir. Çocukların medyada nasıl yer aldığı toplumun onları nasıl algıladığını yansıtmanın yanı sıra toplumun çocuklara ilişkin algısının oluşmasında da belirleyicidir. Bu yüzden çatışma dönemlerinde yaşam hakkı ihlaline uğramış çocukların medyada nasıl yer aldığını anlamak toplumun bu çocukları nasıl algıladığını ve algılayabileceğini gösterdiği için önemlidir.

Rapor kapsamında ele alınan dönemde, yaşam hakkı ihlallerine maruz kalan çocukların ve yakınlarının medyada temsiline bakıldığında bir dizi hak ihlali görülmektedir.

-Medya Görmedi

Öncelikle bu dönemde medya çocukları ve yaşadıklarını görmezden gelmiş, onları yok saymıştır. Yaşamını kaybeden pek çok çocuk, yaşamalarını nasıl kaybettiği, failler ve sorumlular, başka çocukların da benzer şeyler yaşamaması için neler yapılması gerektiği gibi konulara hiç yer vermemiştir. Bir görüşmeci de ana akım medyanın çatışmanın çocuklar üzerindeki etkisini görünmez kılmasının yanı sıra alternatif iletişim araçları ve medya yöntemleriyle görünür hâle gelen olaylara ilişkin “yalanlama” yaptığından da söz etmiştir. Görüşmeci örnek olarak Cizre’de öldürülen ve cenazesi buzdolabında saklanmak zorunda bırakılan Cemile Çağırğa ile ilgili bilgilerin manipüle edildiğini söylemiştir.

Resimde de görüldüğü gibi 10 Eylül 2015 tarihli Sabah gazetesi bir haberinde 12 yaşındaki Cemile'nin çatışmalarda öldürüldüğünü, faili belirtmeden yazarken "terör örgütü" yandaşlarının Filistin'de çekilen bir fotoğrafı paylaşarak Cemile'nin cenazesinin buzdolabında saklandığı yalanını söylediğini, bu şekilde yalan haberle algı operasyonu yaptıklarını dile getirmiştir.

Basının çatışma döneminde genel olarak yaptığı haberlerde özellikle de yaşamını kaybeden çocuk haberlerinde çocuk ve terörist ayrımını yapmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Ancak bir görüşmeci sokağa çıkma yasaklarının hemen öncesinde Ağrı Diyardin'de gerçekleşen bir olaya değinmiştir. Bu olayda yaşları 16 ve 17 olan fırında çalışan iki çocuğun öldürülmesi olayında hem valilik hem de bazı medya kuruluşları "3 terörist ölü ele geçirildi" bilgisi vermişlerdir. Olayın ertesi gününden itibaren öldürülen üç kişiden ikisinin **15 yaşındaki Emrah Aydemir, 16 yaşındaki Orhan Aslan** olduğu ve iki arkadaşın ekmek fırınında çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo: 7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşamını kaybeden en az 123 çocuğun ölüm süreçlerine ilişkin veriler

Adı-Soyadı	Yaş	Ölüm Tarihi	Ölüm Sebebi	Ölüm Yeri	Adli Süreç
1. Vedat Akcanım	17	2 Ekim 2015	Ateşli silah	Diyanbakır/ Silvan	Takipsizlik
2. Deniz (soyadı bilinmiyor)	17	2 Ekim 2015	Ateşli silah	Diyanbakır/ Silvan	Takipsizlik
3. Barış Çakıcı	10	3 Ekim 2015	Tedaviye erişememe	Diyanbakır/ Silvan	Takipsizlik
4. Ferhat Gensür	17-16	19 Ekim 2015	Ateşli silah	Diyanbakır/ Silvan	Takipsizlik
5. Elif Şimşek	8	27 Eylül 2015	Bulunduğu yere havan topu vb isabet etme	Diyanbakır/ Bismil	Soruşturma aşama- sında ve dosyada gizli- lik kararı var
6. Berat Güzel	12	29 Eylül 2015	Ateşli silah	Diyanbakır/ Bismil	Soruşturma aşama- sında ve dosyada gizli- lik kararı var
7. Doğan İnce	16	6 Ekim 2015	İnfaz / Ateşli silah	Diyanbakır/ Bismil	
8. Seyhmuş Düşerge	18	6 Ekim 2015	İnfaz /Ateşli silah	Diyanbakır/ Bismil	
9. Helin Hasret Şen	12	12 Ekim 2015	Ateşli silah	Diyanbakır /Sur	
10. Murat Menkeşe	13	2 Şubat 2016	Bulunduğu yere havan topu vb isabet etme	Diyanbakır /Sur	
11. Cihat Morgül	13	6 Şubat 2016	Ateşli silah	Diyanbakır /Sur	

Tablo devam

12. Rozerin Çukur	17	Ocak 2016	Ateşli silah	Diyanbakır /Sur
13. Erhan Keskin	18	16 Şubat 2016	Ateşli silah	Diyanbakır /Sur
14. Ramazan Öğüt	16	30 Aralık 2015	Ateşli silah	Diyanbakır /Sur
15. Özgür Çelenk	18	15 Mart 2016	Ateşli silah	Diyanbakır/ Bağlar
16. Mehmet Reşit Arıcı	17	2 Kasım 2015	Tedaviye erişememe	Hakkari
17. Cemile Çağırğa	10	7 Eylül 2015	Ateşli silah	Şırnak /Cizre
18. Özgür Taşkın	18	9 Eylül 2015	Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre
19. Zeynep Taşkın	18	10 Eylül 2015	Ateşli silah	Şırnak /Cizre
20. Bünyamin İrci	14	10 Eylül 2015	Ateşli silah	Şırnak /Cizre
21. Muhammed Tahir Yaramış	35 Günlük	6 Eylül 2015	Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre
22. Selman Açar	10	11 Eylül 2015	Ateşli silah	Şırnak /Cizre
23. İbrahim Akhan	15	18 Aralık 2015	Ateşli silah / Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre
24. Osman Çağlı	18	6 Eylül 2015	Ateşli silah /Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre
25. Mehmet Sait Nayici	16	9 Eylül 2015	Ateşli silah /Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre
26. Doğan İşi	18	22 Aralık 2015	Bulunduğu yere havan topu vb isabet etme	Şırnak /Cizre
27. Miray İnce	3 Aylık	25 Aralık 2015	Ateşli silah /Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre

Tablo devam

28. Hüseyin Ertene	16	28 Aralık 2015	Ateşli silah	Şırnak /Cizre	Daimi Arama Kararı
29. Hüseyin Selçuk	5	28 Aralık 2015	Ateşli silah	Şırnak /Cizre	
30. Bişeng Garan	12	6 Ocak 2016	Ateşli silah	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
31. Nidar Sümer	17	7 Ocak 2016	Ateşli silah / Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre	
32. Nebi Katlav	16	9 Ocak 2016	Ateşli silah	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
33. Mehmet Şirin Erdoğ	18			Şırnak /Cizre	Takipsizlik
34. Garip Mübariz	18	11 Ocak 2016	Ateşli silah	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
35. Yakup Isırgan	18	14 Ocak 2016	Ateşli silah / Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
36. Yusuf Akalın	12	14 Ocak 2016	Bulunduğu yere havan topu vb isabet etme	Şırnak /Cizre	
37. Büşra Yürü	10	14 Ocak 2016	Bulunduğu yere havan topu vb isabet etme	Şırnak /Cizre	
38. Hayrettin Sınık	10	17 Ocak 2016	Bulunduğu yere havan topu vb isabet etme	Şırnak /Cizre	
39. Hüseyin Paksoy	16	15 Ocak 2016	Tedaviye erişememe	Şırnak /Cizre	AİHM
40. Sultan İrmak	16	23 Ocak 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
41. Nizar Isırgan	18	5 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
42. Abdullah Gün	16	6 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
43. Tahir Akdoğan	16	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Soruşturma aşamasında ve dosyada gizlilik kararı var

Tablo devam

44. Muharrem Erbek	17	8 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
45. Murat Şimşek	16	10 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	
46. Emel Ayhan	16	10 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
47. Metin Karane	17	6 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
48. Mustafa Gasyak	16	11 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
49. Kasım Yana	18	11 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
50. Ekrem Sevilgen	17	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
51. Hasan Ayaz	15	10 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
52. Sabri Sezgin	18	8 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
53. Ferhat Karaduman	16	10 Şubat 2016	Bodrum katı		Takipsizlik
54. Nursel Dalmış	18	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	AIHM
55. Felek Çağdavul	18	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
56. Yılmaz Geçim	15	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
57. Mesut Özer	17	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
58. Cengiz Gerem	15	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	
59. Hakkı Külter	13	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Daimi Arama Kararı
60. Murat Erdin	17	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	Takipsizlik
61. Veyysi Bademkiran	17	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	
62. Tahir Çiçek	16	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak /Cizre	AIHM

Tablo devam

63. M. Emin İdim	Bilinmiyor	Şubat 2016	Bodrum katı		Takipsizlik
64. Meryem Akyol	17	10 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	Takipsizlik
65. Yasemin Çıkmaz	17	8 Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	Takipsizlik
66. Hüseyin Kayaalp	16	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	Takipsizlik
67. Muhammed Kalaycı	16	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	Takipsizlik
68. Hamza İdim	17	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	
69. Emel Dağhan	16	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	
70. Zeki Acar	16	Şubat 2016	Bodrum katı	Şırnak / Cizre	Takipsizlik
71. Reşit Eren	17	18 Aralık 2015	Ateşli silah	Şırnak / Silopi	
72. Axin Kanat	16	18 Aralık 2015	Ateşli silah	Şırnak / Silopi	
73. İbrahim Bilgin	18	9 Aralık 2015	Ateşli silah/Tedaviye erişememe	Şırnak / Silopi	
74. Mehmet Mete Kutluk	11	21 Aralık 2015	Tedaviye erişememe / Cisim düşmesi		
75. Necati Öden	18	31 Aralık 2015	Ateşli silah / kötü muamele	Şırnak / Silopi	
76. Aydın Mete	16	2 Ocak 2016	Ateşli silah	Şırnak / Silopi	
77. Esra Şalk	2	5-6 Nisan 2016	Şarapnel parçası / Tedaviye erişememe	Şırnak / Silopi	
78. Rahime Sanır	14	6 Nisan 2016	Ateşli silah	Şırnak / Silopi	
79. Mazlum Kapalıgöz	17	2-3 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil	

Tablo devam

80. Orhan Abay	16	2-3 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
81. Sevilay Yıldız	15	7 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
82. Fatma Eraslan	13	7 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
83. Kader Çakar	18	7 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
84. Hüseyin Dayan	17	8 Mart 2016	Ateşli silah	Şırnak / İdil
85. Kasım Mete Ağın	15	9 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
86. Ahmet Varlı	15	9 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
87. Veli Aşar	18	9 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
88. Taidin Gasyak	18	9 Mart 2019	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
89. Sözdar Gasyak	18	9 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
90. Harun Dündar	18	9 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
91. Ramazan Gümüş	14	9 Mart 2016	Ölüm nedeni belli değil	Şırnak / İdil
92. Erkan Ölmez	17	27 Haziran 2016	Çatışma atığı	Hakkari / Çukurca
93. Bayram Tatar	16	31 Mart 2016	Ateşli silah	Merkez
94. Hakan Doğan	15	8 Aralık 2015	Ateşli silah	Mardin / Nusaybin
95. İdris Cebe	18	12 Ekim 2015	İnfaz / Ateşli silah	Mardin / Dargeçit
96. Muğdat Ay	12	14 Şubat 2016	Ateşli silah	Mardin / Nusaybin

Tablo devam

97. Ayaz Özdemir	6	30 Mart 2016	Yapımı süren karakola beton blok taşıyan vinç aracı okul duvarını devirdi.	Diyarbakır
98. Furkan Öner	6	30 Mart 2016	Yapımı süren karakola beton blok taşıyan vinç aracı okul duvarını devirdi.	Diyarbakır
99. Fırat Simpil	13	30 Ağustos 2015	Yola döşenen bombanın patlatılması	Diyarbakır / Silvan
100. Mevlüde İrem Çiftçi	4	14 Ocak 2016	Bombalı Saldırı	Diyarbakır/Çınar
101. Sadık Efe Açıkgöz	5	14 Ocak 2016	Bombalı Saldırı	Diyarbakır/Çınar
102. Ecrin Açıkgöz	1	14 Ocak 2016	Bombalı Saldırı	Diyarbakır/Çınar
103. Orhan Aslan	16	12 Ağustos 2015	Ateşli Silah/Yargısız infaz	Ağrı Diyadin Soruşturma Aşamasında
104. Emrah Muhammed Aydın	15	12 Ağustos 2015	Ateşli Silah/Yargısız infaz	Ağrı Diyadin Soruşturma Aşamasında
105. Mehmet Hıdır Tanboğa	17	7 Ağustos 2015	Ateşli Silah	Şırnak/Silopi
106. Ali Kaval	18	1 Eylül 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Hakkari-Yüksekova
107. Bilal Meygil	16	29 Eylül 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Diyarbakır Silvan
108. Çekvar Aliş Çubu	16	3 Aralık 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Diyarbakır- Sur
109. Ruken Demir	18	12 Eylül 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Diyarbakır – Merkez

Tablo devam

110. Diyar Akın	16	16 Ekim 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Hakkari - Yüksekova
111. Azad Ertaş	17	16 Ekim 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Hakkari - Yüksekova
112. Şiyar Salman	18	14 Aralık 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Diyanbakır - Sur
113. Şiyar Baran	13	22 Aralık 2015	Protesto Gösterileri Sırasında	Diyanbakır - Sur
114. Mahmut Bulak	16	09 Şubat 2016	Protesto Gösterileri Sırasında	Diyanbakır Merkez
115. Tahsin Uray	9	12 Eylül 2015	Çatışma Atıkları	Mardin-Kızıltepe
116. Hasan Yılmaz	9	8 Ekim 2015	Çatışma Atıkları	Diyanbakır - Silvan
117. Harun Çağlı	4	31 Mart 2016	Çatışma Atıkları	Şırnak Cizre
118. Aynur Geçit	6	31 Mart 2016	Çatışma Atıkları	Şırnak Cizre
119. Hidayet Tek	4	13 Nisan 2016	Çatışma Atıkları	Şırnak -İdil
120. Müslüm İlhan	8	7 Mayıs 2016	Çatışma Atıkları	Şırnak -İdil
121. Enes Erdem	10	15 Mayıs 2016	Çatışma Atıkları	Şırnak - Silopi
122. Fettah Erdem	15	9 Temmuz 2016	Çatışma Atıkları	Ağrı -Diyadin
123. Reşit Arıcı	17	22 Kasım 2015	Tedaviye Erişememe	Hakkari - Yüksekova

*Ölüm sebebi "Bodrum kati" olarak tanımlanmış çocuklar; çatışma sırasında Cizre'de "bodrum" olarak tanımlanan binaların alt katına sığınmış ve ya ateşli silahla daha öce yaralandığı fakat tedaviye erişemediği, ya ateşli silahların doğrudan hedefi olduğu ya da yanarak yaşamını kaybetmiş çocuklardır.

3.b. Çocukların Çatışmalarda Yer Alması

“Çatışma yapan taraflar çocukları asker/militan ya da herhangi bir başka destek rolü olarak kullanmamalı, çocukların kendileri istese dahi çatışmalarda yer almasını engellemelidir’.

Kapsam

Çatışmanın taraflarının çocukları asker/savaşçı olarak kullanması, çocukların silahlı grupların yaşadığı yerlerde mutfak, temizlik vb konularda çalıştırılması, çocukların ajan olarak kullanılması, bu süreçlerde yer almak zorunda bırakılmış çocukların gözaltına alınması, tutuklanması.

Bu kapsamdaki hak ihlallerinin faillerine ilişkin soruşturmaların yürütülmesi, hak ihlaline maruz kalmış çocukların iyileştirilmesi, güçlendirilmesi, eğitim ve sağlık haklarına vb. erişimlerinin sağlanması. Çatışmada yer almak zorunda bırakılmış çocukların devlet, toplum, medya, yargı vb. tarafından maruz kaldıkları algı, tutum ve davranışlar.

Çocukların çatışmalarda yer alması çatışma ortamlarında çocukların maruz kaldığı ağır bir hak ihlalidir. Hem insancıl hukuk hem de başta BM Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere tüm insan hakları sözleşmelerine göre taraflar; çocukların çatışmanın içerisinde doğrudan ya da destek rollerinde yer almasını engellemelidir.

Graça Machel tarafından hazırlanan BM raporuna göre bizzat silah kullanmanın yanı sıra çocukların çatışma sırasında silahlı grupların mutfak, temizlik vb işlerinde çalışmaları; ajan olarak kullanılmaları; bu süreçlerde yer almak zorunda bırakıldıktan sonra gözaltına alınmaları ve tutuklanmaları çocukların çatışmada yer alma şekilleridir.

Rolleri ne olursa olsun, çocukların çatışmalarda yer alması çeşitli seviyelerde şiddete maruz kalmaları anlamına gelir. Bazıları yaralanır, bazıları yaşamlarının geri kalanında engelli yaşamak zorunda kalır. Çocukların çatışmalarda yer alması her bir çocuk için destek ve yeniden güçlenme sürecini gerekli kılar.

Bir Hak İhlali: Çocukların Çatışmalarda Yer Alması

Dünyanın çatışmalı pek çok yerinde yüzbinlerce çocuk silahlı çatışmalarda aktif şekilde yer almaktadır. İnsancıl ve insan hakları hukukuna göre bir hak ihlali ve savaş suçu olarak tanımlanan çocukların çatışmalarda yer alması çocuklar için bir dizi hak ihlalinin sonucu, aynı zamanda da sebebidir.

Çocuklar çatışmalarda yer aldıklarında öncelikle ateşli silahlar, bomba, mayın, vb. sebeple öldürölme, yaralanma, sakat kalma gibi yaşam hakkı ihlallerine maruz kalır. Çatışma ortamları şiddet ortamlarıdır. Şiddet ortamlarının bir parçası olmak ise çocukları ruhsal ve duygusal olarak olumsuz etkiler. Çatışmalarda yer almak tıpkı afetler, kazalar, önemli hastalıklar, kayıplar gibi çocuklar üzerinde travmatik izler bırakır. Yapılan çalışmalar çatışmada bizzat yer alan çocuklarda; öfke, intikam, ağır depresyon, regresyon, kaygı, stres bozuklukları, gelecek duygusunun kaybı, toplumsal uyumda zorlanma, intihar gibi ağır psikolojik sorunların oluşabildiğini göstermektedir.

Tüm bu sebeplerden dolayı çatışmalarda yer alan çocukların çatışmada gönüllü olarak yer almış olsalar bile hak ihlaline uğramış çocuklar olduğu unutulmamalıdır. Bu çocukların cezalandırılmaya değil yaşamla yeniden bağ kurabilecekleri destek sürecine gereksinimleri vardır. Zaten BM Sözleşmeleri de çatışmalarda yer alan çocuklarla ilgili bu yükümlölükleri devletlere vermektedir.

BM Genel Kurulu, 2000 yılında, çocukların silahlı çatışmalara dahil edilmesine ilişkin ek bir protokol kabul etti. Bu protokole göre devletler; 18 yaşın altındaki çocukları çatışma alanına göndermeyecek, askere almayacak, silahlı grupların çatışmalarda kullanmasını önleyecektir. Ayrıca bu tür süreçlerden geçmiş çocukların fiziksel, psikolojik iyileşme hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak, yeniden toplumla sosyal bütünleşmelerine yardımcı olacaktır.

İnsan hakları hukuku dışında insancıl hukuk da 15 yaşın altındaki çocukların asker olarak kullanılmasını yasaklar. Uluslararası Ceza Mahkemesi de çocukların çatışmalarda yer almasını bir savaş suçu olarak tanımlar.

Görüşme Notları ve Diğer Tespitler

Tablo: Çatışma Dönemlerine İlişkin Raporlarda Çocuk Konulu Meta Analiz – Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması

Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması			
Başlıklara Göre	Raporlayan Kurumlar	Kaç Raporda Yer Almıştır?	Açıklama
<i>Asker/savaşçı olarak yer almak</i>	Mazlum-Der, HRW, Diyarbakır Barosu	3	
<i>Mutfak, gözcülük vb. konularda çalışmak</i>	HRW	1	
<i>Ajan olarak yer almak</i>	-	-	
Katılım veya eylem konusunda baskı	UAÖ, Diyarbakır Barosu	2	

7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşam alanlarında gerçekleşen çatışmalarda çocukların yer almalarına ilişkin kesinleşmiş bir veri, sayı bulunmamaktadır. Çatışma bölgelerine ilişkin hazırlanan raporlar ile bilgi notlarında da bu konu neredeyse hiç yer almamıştır.

Görüşmecilerin ise bu konuda farklı gözlem, duyum ve bilgileri bulunmaktadır.

Görüşmeciler çatışmalarda çocukların yer alıp almadığına ilişkin yaptıkları bildirimlerde yaşadıkları mahalle ve sokaklarda gerçekleşen çatışmalar sırasında pek çok çocuğun bu alanlarda mahsur kaldığı, bazı çocukların ise zaman zaman mahallelerinde yer alan silahlı gruba katıldığı; bu çocukların zaman zaman polisle ve askerle birebir çatıştığı, zaman zaman da mutfak, su taşıma gibi yan rollerde yer aldığı dile getirilmiştir.

Saha araştırmasına katılan görüşmecilerden biri; Sur'da yaşları 18'den küçük çocukların bulunduğunu ancak bu çocukların çoğunun mahallelerinden ayrılmayan çocuklar olduğunu belirtmiş, bizzat kendisinin tanık olduğu bir olayı şöyle aktarmıştır: “Özellikle Sur'dayken yaşları 18'den küçük olanlarla karşılaştım. Tabii çoğu mahalleden çocuklardı aslında. Mesela bir tanesi sigara içiyor, yüzünde maske var, göz ifadesinden maksimum 14 yaşında duruyordu. Ben de ‘Sigara mı içiyorsun bu yaşta?’ dedim. Güldü, ‘Ya abla dalga mı geçiyorsun benimle?’ dedi. ‘Pardon ya, sen silahlanmışsın, ben sana ‘sigara sağlığa zararlıdır’ diyorum. Tabii böyle olunca sigara içmeye de hak kazanıyorsun di mi’ demiştim”.

Bir başka görüşmeci ise konuya ilişkin; “O dönem Sur'da dört ayaklı minareden aşağıya gittiğimizde bir barikat görmüştük ve onun arkasında gençler vardı. Yaşları çocuk muydu bilmiyorum ama gençlerdi, en fazla 25 yaşında olabilirlerdi. 17-22 yaşlarında barikatın arkasınday-

dılar. Bize bir yere kadar izin verdiler, sonra 'gelmeyin' dediler" şeklinde bildirimde bulunmuştur.

Diyarbakır Barosu tarafından hazırlanan Sur'da Çocuk Hakları Araştırması Ön Raporu'nda araştırmaya katılan gençlerin %50'sinin çok sık olarak çatışmalı ortamda bulunduğunu belirttiği yer almaktadır.

Saha araştırmasına katılan görüşmecilerden bir diğeri ise Cizre'deki şu gözlemini paylaşmıştır: "Cizre'de de Cemile Çağırğa⁵¹'nin öldürüldüğü sokağa çıkma yasağından bir sonraki yasakta, yine hendeklerin başında genç çocuklarla karşılaşmıştık. Onlar bayağı günlerce uykusuz kalan, sıcak çatışmalarda yer alan 17-18 yaşında gençlerdi. Cizre'de bodrumlarda ölen çocuklar⁵² da Sur'da ölen çocuklar da vardı. Bu çocuklar aslında hep kendi mahallerinin çocuklarıydı ama zamanla işte oradaki gerillalarla birlikte çatışan çocuklar oldu".

Çocukların çatışma ortamında nasıl yer aldıklarına ilişkin bildirimlere bakıldığında ise farklı gözlem ve duyumlarla karşılaşılmaktadır. Bir görüşmeci; "Ben ajan ya da gözcü olarak kullanılan çocuklara bire bir şahit olmadım ama sokağa çıkma yasakları başlamadan hemen önce kimi alanlara gittiğimizde gençleri; yüzleri kapalı olduğu için yaşlarını bilemem ama kısa boylu, cılız ve çelimsiz insanları görüyorduk. Ellerinde silah yoktu, yüzlerinin kapalı olduğunu, kendilerini kamufle ettiklerini görüyorduk. Oradaki insanlardan yaklaşım tarzlarının sert olduğunu duyuyorduk. Ama birebir ben çocuk yaşta birinin savaş aktörü olarak kullanıldığına şahit olmadım" demiştir.

Saha araştırmasına katılan bir başka görüşmeci çocukların çatışmalarda aktif şekilde yer almalarıyla ilgili olarak; "Çatışmanın her iki tarafının da iddiaları var. Devlet ve operasyonu yürüten kolluk güçleri, örgütün çocukları ön saflarda kullandığını, kendilerinin ve yaşça büyük olanlarsa arkada olduğunu iddia ediyor. Örgüt de böyle bir şey olmadığını, imzaladıkları Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmesi'ne bağlı olduklarını, kendilerine çocuklardan katılım talebi olduğunu ama 16 yaşının altında kimseyi silah altına almadıklarını söylüyor. Sadece ideolojik eğitim verdiklerini, çatışmaya sokmadıklarını iddia ediyor. Bizim gördüğümüz ise şu: Sur ve diğer yerlerde operasyonların bitimine yakın bazı görüntüler yayınlandı. Mesela Sur'da bir kadın, etrafında 6, 10, 11 gibi küçük yaşlarda çocuklarla mahsur kaldıklarını anlatıyordu. Sur Platformu vardı o dönem ve bu videolardan sonra sürekli Valilikle görüşerek bu yasağın sona erdirilmesi ya da bir yaşam koridorunun açılıp sivillerin tahliye edilmesi yönünde taleplerde bulunuyorlardı ama bu bir türlü gerçekleşmedi. Sonunda sanırım 6 ya da 7 Mart 2016'da bir koridor

51 Cemile Çağırğa

52 Bknz 1. Bölüm

açıldı ve oradan yaşça büyükler, çocuklar ve kadınlar çıktı. Çıkan herkes gözaltına alındı. Orada teslim olan bazı örgüt üyelerinin gizli tanık ya da itirafçı olarak 'Falanca kod adlı çocuk bomba yapımı konusunda kırsal alanda eğitim aldı, Sur'da da bu faaliyeti yürütüyordu' ya da 'şu sadece yemek yapıyordu, odun kırıyordu ya da gözcülük yapıyordu' şeklinde beyanları oldu. Yaşça küçük çocukların da çatışmalarda yer aldığını belirttiler".

Bir başka görüşmecinin konuya ilişkin ifadeleri benzer bir içeriktedir: *"Orada savaşmak için, hendeklerin başında nöbet tutmak için gelen, örgüte katılma iradesi ortaya koyan çocuklar vardı ama ailesiyle mahsur kalan çocuklar da oldu. Yargı da devlet de bunun ayrımını yapmadı. Belki tespit etmesi zordur çünkü sadece ellerinde gizli tanık ya da teslim olmuş, devlete başvurmuş açık tanık itirafları var ki ilk başlarda karakollarda alınan bu beyanların çoğu 'Silah kullanıyordu, devlete karşı isyana kalkışmıştı' şeklinde beyanlardı. Daha sonra bu beyanların bir kısmından geri dönüldü ama yargılamalar bu beyanlar üzerinden devam etti ve çoğu çocuk ceza aldı. Mardin'de devam ediyor yargılamalar, Diyarbakır'da çocukların davası bitti, istinaf aşamasında Antep'e gönderildi dosya ama yetişkinlerinki hâlen devam ediyor. Özel olarak şunu söyleyebilirim; mahallelerini sahiplenmek için orada olan çocuklar vardı ama mahsur kalan çocukların sayısı da çok fazlaydı"*

Kendilerine başvuru yapılan bir görüşmeci; *"Bize çocuklarını bulmak için başvuran ailelerden şehir çatışmalarından çocuğu hakkında haber çıkan olmadı ama cenazelerini alamadıkları için ya da çocuğu içeride mahsur kaldığı için bize başvuran aileler oldu. Bize başvuranlar zaten İHD'ye de başvurmuş oluyordu. Biz o koridor ve cenazelerin çıkarılması meselesinde Valilik ile görüşmelerde biraz daha rahat görüşebiliyorduk. Bu çatışma nihayetinde çocukların yaşam alanlarında olan bir çatışmaydı ve çocuklar da içindeydi. Mesela Cizre'de bir çocuk hatırlıyorum; bir yerden bir yere su taşıırken öldürülmüştü"* diyerek çocukların çatışmada nasıl yer aldıklarını vurgulamıştır.

Bir başka görüşmeci ise silahlı örgütün zaman zaman evlere gelerek hendeklerde çocukların nöbet tutmalarını istediklerini belirtmiştir. Bu konu Uluslararası Af Örgütü'nün hazırladığı raporda⁵³ *"Sivil toplum örgütleri bazı ailelerin PKK tarafından bölgede kalmaları ya da genç erkek çocukların bölgede kalarak polis ve askere karşı çatışmaya katılması için üzerlerinde baskı kurduğu veya bu yönde bir baskı hissettikleri için Sur'dan ayrılmadıkları kanaatindedir"* şeklindeki ifadeyle yer bulmuştur.

Çocukların çatışmalarda çeşitli şekillerde yer almasının kolaylıkla dile getirilemediğini söyleyen bir görüşmeci çocukların çatışmalarda

53 Yerinden Edilen ve Mülksüzleştirilenler, Sur Sakinlerinin Evine Dönme Hakkı, 2016

bulunmalarının zorla olmadığını ama çocukların zaten içine doğdukları ortamda; devletin de örgütün de kendilerini çocuk olarak görmediğini böyle olunca çocukların da kendilerini çocuk olarak görmediğini ve orada çatışmada kalmanın olağanlaştığını vurgulamıştır. Görüşmeciler sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Diyarbakır’da görüşme yapılan 45 genç arasında çatışmalar sırasında yaşı 16’dan küçük olanlar da vardı. Onlar kendileri neler yaşadıklarını ifade ettiler. Bu arada çatışmaya katılmaktan ne anladığımızı tarif etmemiz lazım. Eline silah alıp çatışmaya katılmak tamam bir şey ama mesela o sırada yardım etmek, bir şey taşımak, lojistiğe dair bir şeyler yapmak da buna dahil. Böyle baktığın zaman sayı çok daha fazla artıyor. Bu da gönüllü mü oluyor, zorunlu mu bilmiyorum ama yani gönüllülük, bir sürü iradi olan seçenek içinden birini seçmekse, oradaki süreç çok da öyle değil. Yani Sur’un belli bölgelerinde oturuyorsan, o tür bir sosyallikte büyüyorsun. Yani gönüllü de ne kadar gönüllü? Bu sırf oradaki örgütlerle ilgili değil, devlet güçleri de onlara o gözle bakıyor. Çocuk diye görülmedikleri zaman, o çocuğun da kendini çocuk gibi görmesi psikolojik olarak mümkün değil. Düşmanca bir şeyle karşılaştığında daha kendine benzer olanın yanında durursun. Yani onlar o hayatın içine doğuyor ve öyle oluyor. Burada devlet karşıtı güçlerin yaklaşımı çok önemli. Ancak çocuklar hiçbir yerde özne olarak görülen varlıklar değil”*

Devletin Algısı ve Tutumu: İyileştirme Yerine Cezalandırma

-Tutuklama

Devletin çatışmalarda yer almış çocuklara yönelik algı ve tutumuna baktığımızda saha araştırmasına katılan bir görüşmeci; *“Devlet, bölgenin çocuklarına kendi bireyi olarak bakmadığı gibi yetişkinine gösterdiğinden çok daha ağır bir tutum gösterebiliyor. ‘Bunları şimdi serbest bırakırsak yarın, öbür gün karşımıza daha büyük bela olarak çıkacaklar’ diye düşünerek çocuklar üzerindeki baskısı çok büyük oldu. Mesela aç bırakılma, hakaret, beden soyulması çocuklarda çok daha fazla uygulandı. Bunlar yakalanan çocukların yüzde 70-80’inde görüldü. Bırakın yakalanana kendi teslim olan çocuklara dahi tüm bunlar uygulandı”*.

Devletin bu ağır tutumunun bir başka ağır sonucu çocukların tutuklanması olmuştur. Görüşmecilerin verdiği bilgilere göre çatışmada yer aldığı düşünülen tüm çocuklar gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır⁵⁴: *“3 Mart 2016 tarihinde bir koridor açılmıştı ve Sur’dan 34-35 kişi çıkmıştı. Onların tamamı gözaltına alındı, içlerinden 12-13 tanesi de çocuktü. Diyarbakır Barosu’nun Çocuk Hakları Merkezi bu çocuklara hukuki yardım sundu. O dönem avukat olan arkadaşlarımızın çoğu bir şekilde iletişime geçip ifadelere katıldılar, savcılık sorgusu sırasında çocukların yanlarında oldular. Çocuklar tutuklandı, uzun süre de tutuklu kaldılar’*.

54 Bknz. Bu Raporun 3. bölümü

“İster teslim alınmış, ister yaralı ele geçirilmiş olsun içeriden çıkan çocukların büyük bir bölümü tutuklandı. Üçte biri, belki yarısı öldü. Kalan yarının da yarısı dağa gitti, yarısı hapiste... Dışarıda o çatışmada yer aldığı düşünülen çok az çocuk var. Bu noktada da çok fazla bir soruşturmaya ya da kovuşturmayla şahit olduğumuzu söyleyemem...”

Bir başka görüşmeci de çocukların tutuklandıklarına ve Çocuk Koruma Kanunu'nun gereği olan hiçbir tedbirin uygulanmadığına vurgu yapmıştır: *“Sur'da yaşam koridoru açıldıktan sonra çıkan çocuklar dahil herkes tutuklandı. Bir kısmı daha sonra adli kontrolle serbest bırakıldı ama devlet o çocuklarla ilgili Çocuk Koruma Kanunu'nun gerektirdiği tedbirlerin hiçbirini uygulamadı. Hatta haklarında dava açtı. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan 12 çocuk örgüt üyeliğinden cezalandırıldı. Bu çocukların hak ihlaline uğradığı yaklaşımı ile iyileştirme, psiko-sosyal destek yani hayata tekrar bağlanmaları için bir tedbir alınmadı. Haklarında davalar açıldı ve cezalandırıldılar”.*

“Üçüncü, dördüncü kişilerin beyanları üzerinden YPS'li olduğu iddiasıyla yakalanıp, gözaltında kaba şiddete maruz kalan çocuklar olmuş diye duydum ama doğrulataamadım. Böyle durumlarda çok konuşmak da istemiyorlar. Mahkeme süreçleri devam ediyor diye medyaya da çıkmak istemiyorlar. Ama üçüncü, dördüncü kişilerden duyuyorduk. Sonuçta ‘terörist’ muamelesi görüyorlar; çocuk da olsa...”

“Çocuklar genel olarak küçükler, 16-17 yaşında olanlar da var ama aralarında 14-15 yaşlarında olan küçük çocuklar da vardı. Savcının 11 yaşında bir çocuğa yönelik ‘sen örgüt üyesisin ama yasalarımız seni yargılamama izin vermiyor’ dediğini duymuştum. O çocuğun korunmaya ihtiyacı varken savcının böyle bir yaklaşım içinde olması bizim için can acıtıcı bir şeydi. Yaşı daha büyük olan çocuklar da tutuklandı”.

-İnsanlık Dışı Muamele

Görüşmecilerin sözünü ettiği silahlı örgüt üyesi olduğu iddia edilen ve yaşamını kaybeden çocuklara yönelik insanlık dışı muamele iddiaları da devletin cezalandırıcı algı ve tutumlarına örnek olarak gösterilebilir. Bu örneklerden biri basına yansımıştır. Evrensel gazetesinin yaptığı 6 Ekim 2015 tarihli haberde; **17 yaşındaki Vedat Akcanım**'ın güvenlik güçleri tarafından ateşli silahla vurulduktan sonra yaşamını kaybettiği ardından da cenazesi bir zincirle panzerin arkasına bağlanarak sürüklendiği ifade edilmiştir. Bu iddialar görgü tanıklarına dayandırılmıştır⁵⁵.

55 “Silvan'da öldürülen Akcanım'ın panzere bağlanarak sürüklendiği iddia edildi” – Evrensel, 06.10.2015. <https://www.evrensel.net/haber/262152/silvanda-oldurulen-akcanimin-panzere-baglanarak-suruklendigi-iddia-edildi> - Erişim Tarihi: 29.10.2019

Bir diğer iddia ise Diyarbakır'ın Bismil İlçesi'nde yaşamını kaybeden 18 yaşındaki Düşergeve ile 16 yaşındaki Doğan İnce isimli çocuklarla ilgili-
dir.⁵⁶

TİHV'in 16 Ağustos 2015-18 Mart 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamını Yitiren Siviller Bilgi Notu'nda "6 Ekim 2015 tarihinde Rojava Mahallesi'nde özel hareket timleri tarafından infaz edildikleri iddia edilen Bilal Bozkur (19/22) ve Doğan İnce'nin (16) cenazelerinin güvenlik güçleri tarafından sürüklenerek hastaneye getirildiği; aynı operasyonda yaşamını yitirdiği belirtilen Abdullah Sügüci (32) ve Şeyhmus Düşerge'nin (18) ise cenazelerinin kafaları ateşli silahla taranarak kopartılmış olduğu için kimlik tespiti yapılmayacak durumda olduğu ifade edildi. Yaşamını yitiren 4 kişinin ailelerinin "@J_L_T_E_M" isimli twitter hesabında yayınlanan fotoğraflarla çocuklarını tanıdıkları öğrenildi. Ayrıca, polisin cenazelerle birlikte yanlarında bir adli tıp uzmanı da getirerek ön otopsilerde bu kişinin görevlendirildiği de iddialar arasında" denmiştir.

Çocukların bedenlerinin teşhisini zorlaştıran, insanlık dışı muamelenin bir diğer biçimine, bodrumlardan çıkan cenazelerde rastlanıldığı iddia edilmektedir. Bu konuda basına yansıyan haberlerden biri 17 yaşında bodrumlarda yaşamını kaybeden Veysi Bademkiran ile ilgilidir. Haberde Veysi'nin cenazesinin iki parça olduğu, otopsi işlemleri için bedeninin bir parçasının Gaziantep'teki Adli Tıp Kurumu'na, diğer parçasının ise Mardin Adli Tıp Kurumu'na gönderildiği belirtilmektedir.⁵⁷

Medyanın ve Toplumun Tutumu

Medyanın ve toplumun tutumunu çoğu kez birbirinden ayırmak zordur. Ancak toplum kendisine iletilen bilgi ve yaklaşıma göre kanaatler geliştirebilmektedir ve medya bu şekilde toplumun tutumunu etkileyebilmektedir. Bu nedenle medyanın çocuk hakları açısından bazı sorumlulukları da bulunmaktadır. Bu sorumlulukların dayanağını BM Çocuk Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre medya; 0-18 yaş arası her bireyi çocuk olarak kabul etmekle, hiçbir çocuk arasında ayırım yapmamakla, kullandığı görsel ve dil ile çocukların haklarını ihlal etmemekle, içerik vb. üretiminde önceliği çocukların yüksek yararına vermekle yükümlüdür.

56 "16 Ağustos 2015-18 Mart 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamını Yitiren Siviller", TİHV Dökümantasyon Merkezi, 22 Mart 2016, Türkiye İnsan Hakları Vakfı. <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/T%C4%B0HV-Soka%C4%9Fa-%C3%87%C4%B1kma-Yasaklar%C4%B1-Bilgi-Notu-18-Mart-2016.pdf> – Erişim Tarihi: 29.10.2016

57 <https://www.yuksekovahaber.com.tr/haber/veysi-bademkiranin-cenazesi-diyarbakira-gonderildi-176730.htm>

Ancak 7 Ağustos 2015 - 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşanan çatışma döneminde çoğu medyanın çocukların haklarını ihlal ettiğini söyleyebiliriz.

Saha araştırmasına katılan görüşmecilerden biri; *"Medyada genel olarak burada yaşananlara ilişkin haber hiçbir zaman çıkmadı zaten. Dolayısıyla o çocukları önceleyen herhangi bir şey de yazılıp çizilmedi"* diyerek medyanın bölgedeki çocukların yaşadıklarına yer vermediğini, onları yok saydığını vurgulamaktadır.

Bir başka görüşmeci ise; *"O dönemde Sur'dan çıkarılan herkes ana akım medyada 'terörist' olarak lanse ediliyordu. Mesela koridordan çıkan 68-69 kişi vardı, A Haber'de onlar hakkında '69 terörist teslim oldu' denmişti ama iki yaşında bir çocuk da vardı aralarında. Yani iki yaşında çocuğu da haberleri sunarken, görüntüleri verirken terörist kategorisine sokmuşlardı"* diyerek medyanın olanları yok saymadığında ise gerçeği yansıtmayarak çocukların haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir.

Aynı görüşmeci; *"O dönem görüştüğümüz Doğan Haber Ajansı'nın bölgedeki muhabirleri, kendilerinin gönderdikleri haberleri yayına bile koymadıklarını söylüyorlardı. Mesela Helin Şen olayını ana akımda hiçbir yerde görmedik ama Helin'in 12 yaşında bir çocuk olduğunu, sivil olduğunu Diyarbakır'daki herkes biliyordu. Çekvar'la ilgili durum da öyleydi. Bir diğeri de Süleyman Kaleli'ydi sanırım, onun da yaşının küçük olduğunu herkes biliyordu. Bunlarla ilgili yaşam haklarının ihlal edildiğine dair basında hiçbir şey işlenmedi"* diyerek çocukların medya tarafından görmezden gelindiğini bir kere daha vurgulamıştır.

Bir başka görüşmeci de ulusal değil ama yerel ve uluslararası basının konuyu en doğru şekilde ele aldığını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

"Sokağa çıkma yasakları dönemindeki haberlere baktığımızda çoğu zaten valiliklerden hazır servis edilen şablonlardı. Onun ötesinde gidip kendi izlenim ve deneyimlerini aktaranları 'terörist' olarak algılayan bakış açısı gördük medyada. Haberlerde çocuk ya da insan unsuru yoktu zaten. Dolayısıyla ana akım medyadaki algı o resmî açıklamalar ve rakamlarla sınırlı kalıyordu. Yoksa Kürt medyası ya da uluslararası basın farklıydı. Onlar daha çok sahadan, alandan haber veriyordu, bir şekilde haberin kaynağına ulaşmaya çalışıyordu".

"Silah Taşıyorlar Ne Çocuğu!"

Görüşmeciler çocukların toplum tarafından nasıl algılandığına ilişkin de paylaşımlarda bulunmuştur. Bunlardan ilkinde bir görüşmeci; *"Kürdistan ve Türkiye olarak düşünürsek; ben çatışmalar sırasında Antep'teydim. Türkiye'nin büyük şehirlerindeki Türk arkadaşlarla ister istemez gündeme dair paylaşımlarda bulunuyorduk ve onların da söylemleri 'Silah taşıyorlar, ne çocuğu!' gibiydi"* diyerek çatışmada yer aldığı düşünülen çocukların artık çocuk olarak algılanmadıklarını belirtmiştir.

Bir başka görüşmeci de çocukların algılanma şekline dair *“Sanki çatışmada yer alınca o çocuk olmaktan çıkıyor, terörist hâline geliyor” ifadesi ile toplumun algısını özetlemiştir*. Bir başka görüşmeci de toplumun algısı derken Kürtlerden değil de genel olarak Türkiye kamuoyundan bahsediyorsa kim olursa olsun eğer bir kişi çatışmanın bir parçasıysa o kişinin çocuk bile olsa ‘sivil’ olarak görülmediğini düşündüğünü söylemiştir.

Çocukların Güçlendirilmesi

Çatışmada yer alan çocuklar; cezalandırılmak yerine bir dizi hak ihlaline uğramış, şiddetin faili ve mağduru olmuş kişiler olarak güçlendirilmeye, psiko-sosyal desteğe ve iyileştirilmeye gereksinim duyarlar.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin silahlı çatışmalarla ilgili 38. maddesi ve silahlı çatışmada yer almak zorunda kalmış çocukların güçlenmesiyle ilgili 39. maddesi oldukça önemlidir. Bu maddeye göre; taraf devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, sağlığına kavuşması, toplumla bütünleşmesinin yeniden sağlanması için tüm önlemleri almakla yükümlüdür. Ayrıca bu yükümlülük çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda yerine getirilmelidir.

Ancak görüşmecilerin verdiği bilgiler ile bu konuda ne devletin ne de sivil toplum örgütlerinin sistematik bir çalışma yürüttüğünü söyleyemeyiz.

Bir başka görüşmeci; çatışmalı bölgede bulundular denilerek koruma altına alınan çocukları örnek verirken bir diğer görüşmeci ise bazı çocukların TİHV’in psiko-sosyal destek programından yararlandığını belirtmiştir. Sivil örgütleri çocukların güçlendirilmesi konusunda bazı çalışmalar yapmak istemişse de yerel idare bu konuda kısıtlayıcı davranmıştır. Bir görüşmecinin buna dair beyanı şöyledir: *“Nusaybin’de Dernek olarak çalışmalar yapmak için girmek istediğimizde bile Kaymakamlığa, Emniyet’e on kere gittik, Mardin’den birilerini araya soktuk. Hiç kolay bir süreç olmadı. ‘Bakın gelin görün, sadece çocuklarla oyun oynayacağız, sonra evlerine göndereceğiz. Başka da hiçbir şey yapmayacağız’ diye çağırdık. Derneğin de hiçbir yerde siyasi bir taraf olduğuna dair bir şeyi yok, buna özellikle dikkat ediyoruz. Ona rağmen çalışmaları sürdürürken çok büyük zorluk çektik. Bir ara çalışanlardan birine ev tuttuk, evine sürekli baskın yapılıyordu. Mecburen artık taşıma sistemine geçtik, her sabah Nusaybin’e gidiyor, her akşam dönüyoruz.”*

3.c. Çocukların Kaçırılması, Kaybedilmesi, İnsan Ticareti, Gözaltına Alınma, Tutuklanma ve İşkence ve Kötü Muamele

“Çatışma yapan taraflar çocukları kaçırmamalı, çocukların isteklerine ya da yasal vasilerine karşı zorla kaybedilmemeli, gözaltına alınmamalı ve satılmamalıdır”.

Kapsam

Çocukların kaçırılması, satılması, zorla kaybedilmesi, gözaltında ya da herhangi bir durumda işkence ve kötü muamele biçimlerine maruz bırakma, herhangi bir şekilde aşağılamak, rencide etmek, cezalandırmak, bilgi almak amacıyla fiziksel ya da sözlü olarak her türlü onur kırıcı fiil, işkence ve kötü muamele uygulamak, tüm bunların faileri hakkında etkili soruşturma yürütmemek ve cezasızlığa maruz bırakmak.

Çatışma zamanlarında, çocuklar çatışmanın taraflarınca sık sık kaçırılır ve kötü muameleye maruz kalırlar. Birçok durumda, çocukların kaçırılması diğer ciddi ihlallerin öncüsüdür. Çocuklar öldürülmek ya da sakatlanmak, cinsel şiddet mağduru olmak ya da bir ordu ya da silahlı grupların saflarına alınmak için kaçırılabilir. Bazı durumlarda, kaçırılan çocuklar hükümetler ya da silahlı gruplar tarafından keyfi olarak gözaltına alınır.

BM Güvenlik Konseyi, 2225 sayılı kararı, çocuk koruma aktörlerine bilgi toplamak, rapor vermek ve çocukların kaçırılmasına cevap vermek ve mevcut araçları genişletmek için Haziran 2015’de kabul etmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nin bu kararı, çocukların çatışmalarda kaçırılması ile ilgili ihlalin izlenmesi adına oldukça önemlidir.

Çocukların kaçırılması, satılması ve fuhuşu ile ilgili BM Güvenlik Konseyi Kararı haricinde BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği, ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol⁵⁸, Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması

58 BM Güvenlik Konseyi Kararı haricinde BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği, ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CocukSatisiFahiseligiPornografisi_Protokol.pdf

Sözleşmesi⁵⁹ ve daha birçok metin⁶⁰ bu yasağın ihlal edilmemesi ile ilgili devletlere yükümlülükler getirmektedir.

Bu başlık altında keyfi gözaltıların gerçekleştiğine dair bulgular tespit edildiği gibi, resmi gözaltı merkezleri haricinde kayıt dışı gözaltıların gerçekleştiğine ilişkin bulgular da yer almaktadır. Ancak bu durum, zorla kaybedilme ile karıştırılmamalıdır. BM Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'ye göre *“zorla kaybedilme” terimi, kişilerin, Devlet adına görev yapan veya Devletin yetkilendirilmesi, desteği ve bilgisiyle hareket eden kişiler veya gruplar tarafından tutuklanması, gözaltına alınması, kaçırılması veya başka herhangi bir biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılması; ardından söz konusu kişilerin kendi fiillerini reddetmeleri veya kaybolan kişinin nerede ve ne durumda olduğunu gizlemeleri ve sonuçta kayıp kişinin hukukun korunması dışında kalması durumunu anlatmak amacıyla kullanılır.*⁶¹

Bu başlıkta yer alan “çocukların gözaltına alınması ve tutuklanması” ile ilgili ihlal tanımlaması, silahlı çatışmalarda yer alan çocukların, çatışmalarda yer aldysalar bile çatışmadan sonra desteklenmeleri gerektiğini, kapalı kurumlarda tutulmamaları gerektiğini ve herhangi bir işkence ve kötü muamele ile karşılaşmamaları gerektiğini ifade etmektedir.

Ancak gerek çatışmaların yaşandığı dönemde yazılan inceleme raporları, gerek yapılan saha görüşmeleri ile birlikte edinilen bilgiler arasında bu muamelelere maruz kalan çocuklar arasında çatışmalarda yer alıp almadığına yönelik gözlemler ve bilgiler yer almamaktadır. Bunun nedenleri arasında öncelikli olarak çatışmalarda yer alan çocuklara dair bilgilerin, çocukların ve ailelerin damgalanma ve misilleme endişeleriyle gizli tutmaları sayılabilir. Bir diğer neden ise, yargının gözaltına alınan ve tutuklanan çocukların çatışmada yer alıp almadığına ilişkin nitelikli bir araştırma yapmaksızın çocukları “terörist” olarak algılaması da olabilir. Bu nedenleri destekleyerek bu yönde kanaat oluşturacak ölçüde güçlü gözlem ve deneyimler bulunmaktadır. Son olarak insan hakları örgütlerinin bu dosyaları ayırt ederek takibini yapabilecek olanaklarının olması da söz konusudur.

59 Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi - <http://www.sck.gov.tr/usp/Avrupa%20Konseyi%20%C3%87ocuklar%C4%B1n%20Cinsel%20S%C3%B6m%C3%BCr%C3%BC%20ve%20%C4%B0stismara%20Kar%C5%9F%C4%B1%20Korunmas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf>

60 Çocuk Ticareti ve Cinsel Sömürüsü Üzerine Bilgi Notu, Adem Arkadaş Thibert, Uluslararası Çocuk Merkezi, Mayıs 2019. <http://cocukdostuturizm.org/assets/documents/publications/document-publications-politika-notu-2105-20190726123718.pdf> - Erişim Tarihi: 28.10.2019

61 Birleşmiş Milletler Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Madde 2.

Greça Machel'in hazırladığı BM nezdinde kabul edilen raporda, çatışmalarda yer alan çocukların cezalandırılmaması gerektiği işaret edilir. Bu raporun dışında çocuk adalet sistemine dair devletin uyacağını taahhüt ederek bağlılığı bulunan resmi yasalar, sözleşmeler, ayrıca BM'nin kabul ettiği ve uyulmasını tavsiye ettiği rehber ilkeler de bulunmaktadır. Bu sözleşmelerin başında rehber metin olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi olduğu gibi, buna ek olarak BM Çocuk Hakları Komitesi 10 No'lu Genel Yorumu, BM Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar(Pekin Kuralları), Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları (Tokyo Kuralları), Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları) gibi çocuk adalet sistemine ilişkin rehber metinler bulunmaktadır. Çocuk adalet sistemine ilişkin Türkiye'nin resmi yasası olan Çocuk Koruma Kanunu ve uluslararası hukuk, devletlerin bu alanda çocuklarla ilgili alacakları her kararda daima çocukların yaşama ve gelişmesini, hiçbir çocuğa ayrımcılık yapılmamasını, çocukların katılımını ve yüksek yararlarını temel ilke olarak kabul etmeyi ve garanti altına almayı da taahhüt etmiştir. Ayrıca çocuk adalet sistemine ilişkin her aşamada, çalışacak personelin çocuklarla ilgili uzmanlaşmış kişilerden oluşacağı, çocukların ihtiyaç duydukları aşamalarda sosyal hizmet görevlileri, avukatlar, sivil toplum örgütleri gibi bağımsız aktörler tarafından desteklenmesi gerektiği, çocuklar için onarıcı adalet ilkelerinin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, yukarıda yer alan metinler, çocuklar için karakol ve hapisane gibi kapalı kurumların olumsuz etkilerinin kabulünden yola çıkarak, çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmasını, olabilecek en kısa süreyle, başvurulacak en son çare olduğunu ifade etmektedir.

Silahlı çatışmalar sırasında işkence ve kötü muamelelerin çoğunlukla gözaltı ve tutuklama işlemleri sırasında gerçekleştiğine ilişkin gözlemler bulunmaktadır. İşkence yasağı ise oldukça açıktır ve Türkiye'nin bu konuda da yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülükleri sağlayan temel metinler arasında birçok kaynağın sözleşme ve rehber ilkenin⁶² yanı sıra İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi⁶³ ve İşkencenin Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi⁶⁴ sayılmaktadır.

62 İşkenceye Karşı Uluslararası Belgeler, Türkiye İnsan Hakları Vakfı. https://tihv.org.tr/category/tihv_yayinlari/uluslararasi-belgeler/

63 İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi <http://www.tihv.org.tr/wp-content/uploads/2015/05/BM-%C4%B0%C5%9Fkence-Kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-S%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf>

64 İşkencenin Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi <http://www.tihv.org.tr/wp-content/uploads/2015/05/Avrupa-%C4%B0%C5%9Fkence-Kar%C5%9F%C4%B1-S%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf>

Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 2 No'lu Protokol de insani muameleyi şart koşar. Protokolün 4. maddesinde “*kişilerin canına, sağlığına fiziki ya da manevi varlığına karşı şiddet, başta cinayet ve işkence gibi acımasız muameleler, sakatlama ya da herhangi bir bedensel ceza her zaman ve her yerde kesinlikle yasaktır*” denilerek işkence yasaklanır.

Görüşme Notları ve Diğer Tespitler

Tablo: Çatışma Dönemlerine İlişkin Raporlarda Çocuk Konulu Meta Analiz - Kaçırılma, Kaybedilme, İnsan Ticareti, Gözaltı ve Tutuklama

Kaçırılma, Zorla Kaybedilme, İnsan Ticareti, Gözaltına Alınma, Tutuklanma ve İşkence ve Kötü Muamele			
Başlıklara göre	Raporlayan kurumlar	Kaç Raporda Yer Almıştır?	Açıklama
Kaçırılma	Diyarbakır Barosu	1	
Satma/insan ticareti	-	-	-
Zorla kaybetme	-	-	-
Gözaltı	Mazlum-Der, İHD, TİHV, MHD, Diyarbakır Barosu, Diyarbakır Tabip Odası, TTB, Pratisyen Hekimlik Derneği,	8	
Tutuklanma	Diyarbakır Barosu, İHD, Mazlum-Der	3	
İşkence ve Kötü Muamele	İHD, TİHV, TTB, Pratisyen Hekimlik Derneği, MHD, Asrın Hukuk Bürosu, ÖHD, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, SES, Mazlumder, GABB, Şırnak Belediyesi, İdil Belediyesi, Diyarbakır Tabip Odası, Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi, HDP	10	

2015-2016 yıllarında silahlı çatışmalardaki hak ihlallerini konu alan 65 rapordan 8'inde çocukların gözaltına alındığına, 3'ünde tutuklandığına, 10'unda ise işkence ve kötü muameleyle maruz kaldığına ilişkin gözlem

ve beyanlara yer verilmiştir. Bu raporların bazılarında, çocukların gözaltına alındıkları sırada işkence ve kötü muamele gördüklerine ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Saha görüşmelerinde ise, görüşme yapılan kişiler, çocukların gözaltında işkence ve kötü muamele gördüğünü aktardığı gibi, kayıt dışı gözaltıların yapıldığını, çocuk adaleti ilkelerinin uygulanmadığını ifade etmiştir.

Kaçırılma...

Saha araştırmasında çocukların kaçırılmasına ilişkin bir gözlem veya duyuma rastlanmamış, benzer bir şekilde insan hakları örgütlerinin raporlarında da bu başlıkta herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Diyarbakır Barosu'nun yaptığı araştırmada kaçırılma ile ilgili bir tespit yer almaktadır: Diyarbakır Barosu'nun 17-18 yaşındaki 45 genç ile yaptığı araştırmada gençlerin %50'si çok sık olarak çatışmalı ortamda bulunduğunu belirtmiştir. İzleyen grafiklerde ise bu çatışmalar sırasında katılımcılarımızın %5'inin kaçırıldığı ya da alıkondüğünü ifade ettikleri görülmektedir.⁶⁵

Gözaltı, Tutuklama ve İşkence ve Kötü Muamele...

İncelenen 65 raporda ve saha görüşmelerinde gözaltına alınan ve tutuklanan çocukların silahlı çatışmaya katılıp katılmadığına ilişkin bilgiler bulunmamakta ve ayırım gözetmeksizin tüm çocukların aynı muameleye tutulduğu ifade edilmektedir: *"Üçüncü, dördüncü kişiler üzerinden YPS'li olduğu iddiasıyla yakalanıp, gözaltında kaba şiddete maruz kalan çocuklar olmuş diye duydum ama doğrulataamadım. Böyle durumlarda çok konuşmak da istemiyorlar. Mahkeme süreçleri devam ediyor diye çok medyaya da çıkmak istemiyorlar. Ama üçüncü, dördüncü kişilerden duyuyorduk. Sonuçta 'terörist' muamelesi görüyorlar; çocuk da olsa silah tutunca böyle..."*

Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane Gayri İnsani veya Kültürcü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'ye göre İşkence terimi:

Bir şahsa bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir.

65 Sur Çocuk Hakları Araştırması Ön Raporu, Sf. 42. Diyarbakır Barosu, 07.10.2018. <https://www.raporlar.org/sur-cocuk-haklari-arastirmasi-on-raporu-diyarbakir-barosu/>

Bir diğer görüşmecinin de aktarımı tüm çocukların aynı derecede cezalandırıcı yaklaşımla karşılaştıklarına dair bir örnektir: *Savcının 11 yaşında bir çocuğa yönelik ‘sen örgüt üyesisin ama yasalarımız seni yargılamama izin vermiyor’ dediğini duymuştum. O çocuğun korunmaya ihtiyacı varken savcının böyle bir yaklaşım içinde olması bizim için can acıtıcı bir şeydi. Yaşı daha büyük olan çocuklar da tutuklandı.”*

Bir görüşmeci, çatışmaların yaşandığı sırada müvekkili olan bir çocuğun geçirdiği süreci bütüncül bir şekilde şöyle aktarmaktadır: *“Sur’dan koridor açıldığında çıkan müvekkillerimin aktarımını anlatayım size. Koridordan geçmeden önce tamamen çırılçıplak soyuluyor çocuklar üzerlerinde bomba, silah var mı diye bakıyorlar. Basına da yansıdı bunlar. Yetişkinlerin fotoğrafları yansıdı ama çocuklar da aynı şeye tabi tutulmuş ve çırılçıplak sürünerek gelmeleri istenmiş. Normalde gözaltına alındıklarında çocukların ifadelerini çocuk savcıları alır. Emniyet tarafından ifade hiçbir şekilde alınamaz, polis hiçbir soru soramaz çocuğa. Sadece gözaltı kararı varsa savcı ifade alana kadar emniyetin çocuk merkezinde beklenir. Sur’dan çıkan çocuklar ise emniyete değil, Jandarma’ya götürülmüş ve daha önce Sur’dan çıkmış örgüt üyeleri ya da vatandaşların haklarında beyanda bulunduğu idda edilmiş. Yani bir anlamda ifade almışlar. Sur’dan çıkan X şahıs seninle ilgili ‘şuradan geldi, şu faaliyetlerde bulundu, emir komutası şuydu, şu örgüt üyesine bağlı çalışıyordu’ dedi diye ifadeler verilmiş çocuklara ve ‘sizinle ilgili her şeyi biliyoruz, her şeyi anlatın’ demişler. Bunu kullanamayacaklarını bilmelerine rağmen kamera kaydına almışlar bunları. Mahkemelerde bu delil olarak kullanılmaz çünkü ne avukat var hazırda ne de savcı huzurunda ifade alınmış. Burada yapılmak istenen çocuklara bir şekilde gözdağı verip yasak yollarla ifade almaya çalışmaktır. Çok fazla işkence edilmiş çocuklara; kaba dayak, aileyle tehdit... Benim müvekkilim mesela o dönem 15 yaşındaydı Sur’dan çıkarken vücudunun birkaç yerinde şarapnel parçaları vardı, Sur’dan çıkan insanlar onu battaniyeyle çıkartmıştı, yürüyebilecek durumda değildi. Zaten gözaltına alındıktan sonra hastaneye sevk edildi, 7-8 gün hastanede kaldıktan sonra tekrar gözaltına alındı, onu da Jandarma’ya götürmüşler. Bu şekilde tehditler etmişler ve o müvekkilimin abisi Suriye’de YPG üyesi olan bir şahıs. Abisi üzerinden tehdit etmişler. Yetişkine dahi uygulanmaması gereken şekilde çocuklardan ifade alınmış. Tutuklandıktan sonra ben dosyasına hakim oldum. O dönemde baronun atadığı bir avukat arkadaş ilgilenmişti dosyayla. Benim müvekkilim 2 yıl 6 ay tutuklu kaldı.”*

Görüşmecinin aktarmış olduğu, tahliye koridorunda çocukların çıplak aramaya maruz kalması ve süründürülmesi, açıkça işkence ve kötü muamele yasağının ihlali kapsamına girmektedir. Çocuk adalet sistemi ilkeleri gereğince çocukların ayrıca uzmanlaşmış personel ile Emniyet Müdürlüğü’nün çocuk şubesine götürülmesi gerekirken, kayıt dışı bir şekilde Jandarma’ya götürülmüş olması ve çocukların orada yeniden işkence ve kötü muameleye maruz kalması ciddi bir insan hakları ihla-

lidir ve bunun soruşturulması gerekmektedir. Çocukların hastanede kaldıkları süre boyunca yaşadıkları iddia edilen işkence ve kötü muamelelerin görevli doktorlar tarafından belgelenmesi zorunludur ancak anlatımdan bu yükümlülüğün de ihlal edildiği anlaşılmaktadır.

Şırnak'ta, 2016 yılının Şubat ayında, bir çocuğun İnsan Hakları Derneği'ne gözaltına alınma ve tutuklanma sürecine dair yazdığı mektup çocukların gözaltı ve tutuklama sürecini birinci kişiden aktarmaktadır: *"Efendim ben yasaktan önce abimle birlikte kendi dükkanımızda çalışıyordum. Yasak olduğunda ailem ile beraber evde kalıyordum. Yasak boyunca evden hiç çıkmadım. Polislerin mahalleyi boşaltın anonsuyla biz de evi bırakıp emniyet alanına gittik. Oradan da bizi zırhlı araçlarla spor salonuna götürdüler. Orda benim bir ifademim olduğunu söylediler. Ailemin yanında beni aldılar. Spor salonunun bir odasına götürdüler. Bana hiçbir şey sormadan bir grup polis beni dövdüler. Bir süre sonra bizi önce hastaneye götürdüler. Hastaneden döndükten sonra emniyetin bodrum katına götürdüler. Elimizi arkadan bağlayıp ayaklarımızı da bağlayıp gözümü de bağladılar. Beni jop ve sopalarla dövdüler sonra beni soydular ve üzerimde iz olmasın diye soğuk su döktüler. Bize çok işkence yaptılar. Sonra bizi emniyette bulunan çocuk şube nezaretine götürdüler. Akşam saat 1.5, 2 gibi saatler arasında beni uykudan kaldırıp tekrar bodrum katına götürdüler. 3-4 polis benim yapmadığım tanımadığım kişilerin adını söylememi istediler. Ben tanımıyorum deyince bana ve aileme çok kötü küfürler ettiler. Bizim terörle herhangi bir alakamız yok. 1 buçuk aya yakın suçsuz yere yatıyorum. Gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim".*

Aynı koşu da kalan diğer çocuklar da benzer anlatımlarda bulunmuş, çocuklar mektuplarında doktora bunu anlattıklarını ancak doktorun güvenlik güçleri tarafından baskı altında olması nedeniyle herhangi bir şekilde kayda geçmediğini ifade etmişlerdir.

Kayıt Dışı Gözaltılar...

Kayıt dışı gözaltıların gerçekleştiği, avukatların çocuklarla görüşmesine izin verilmediği ve bu sırada işkence yoluyla ifade almaya çalışıldığına ilişkin iddialar başka görüşmeciler tarafından da aktarılmıştır: *"Çocuk Koruma Kanunu'na göre çocukların çocuk şubeye teslim edilmesi gerekiyor. Asıl gözaltı süreçleri bu çocuk şubeye teslim edilmeleri ile başlar. Ama o dönem sabah 9'da alınan bir çocuk akşam 6-7'de merkeze teslim ediliyordu. Yani hastaneye götürülme sürecine kadar geçen sürede kayıt dışı gözaltındaydı ve temel işkence dediğimiz şeyler orada oluyordu. Ondan sonra zaten resmi prosedür dediğimiz kısım, usullere göre uygulanıyordu. Önemli olan o 10 saatlik süreç. Zaten bir insanla ilgili yaratabileceğin hezeyan duygusu için saatlere ihtiyaç olmaz, on dakika bile yeter çünkü insanların kırılma noktaları çok direngen değildir. Özellikle bu çocuklarda daha da farklıdır".*

Bir başka görüşmecinin kayıt dışı gözaltıya ilişkin tanıklığı şöyledir: “Suriçi dediğimiz yerler mahallelerin çok iç içe olduğu yerler. Yaşam koridoru oluşturulduktan sonra polis tarafından anonslar yapılmış; ‘Şu taraftan çıkarsanız, sıkıntı olmaz, müdahale etmeden sizi alırız’ gibi. Oradan insanlar çıkmaya başladığı andaysa üstleri soyulup aramalar yapıldıktan sonra gözaltı işlemi araçta başlamış. Tamamı Diyarbakır’ın biraz dışındaki, sapa bir yerdeki Jandarma Karakolu’na götürülüp ifadeleri alınmış. Ondan sonra çocuklar Çocuk Şube’ye getirildi, bizler orada iletişime geçebildik çocuklarla. Jandarma Komutanlığı’nda görüştürmediler.”

Kayıt dışı gerçekleşen gözaltı işlemlerinde ve diğer görüşmecilerin de ifade ettiği baskı yoluyla alınmaya çalışılan ifadelerle dair iki görüşmeci bu yolla çocukların ajanlaştırılmaya çalışıldığını belirtmişti: “Bu çocukların kaçırılma nedenlerden biri de gizli tanık olarak kullanmaktı. Yani Nusaybin’in bir mahallesinde gazeteci olarak orayı takip ediyorsunuz ve bu mahallede yaşayan sıradan çocuklar kaçırılarak oradaki gazeteciler ya da oradaki yapılanmalar içerisinde olan gençler hakkında konuşmaları, gizli tanıklık yapmaları isteniyordu”.

“Biz yasal gözaltından bahsediyoruz tabii ama bir de alıkonulma denilen bir durum var. O iki buçuk senelik dönemde kaçırılan çok fazla çocuk, genç vardı ve bu çocuklar hep işkenceye maruz kalıyor ya da ajanlaştırılmaya çalışılıyordu. Yani gözaltına almadan önce; konuşmasını ya da istedikleri şekilde konuşsun diye başka bir alıkonma yöntemi uygulanıyordu, ‘yasal gözaltı’ sonra yapılıyordu” diyen bir görüşmeci çocukların kayıt dışı gözaltına alındıkları süre boyunca çocukların ailelerine dahi haber verilmediği, bu zaman zarfında yaşanan işkence ve kötü muamele bulgularına ilişkin olarak da ailelerin şikayetçi olmadığı durumların sık yaşandığını aktarmıştır: “Çocuklar Sur’dan çıktıklarında iki örnekte ilk 2 gün ailesine haber verilmemiş. İki gün sonra Çocuk Şube’ye getirildikten sonra ailelere bilgi verilmiş. Bu yasak bir şey. Çocuk ya da yetişkin olmanıza bakılmaksızın gözaltına alındığınız an ailenize haber verilmesini, varsa avukatınızın gelip sizinle görüşmesini isteme hakkınız var. Bunu bilmenize bile gerek yok, kamu görevlilerinin bunu size hatırlatması gerekiyor. Avukat tutacak gücünüz yoksa da barodan bir avukat yönlendirme önerisi sunarlar, siz onaylayınca yine birisi gelir. 2-3 gün öyle tutmak, kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakma suçunu oluşturuyor aslında. Ne yazık ki çocuklar o dönem tutuklu olduğu için aileler çocuklarını işkence iddialarıyla daha da ‘gündemleştirmek’ istemediler. Bir an önce tahliye olsunlar ya da serbest bırakılsınlar da biz bu çocukları alıp çıkaralım diye düşündüler. ‘İşkence edildiğini söylersek devlet tutuklamayacaksa da tutuklar, zaten bir sonuç alamayacağız, boşuna çocuk tutuklanmasın’ diye düşünerek istemediler”

Bir başka görüşmeci ise;

“Gözaltı süreçlerini ailelerin dahi telaffuz etmesi çok zordu. Gözaltına alınıyordu, kimseye nereye götürüldüğü söylenmiyordu. Aile olarak bile başın belaya giriyordu devletle. Çoğu kişi o dönemde, çocuğu gözaltına alınıyor ama nereye gittiğini bile soramıyordu. 18 yaş altı tanıdığım birinin babasının dostları vardı emniyette, bir mağazada çalışıyordu, oradan bir muhabbeti vardı. O süre zarfında hiçbir şekilde iletişim kuramadılar. Nerede olduğunu dahi bilemediler. Hiçbir şey bilmiyorlardı ve bunu soracak cesaretleri de yoktu. Birine sorsalar sonra kendi başları da belaya girecekti...” diyerek ailelerin tutumuna ilişkin gözlemini paylaşmıştır.

“Nusaybin’li ailelere ziyarete gittiğimizde birkaçı güvenlik açısından kaygılıydı, çocuklarını kimseye emanet etmiyordu. Kaç yaşında olduklarını sormadık ne yazık ki ama üç aile ‘Bizim çocuklarımız çatışma bölgesinde kaldılar, sonra da tutuklandılar. İşkence gördüklerini düşünüyoruz çünkü Mardin Emniyeti’nde olduklarını biliyoruz ama görüşemiyoruz, ulaşamıyoruz’ demişlerdi. Çocukları çok kötü şekilde gözaltına alınmış, işkence edilmişti ve avukatları onlara ulaşamıyordu. Mahkemeye falan henüz çıkarılmamışlardı. Çocuk görüşmelerine gittiğimizde bire bir temas ettiğimiz üç ailenin söylediği; çıplak arama yapıldığı, gözaltına alındığı, hastaneye götürüp sağlık raporu aldıktan sonra da işkence yapıldığıydı”.

İnsan hakları örgütlerinin yazdığı 3 raporda paylaşılan tutuklama sürecine görüşmeciler de değinmiş, çocukların kovuşturma sürecinde herhangi bir destekle karşılaşmadıklarını ve tutuklandıklarını aktarmışlardır.

Görüşme yapılan iki kişi çocukların uzun tutukluluk sürecine işaret etmiştir. BM Çocuk Hakları Komitesi “çocukların birçok ülkede aylarca, hatta yıllarca tutuklu olarak tutulmaları sonucu yaşama isteğini yitirdiklerini kaygıyla belirtmektedir. Bu durum ÇHS madde 37(b)’nin ağır biçimde ihlalini oluşturmaktadır. Komite, duruşmaların (genellikle birden fazla) ertelenmesinin yaygın olduğunu bilmekte ve Taraf Devletleri çocuk mahkemeleri veya yetkili organların kendilerine sunulan suçlamalara ilişkin nihai kararlarını 6 aydan daha fazla geciktirmemeleri için gerekli yasal önlemleri almaya ivedilikle davet etmektedir.”⁶⁶

Türkiye’de ise tutukluluk süreleri oldukça uzun olduğuna ve uzun tutukluluk sürelerinin cezalandırmaya dönüştüğüne ilişkin pek çok kanıt yer almaktadır. Uzun tutukluluk sürelerinin uzunluğu, Adli Sicil ve İstatistik Müdürlüğü’nün Adli İstatistiklerde de görülmektedir. Aşağıdaki

66 Sur Çocuk Hakları Araştırması Ön Raporu, Sf. 42. Diyarbakır Barosu, 07.10.2018. <https://www.raporlar.org/sur-cocuk-haklari-arastirmasi-on-raporu-diyarbakir-barosu/>

tabloda görüldüğü üzere, çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Diyarbakır, Şırnak ve Mardin illerinde yıl içinde açılan dava sayıları azalmaktayken, davaların ortalama görülme sürelerinde ciddi bir yükseliş söz konusudur:

Diyarbakır ilinde 2014-2018 yılları arasında Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri

Yıllar	Yıl içinde Açılan Davaların Sayısı	Geçen Yıldan Devreden Davaların Sayısı	Davaların Ortalama Görülme Süresi/gün
2014	1.905	1.357	208
2015	2.248	1.202	244
2016	1.478	1.752	335
2017	1.347	1.550	338

Mardin ilinde 2014-2018 yılları arasında Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri

Yıllar	Yıl içinde Açılan Davaların Sayısı	Geçen Yıldan Devreden Davaların Sayısı	Davaların Ortalama Görülme Süresi/gün
2014	271	447	305
2015	184	212	247
2016	116	122	449
2017	17	150	287

Şırnak ilinde 2014-2018 yılları arasında Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri

Yıllar	Yıl içinde Açılan Davaların Sayısı	Geçen Yıldan Devreden Davaların Sayısı	Davaların Ortalama Görülme Süresi/gün
2014	254	434	186
2015	148	35	135
2016	29	68	720
2017	60	68	277

Davaların ortalama görülme süreleri, çocukların tutuklu yargılanabileceği de göz önünde bulundurulduğunda aynı zamanda çocukların uzun tutukluluk süreçleri yaşadıklarına işaret etmektedir ve bu durum ÇHS'nin ağır biçimde ihlalidir. 2016 yılındaki davaların ortalama görülmelerindeki artış, çatışmaların yaşanması nedeniyle olabileceği gibi aynı zamanda Türkiye'de yaşanan darbe girişiminin ardından ilan edilen OHAL ve ihraçların gerçekleşmesiyle de ilişkili olabilir. Ancak her ne sebeple olursa olsun bu durum sözleşme gereğince kabul edilebilir değildir.

Görüşülen kişiler, yargılamaların çocuklar için rencide edici geçtiğine, masumiyet karinesininin gözetilmediğine işaret eden gözlemler paylaşmıştır: *“Çocuklar en son örgüt üyeliğinden ceza aldılar. Dosya üst mahkemeye gitti, geri geldi, şu an yargılamalar devam ediyor. Yargılama kötüydü. İlk birkaç celse çok kalabalık katıldık ama sonra heyetin tepkisinden kaçındığımız için bir arkadaşımız tek başına takip etti dosyayı. Çocuk Ağır Ceza'da yargılanıyordu çocuklar, heyetin yaklaşımı da öyle çok sıcak değildi. Duruşma sırasında çocuklara bağırıp çağır-malar vardı. Mesela çocukların ifadesinde 'Ben Sur'a gittim, sonrasında yasak ilan edildi, 3 ay tanımadığım bir evde kaldım.' geçiyor. Mahkeme de üç ay tanımadığın birinin evinde nasıl kalırsın diye, kurcalıyordu. Yasak var, çocuk çıkamıyor. Ya da çocukların vücudunda atış artıklarına rastlanıyor ama 3 ay boyunca sürekli çatışmanın olduğu bir yerde, biz de yaşasak bizde de çatışma artışı çıkardı”.*

“Mahkemenin yaklaşımı Baro'nun müdahalesine karşın çok kötüydü. Tanığa mesela 'Bunu hiç gördün mü?' diye soruyordu. Mübaşir çocuğu kolundan tutup tanığının önüne kadar getiriyordu: 'Şuna bak, buna dikkatli bak' diyordu. Yani çocukların irkildiği bir yargılamaydı. Biz bile çekiniyoruz, 15-16 yaşında bir çocuğun bununla karşılaşması çok daha kötüydü ama bunu aşamadık, değiştiremedik”.

Yargılama esnasında, çocuğun suçlu olduğuna ilişkin ön yargılar içeren sorular, BM ÇHS gibi pek çok sözleşme tarafından garanti altına alınması gereken masumiyet karinesinin ihlalidir. Çocuk Hakları Komitesi, 10 No'lu Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları başlıklı Genel Yorumu'na göre yetkililerin, kati delille kanıtlanmadıkça çocuğun suçsuzluğunu varsaymaları gerekmektedir.⁶⁷

67 BM Çocuk Hakları Komitesi 10 No'lu Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları Genel Yorumu, 42.paragraf. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları 2006-2008. ICC Çocuk Hakları Serisi 4, International Children's Center, Şubat 2008, Ankara.

Yargılama esnasında çocuğa bağırarak, çocukların başkalarının karşısında rencide olmasına neden olabilecek davranışlar ise ÇHS'de belirtilen, kanunla ihtilafa düşen çocuklara yönelik muamelenin temel ilkeleri⁶⁸ arasında yer alan "çocuğun saygınlık ve değer duygusuyla tutarlı muamele" ilkesini ihlal etmektedir: *"Mesela Nusaybin'de yaklaşık 35 tane 18 yaş altı çocuk, aralarında 13-14 yaşlarında olanlar da var. Bu çocuklar çatışmanın yani sokağa çıkma yasaklarının olduğu süreçte aileleriyle birlikte mahallelerden çıkmaya çalışırken gözaltına alınıp tutuklanmış. Aileleri de tutuklu, sadece çocuklar değil. İHD'ye yapılan başvuruların ardından İHD aileler adına bir dilekçe yazıyor savcılığa ve başvuruda bulunuyor. Ardından açılan bir soruşturma dosyası oluyor. Sur için de aynı şey söz konusu. Avukatların açtığı bir dosya var ama çok ilerleyen bir şey değil yani".*

Çocukların çoğunlukla gözaltı işlemleri sırasında işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarına ilişkin GABB'ın hazırladığı raporlarda yer almaktadır. Bu raporlarda çocukların gözaltılarının sokak, kontrol noktaları ve ev baskınları gibi farklı yerlerde gerçekleştiğine ilişkin anlatımlar bulunmaktadır. Raporda yer verilen beyanlar şöyledir:

*"İ., (kadın yurttaş): "Yasağın ilk gününde ben rahatsızlığımdan dolayı akrabaların evine gittim. Ancak eşim ve kızım evde kalmışlardı. Bu esnada yasağın 16. gününde güvenlik güçleri tarafından eve baskın yapılmış eşim çıkmak istemediği için darp edilmiş ve o esnada kızımın babamı niye dövüyorsunuz demesiyle 16 yaşındaki kızının da darp edildiğini ifade etmiştir."*⁶⁹

*"Kadınlar özellikle 14-18 yaş aralığındaki çocuklarının kontrol noktalarında kolluk kuvvetlerine bağlı polisler tarafından hırpalandıklarını, aşağılandıklarını, hakarete uğradıklarını ifade etmişlerdir."*⁷⁰

Cezasızlık...

Çocukların pek çoğunun gözaltı sürecinde işkence gördüğüne ilişkin deneyime dayalı beyan bulunmaktadır. Ancak bunların kimisinde aileler veya çocukların misilleme korkusu nedeniyle şikayet etmemesi veyahut şikayet edilse dahi cezasızlıkla sonuçlandığına dair beyanlar şu şekildedir: *"Sur'dan çıkartılan bir çocuk müvekkilimin almış olduğu ceza 5,5*

68 BM Çocuk Hakları Komitesi 10 No'lu Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları Genel Yorumu, 13.paragraf. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları 2006-2008. ICC Çocuk Hakları Serisi 4, International Children's Center, Şubat 2008, Ankara.

69 Silopi'de Sokağa Çıkma Yasağı Süresince ve Yasak Kalktıktan Sonra Geri Dönüşlerde Kadın ve Çocukların Yaşamış Olduğu Psiko-sosyal Süreçlere Yönelik Araştırma Raporu, Mayıs 2016, GABB.

70 Sur'da İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşanan Sürecin Kadınlar ve Çocuklar Üzerindeki Etkisine İlişkin Gözlem ve Tespit Raporu, Ağustos 2016. GABB, Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi.

yıldı ama 2 yıl 6 ay tutuklu kaldı. Kürtçe savunma yapmak istediği ve mahkeme izin vermediği için müvekkilim tepki gösterdi slogan attı. Slogan atınca başkan da infaz koruma memurlarına ve jandarmalara 'Götürün' dedi. Ben o sırada engel olmaya çalıştım, başkanla tartıştım. Çocuk müvekkilimin arka taraftaki nezarethaneye götürülürken çılgılık attığını duydum, darp edildiğini anladım hemen kapıyı açıp indim askerlerle tartıştım. Sonra çıkıp bunların hepsini duruşma zaptına geçirdim. 'Şu an sizin talimatınızla işkence yapılıyor müvekkilime, engel olun yoksa ben suç duyurusunda bulunacağım' dedim. 'Müdahale edemeyiz. Duruşma salonunun dışı infaz koruma memurlarının alanıdır, ben karışamam' dedi. Ben aşağı inip suç duyurusunda bulundum, ona da takipsizlik kararı verildi. O müvekkilimde şöyle bir eksikliğim oldu: suç duyurusunda bulundum, savcıyla görüştüm ve savcının tutumu orada gerçekten iyiydi. Cezaevini sordu. 'Ben hemen bir yazı yazacağım, hastaneye götürsünler çocuğu rapor alsınlar' dedi. Ben de hatta 'Sayın savcım ben cezaevine gidiyorum, eşlik edeceğim hastanede' dedim ve çıktım, o da tamam dedi. Adliyeden çıktım, büroya uğradım, o sırada birkaç işim çıktı zaten hemen bugün çıkarmazlar muhtemelen akşam giderim, diye düşündüm. Akşam gittim, müvekkilimle görüştüm ona durumu anlattım. O da dedi ki 'Biz bugün cezaevine gelir gelmez bana dediler ki 'seni hastaneye götüreceğiz' ben korktum, slogan falan attım diye beni bir yere götürüp dövecekler sandım. O yüzden imza verdim 'darp falan yok vücudumda, ben kimseden şikayetçi değilim' diye.' dedi. Hemen cezaevi müdürüne gittim, çocuk korktuğu için gelememiş falan diye ama 'Biz dosyayı savcıya gönderdik bile' dedi. Ertesi gün savcıyla görüştüm, savcı 'Artık yapacak bir şey yok, çocuk 'darp yok, ben şikayetçi değilim' demiş' dedi. Birkaç gün sonra da takipsizlik kararı verdi. Bu kadar hızlı olacaklarını tahmin edemedim, normalde ağırdan alırlar. O gün hemen yazmış savcı."

"Gerek sokağa çıkma yasakları süresince gerekse sonrasında 18 yaşın altında olan çocuklara ilişkin yoğun bir gözetim ve tutuklama furysı başlatıldı. Gözetiminde özellikle dışarıdan geçici görevlendirmeye gelen güvenlik güçlerinin yoğun saldırı ve işkencelerine maruz kaldıkları yönünde şikayetler geldi. Ancak yapılmış suç duyurularının da 'adli tıp raporlarına rağmen' sonuçsuz kaldığını gözlemledik."

"O dönem çalıştığım hastanede çocuklardan sorumlu bir görev yürütüyordum. Sağlık Lisesi'nden falan gelenlerin de eğitim sorumlusu bendim. Sadece Cizre'den gelen, işkenceye maruz kaldığını söyleyen bir çocukla bire bir gözlemim oldu, o da 'devlet ajanlaştırmaya çalışıyor beni, muhbir olarak kullanmak istiyor, polisler beni bir yere götürdü ve aile bireylerimi öldürmekle tehdit ettiler' diye anlatıyordu, çok korkmuştu çocuk. Bize bunu anlatması bile zaman aldı ki çok ağlayarak anlatmıştı bunu".

Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'ye bağlı İşkenceye Karşı

Komite, 3 No'lu Genel Yorumu'nda⁷¹ sözleşmenin 14. maddesini yorumlamıştır. 14.maddeye göre “*Her Taraf Devlet kendi hukuk sistemi dahilinde işkence eylemi mağdurunun zararının karşılanmasını ve mümkün olan rehabilitasyon imkânları dahil uygulanabilir, adil ve yeterli bir tazminat hakkına sahip olmasını temin edecektir. İşkence eylemi sonucu mağdurun ölmesi halinde bakmakla yükümlü olduğu muhtaçları tazminat almaya yetkili olacaklardır.*”

Komite, 14. maddede yer alan “zararın karşılanması” teriminin “etkili bir hukuk yolu” ve “giderim” kavramlarını kapsadığı görüşündedir. Bu nedenle kapsamlı bir giderim kavramı, hakların yeniden kazanımı, maddi tazminat, rehabilitasyon, tazmin ve ihlallerin bir daha tekrarlanmama garantilerini gerektirmekte ve Sözleşme kapsamındaki ihlallerin yarattığı zararların karşılanması için gereken tedbirlerin tümüne atıfta bulunmaktadır.

Çatışmalı dönemde, çocukların işkence ve kötü muameleyle maruz kaldığına ilişkin tanıklıklara rağmen herhangi bir yargı sürecinin işlemediği, çocukların giderim mekanizmalarıyla karşılaşmadığı anlaşılmaktadır.

71 Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite: Giderim Mekanizmaları - <https://ihop.org.tr/hoptan-yeni-ceviri/>

3.d. Okullara ve Hastanelere Yapılan Saldırıları/Askeri Amaçla Kullanımı

‘Çatışmanın tarafları; okullara veya hastanelere, eğitim ya da sağlık personeline saldırmamalıdır. Okullar ve hastaneler çocukların hem barış içerisinde yaşama hem de barış zamanlarındaki ihtiyaçlarını karşılar. Bu sebeple sivil alan olarak kabul edilen bu yerlerin korunması ve askeri amaçlarla kullanılmaması gerekmektedir’.

Kapsam

Okulların, hastanelerin, sağlık merkezlerinin saldırılar sonucunda yıkılması, zarara uğraması, sağlık merkezlerine erişimin, aşılama hizmetleri vb sistematik takiplerin yapılamaması, sağlık ve eğitim kurumlarının askeri amaçlarla kullanılması, bunların çocuklar üzerindeki etkisinin görmezden gelinmesi ve telafi usullerinin işletilmemesi, öğretmen ve sağlık görevlilerinin öldürülmesi, kaçırılması, ayrılmak zorunda bırakılması.

Çatışma sırasında okullar ve hastaneler üzerindeki saldırılar çatışma dönemlerinde yaşanan altı ağır hak ihlalinin biridir.

Okullar ve hastaneler, çatışma zamanlarında bile çocukların korunmasına izin verilen barış bölgeleri olmalıdır. Okullara ve hastanelere doğru ve fiziksel olarak zarar vermenin yanı sıra çatışma, bu kurumların zorla kapatılması veya çalışmamasıyla da sonuçlanabilir. Çocuklar, öğretmenler, doktorlar ve hemşireler -örneğin diğer tarafa destek vermesinden şüpheleniliyorsa- taraflarca tehdit edilebilir.

Çatışma sonucu ortaya çıkan genel güvensizlik iklimi, çocukların, öğretmenlerin ve sağlık personelinin okula gitmesini veya tıbbi yardım istemesini önleyebilir. Örneğin ebeveynler, çocuklarını geçici olarak taşınmış okullara göndermeyi riskli bulabilir ya da çocukların kontrol noktaları ve barikatlar nedeniyle hastanelere zamanında erişimi engellenebilir.

Görüşme Notları ve Tespitler

Tablo: Çatışma Dönemlerine İlişkin Raporlarda Çocuk Konulu Meta Analiz - Okulların ve Hastanelere Yapılan Saldırıları ve Askeri Amaçlı Kullanımları

Okullara ve Hastanelere Yapılan Saldırıları/Askeri Amaçlı Kullanım			
Başlıklara göre	Raporlayan kurumlar	Kaç Raporda Yer Almıştır?	Açıklama
Okullara yönelik saldırılar	Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk, İHD, TİHV, SES, GABB, Şırnak Belediyesi, İdil Belediyesi, HDP	7	
Okulların karargâh hâline dönüş-türülmesi	Mazlum-Der, İHD, TİHV, TTB, Pratisyen Hekimlik Derneği, MHD, Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk, SES, GABB, Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi, HDP	8	
Hastanelere ve sağlık merkezlerine yönelik saldırı	TTB, İHD, TİHV, Pratisyen Hekimlik Derneği, İnsan Hakları İçin Doktorlar, HDP	5	
Sağlık kuruluşlarının karargâh olarak kullanılması	İHD, TİHV, TTB, Pratisyen Hekimlik Derneği, ÖHD, Asrın Hukuk Bürosu, MHD, ÇHD, Demokrasi için Hukukçular Derneği, Sosyal Haklar Derneği, Çağdaş Avukatlar Grubu, Özgürlükçü Demokrat Avukatlar, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, Bölge Baroları, Diyarbakır Barosu, SES, İnsan Hakları İçin Doktorlar, GABB, Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi, HDP	11	
Sağlık çalışanlarına yönelik saldırılar, tutuklamalar vb.	TTB, ÖHD, Asrın Hukuk Bürosu, MHD, ÇHD, Demokrasi için Hukukçular Derneği, Sosyal Haklar Derneği, Çağdaş Avukatlar Grubu, Özgürlükçü Demokrat Avukatlar, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, Bölge Baroları, İnsan Hakları İçin Doktorlar, HDP, İHD, TİHV	9	

Barış İçin Eğitimciler Girişimi'nin hazırladığı raporda; sokağa çıkma yasaklarında toplamda 1.556 okulun 11 bin 199 dersliğinde eğitim gören 362 bin 012 öğrenci ile bu okullarda görev yapan 16 bin 797 öğretmenin doğrudan etkilendiğini belirtmiştir.⁷²

Cizre'de eğitim 14 Aralık 2015 tarihinden itibaren ne zaman açılacağı belli olmayan bir şekilde durmuştur. Çatışmalar başlamadan önce Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere şehri terk etmeleri yönünde *“Tüm öğretmen ve idarecilerimiz bakanlığımız tarafından 14.12.2015 tarihinden itibaren hizmet içi eğitim seminerine alınmıştır. Öğretmenlerimiz seminerlerini memleketlerinde alabilirler”* şeklinde mesaj gönderilmiştir.

Silopi'de görev yapan öğretmenlere de benzer şekilde şöyle bir mesaj gelmiştir: *“Merkez okullarında görev yapan öğretmenler 14-15-16.12.2015 tarihlerinde hizmet içi eğitime alınacağından, belirtilen tarihlerde okullar tatil edilmiştir. İş-Kur personelleri belirtilen tarihlerde okullarda hazır tutulacaktır. Okullarda bulunmayan personellerin işlerine son verilecektir.”*⁷³

Görüşmeciler; öğretmenlerin, bu mesajlardan sonra bazı il/ilçeleri yoğun olarak terk ettiğine ve bunun çocuklar üzerinde olumsuz etki yarattığına ilişkin gözlemleri olduğunu belirtmiştir: *“Cizre'de öğretmenlerin toplu mesajla belli bir süre izinli sayılacağına ilişkin haber gelmişti; Diyarbakır'daki boyutu Cizre kadar büyük değildi ama orada çalışan arkadaşlarım da daha sonra okullarına geri dönemediler, farklı okullara verdiler, başka yerlere gitmek zorunda kaldılar. Cizre'de öğretmenlerin şehri terk etmesi çok daha yoğun yaşandı. Bir de Cizre küçük bir yer. Oraya tayinle giden öğretmen sayısı çok daha fazla. Diyarbakır'da bu yok. Burada Sur'a giden öğretmen de ortalama Diyarbakır'ın yakın bir yerinde yaşayan biri. İstanbul'dan, Ankara'dan ya da başka bir şehirden gelen çok kimse yok. Onlar farklı okullarda geçici görevlerle çalıştılar diye biliyorum çünkü arkadaşlarımız vardı o şekilde. Ama Cizre'de çocuklar kendilerini terk edilmiş hissettiler.”*

GABB tarafından hazırlanan raporda öğretmenlerin gidişi ve ortamdaki gerginlik nedeniyle 10 yaşındaki bir çocuğun şu düşünceleri yer almaktadır: *“Öğretmenlerimiz bizi bırakıp gidince bir daha okul olmayacak sandım, hepimiz öleceğiz diye düşündüm.”*⁷⁴

72 “362 bin öğrencinin eğitim hakkı gasp edildi” 27.12.2015, Bianet. Erişim Tarihi: 25.10.2019 <http://bianet.org/cocuk/insan-haklari/170555-362-bin-ogrencinin-egitim-hakki-gaspedildi>

73 “3 bin öğretmen bir SMS'le Cizre ve Silopi'yi terk etti” BBC, 14.12.2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151214_cizre_silopi Erişim Tarihi: 25.10.2019

74 Silopi ve Cizre'de Sokağa Çıkma Yasağı Süresince ve Yasak Kalktıktan Sonra Geri Dönüşlerde Kadın ve Çocukların Yaşamış Olduğu Psiko-sosyal Süreçlere Yönelik Araştırma Raporu, Sf. 35. Mayıs 2016. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği. https://hakikatadaletahfiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.05.13_GABB_KadinCocukGozlemRaporu.pdf Erişim Tarihi: 26.10.2019

Öğretmenlerin çatışmaların ardından yeniden Cizre'ye dönememesi, tayinlerinin başka illere verilmesi, öğretmenler için de zorunlu göç anlamına gelmektedir. Bu durumun Diyarbakır içinde benzer bir şekilde gerçekleştiği, Diyarbakır'da yapılan görüşmede ifade edilmiştir: *"Yasağın olduğu mahallelerde çok fazla okul vardı; Cumhuriyet İlkokulu, Alparslan Anadolu Lisesi, Süleyman Nazif İlköğretim Okulu. Yasağın olduğu altı mahalle hep nüfusun yoğun olduğu mahallelerdi. Cizre'de de mesaj gelmişti zaten öğretmenlere 'Memleketlerinize gidebilirsiniz' diye. Sömestr tatilinden epey önce, eğitim-öğretimin devam ettiği bir dönemde Milli Eğitim eliyle öğretmenler okullardan ve Diyarbakır'dan uzaklaştırıldı aslında."*

Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi'nin 24. maddesi *savaşan tarafların 15 yaş altı çocukların eğitim ve öğretimlerinin ve kendi dinlerinde ibadette bulunmalarının kolaylaştırılması için gereken önlemleri alması gerektiğini* ifade etmektedir. Ancak özellikle okulların ne zaman açılacağına dair kesin bilgilerin paylaşılmaması ve bu sırada öğrencilerin eğitim hakkına nasıl devam edeceğine dair eylem planı oluşturulmaması, açıkça eğitim ve bilgi edinme hakkının ihlalidir. Nitekim sözleşmenin bu maddesinin hayata geçmediğine ilişkin pek çok kanıt bulunmaktadır.

Çatışma Mekânı: Okullar

Döneme ilişkin hazırlanan 65 rapordan 8'inde okulların çatışma taraflarınca karargâh olarak kullanıldığına yer verilmiştir⁷⁵. Okulların karargâh olarak kullanıldığına ilişkin fotoğraflar da bulunmaktadır.

Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İHD, TİHV ve SES tarafından hazırlanan raporda Ahmet El Cezire İlkokul Müdürü ile yapılan görüşmede müdür, okulların askeri amaçlarla kullanımının yasaklar başlamadan önce gerçekleştiğini ifade etmiştir: *"Yasaklar başlamadan önce okul boşaltıldı, resmi evraklar yakıldı, sınıflara sobalar kuruldu, okulun ön cephesine keskin nişancılar için yerler yapıldı"*⁷⁶

Benzer bir şekilde okullara keskin nişancıların yerleştirildiğine dair beyanlar, Diyarbakır Silvan'da MAZLUM-DER'in yaptığı görüşmelerden oluşan raporda da yer almaktadır.⁷⁷

Saha araştırmasında görüşmeciler; devletin güvenlik güçlerinin yanı sıra silahlı örgütün de okulları askeri amaçlarla kullandığını ifade etmekte-

⁷⁵ Bknz Ek: Meta Analiz Tablosu

⁷⁶ 14.12.2015-02.03.2016 79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağı Cizre Gözlem Raporu, Sf. 45. 31 Mart 2016. Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı: https://hakikatadaletahfiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.31_T%C4%B0HV-%C4%B0HD_CizreG%C3%B6zlemRaporu.pdf Erişim Tarihi: 25.10.2019.

⁷⁷ Diyarbakır İli Silvan İlçesinde 03.11.2015-14.11.2015 Tarihlerinde Meydana Gelen Hak İhlalleri Raporu, 17.11.2015, MAZLUMDER.

dir: “Silvan’da yatılı bölge okulu karargâh olarak kullanılmıştı, önce YPS sonra Devlet tarafından. Silopi’de de olmuş galiba birçok kurum karargâh olarak kullanılmış. Sur’da Alpaslan İlköğretim, Yavuz Selim vardı. Burada YPS daha ziyade camii ve kilise kullanmıştı. Sanırım mesela Kurşunlu Cami çevresini, evlere girip çıkıyorlardı yani. Devlet kaynakları da eski Ermeni kilisesini ve okulları kullanmış, diyordu. Benim gördüğüm iki taraf da kullanmıştı.”

Bir başka görüşmeci de konuya dair gözlemini şöyle paylaşmıştır: “Sur’da üç tane okul güvenlik güçleri tarafından karargâh hâline getirilmişti. Örgütün nereleri kullandığını bilmiyorum. Hendeklerin ardında zaten belli bir yerden sonra çarşaf falan vardı. Devlet tarafındansa birkaç okulun, bir kilisenin mesela karargâh hâline getirildiğini okuduk. Mesela Yedi Kardeş burcu daha önce turistik bir merkez olarak gidilen bir yerd ama çatışmalardan sonra gittiğimizde gördük ki içi tahrip edilmişti ama kim tarafından edildiğine dair bir fikrimiz yok.”

Okullara Saldırı

Okulların çatışmanın taraflarınca askeri amaçlarla kullanılması, çatışmaların okullarda da yaşanmasına ve okulların hedef hâline gelmesine neden olmuş, pek çok okul zarar görmüş, kimisi kullanılamaz hâle gelmiştir. Nitekim sokağa çıkma yasaklarının ardından hak ihlallerini araştıran insan hakları, çocuk hakları ve meslek örgütlerinin yazdıkları 7 raporda⁷⁸ da okullara yönelik saldırıların gerçekleştiğine dair pek çok kanıt ve gözlem bulunmaktadır.

İçişleri Bakanlığı, 23 Ocak 2017 tarihinde yayımladığı bilgi notunda Diyarbakır Sur’daki okullara yönelik saldırıdan silahlı örgütü sorumlu tutmaktadır⁷⁹: “Terör örgütü PKK’nın 2015 yılı Haziran, Temmuz aylarından itibaren artarak devam eden ilçe ve bölgede halkın huzurunu ve güvenliğini korumak için görev yapan asker, polis ve diğer kamu çalışanlarına yönelik saldırılarını artırması nedeniyle barış ortamı zarar görmüştür. PKK terör örgütü saldırılarını Eğitim Kurumlarına yoğunlaştırmış bunun sonucunda ilçede 3 ilkokul, 1 anaokulu, 1 ortaokul tamamen kullanılamaz hâle gelmiştir. Ayrıca 1 ilkokul, 2 Ortaokul, 1 İmam-Hatip Ortaokulu, 1 Anadolu İmam Hatip Lisesi de kısmen tahrip olmuş ancak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onarılarak yeniden eğitim hizmeti vermeye başlamıştır.”

Saldırıları nedeniyle bölge genelinde kaç okulun kullanılamaz hâle geldiğine dair sayısal istatistikler bulunmasa da ilçe/mahalle bazlı bazı bilgiler hak örgütleri tarafından paylaşılmıştır. KESK Yüksekova Ön Raporu’nda⁸⁰

78 Bknz Ek: Meta Analizi Tablosu

79 <https://www.icisleri.gov.tr/uluslararasi-af-orgutunun-raporuna-iliskin-basin-aciklamasi>

80 KESK Yüksekova Ön Raporu <http://tumbelsen.org.tr/kesk-olarak-yuksekov-a-on-inceleme-raporumuzu-acikliyoruz/>

saldırının hedefi hâline gelen okullara ilişkin şöyle bir bilgi yer almaktadır: “6 okul tahrip edilerek kullanılamaz hâle gelmiş, 1 okul ise karakol inşası için yeni olmasına rağmen yıkılmaya başlanmıştır”

Karakol Yapılan Okullar...

Döneme ilişkin hazırlanan raporlarda çatışmada karargâh hâline getirilen kimi okulların sonradan karakol olarak kullanılmaya devam edildiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Eğitim-Sen’in 2015-2016 Eğitim Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu başlıklı raporunda bazı il/ilçelerde karakola dönüştürülen okullara dair bilgiler paylaşılmıştır:

- Şırnak/Cizre’de 600 öğrencinin öğrenim gördüğü Cizre Endüstri Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, emniyet amirliğine dönüştürülmüş, bin 200 öğrencinin öğrenim gördüğü İsmail Ebul İz Ortaokulu karakola dönüştürülmüştür.
- Şırnak/İdil’de 103 öğrencisi olan Zübeyde Hanım Anaokulu ile 320 öğrencisi olan Atatürk İlkokulu karakola dönüştürülmüştür.
- 1300 öğrencisi olan Cumhuriyet Ortaokulu, 202 öğrencisi olan Yavuz Selim İlkokulu, 600 öğrencisi olan Fatih İlkokulu, 810 öğrencisi olan Sevgi İlkokulu ve 280 öğrencisi olan Senan İdin Anadolu Lisesi pansiyonu karakola dönüştürülmüştür.
- Mardin’in Nusaybin ilçesinde 6 okul da karakola dönüştürülmüştür⁸¹.

Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk, TİHV, İHD ve SES tarafından hazırlanan ortak raporda ise Cizre’de bir grup çocukla yapılan görüşmede bir çocuğun beyanı şu şekilde yer almaktadır: “Benim okulum karargâh olarak kullanıldı. Askerler buradan havan topu attılar. Öğretmenlerimizi hiç göremedik. Burada sürekli sivil polisler dolaşüyor. Okulumuz artık karakol olacak.”⁸²

Zorunlu Okul ve Mekân Değişikliği...

Çatışmaların şiddeti, okulların askeri amaçlarla kullanılması ve okulların yıkılması, çocukların da aileleriyle beraber zorunlu göç etmelerine, eğitimlerine devam edebilmek için birçok kez okul değişikliği gerçekleştirmek zorunda kalmalarına neden olmuştur.

Diyarbakır Barosu, 2017 yılının sonbahar aylarında yüz yüze görüşmelerle Sur’da yaptığı araştırmada 491 yetişkin kişi ile çocuklarının durum-

81 EĞİTİM-SEN 2015-2016 Eğitim Durumu Raporu <http://malatya.egitimsen.org.tr/2016/06/16/2015-2016-egitim-ogretim-yili-sonunda-egitim-durum-raporu/>

82 14.12.2015-02.03.2016 79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağı Cizre Gözlem Raporu, Sf. 50. 31 Mart 2016. Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı: https://hakikatadaletahafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.31_T%C4%B0HV-%C4%B0HD_CizreG%C3%B6zlemRaporu.pdf Erişim Tarihi: 25.10.2019.

ları hakkında görüşmeler yaparak bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre, çocukların %70'den fazlası iki ve daha fazla sayıda okul değişikliği yaşamıştır.⁸³

Saha araştırmasına katılan bir görüşmeci okul değişikliği ile ilgili durumu şu şekilde aktarmaktadır:

"O çok okul değiştiren çocukları aileleri çatışmalar sırasında Sur'dan uzaklaştırmış, akrabaların yanına göndermiştir. Mesela Diyarbakır dışına gönderip sonra tekrar Diyarbakır içine alanlar var. Sonra kendileri de birkaç kere ev değiştiriyor, bunların hepsini topla. Yani Sur'dan çıktık hemen bir eve gidelim şeklinde olmuyor. Bazılarının yardım alabilmesi için de kayıtlarının falan olması gerekiyor. Bu prosedürler yüzünden de olabiliyor."

Okul Terkleri..

Çatışmalar nedeniyle gerçekleşen hak ihlallerinden biri de çocukların okulu terk etmeleridir. Döneme ilişkin hazırlanan raporlar ve sahada görüşme yapılan kişiler genel olarak birçok çocuğun okula devam etmediğini ifade etmektedir. "Ailelerin ve çocukların güvenlik kaygıları", "Okulların karargâh ve karakol olarak kullanılması", "Okul ve mekân değişiklikleri, "Yoksulluk" bunun sebeplerinden bazılarıdır.

İçişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada⁸⁴, Diyarbakır'da okula devamlılığı sağlamak ile ilgili çeşitli yöntemler geliştirmeye çalıştığını, Diyarbakır'da yaptıkları çalışmaların ardından okula devamlılık konusunda bir düşüş yaşanmadığını ifade etmektedir: *"Okula devam oranlarının artırılması için İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde Devamsız Öğrenciler Komisyonu ve Okullar bünyesinde Okul İkna Ekipleri oluşturularak sorun yaşayan öğrencilere ulaşılmış ve okula devam etmeleri konusunda ikna edici yönde çalışmalar yapılmıştır."*

*Yapılan izleme, ikna ve destek çalışmaları sonucunda 2015-2016 öğretim yılında İlçede sürekli devamsız durumda olan 401 ilköğretim öğrencisinin okula devamı sağlanmıştır. Sur ilçesinde öğrenim gören 12.952 öğrenciden 3.501'i sokağa çıkma yasaklarının başlaması nedeniyle Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından farklı okullara nakil edilmiştir. Geriye kalan 9.451 öğrencimiz ise yasak başladıktan sonra ilçe dışındaki okullara devam ettirilmiştir. Sur ilçesinde okullaşma oranında bir düşüş yaşanmamıştır."*⁸⁵

83 Sur Çocuk Hakları Araştırması Ön Raporu, 07.10.2018, Diyarbakır Barosu. <https://www.raporlar.org/sur-cocuk-haklari-arastirmasi-on-raporu-diyarbakir-barosu/> Erişim Tarihi: 25.10.2019

84 <https://www.icisleri.gov.tr/uluslararasi-af-orgutunun-raporuna-iliskin-basin-aciklamasi>

85 Af Örgütü'nün Raporuna ilişkin Basın Açıklaması, İçişleri Bakanlığı, 23.01.2017. <https://www.icisleri.gov.tr/uluslararasi-af-orgutunun-raporuna-iliskin-basin-aciklamasi>, Erişim Tarihi: 26.10.2019.

İçişleri Bakanlığı, 2017 yılının başında yaptığı açıklamada Diyarbakır'da okullaşma oranlarında bir düşüş yaşanmadığını ifade ederken Diyarbakır Barosu'nun 2017 yılının son aylarında Sur'da 491 kişi ile görüşerek yaptığı araştırmada çocukların %37'si Sur olayları nedeniyle okula devam etmediğini tespit etmiştir.⁸⁶

Görüşmecilerin de Diyarbakır ve farklı il/ilçelerdeki çocukların okula devamlılığında düşüş olduğuna ilişkin kanaatleri bulunmaktadır. Bir görüşmeci, okulda kaydı bulunan çocuklar olsa dahi çocukların okula devamlılığına ve bunun akademik başarı anlamına gelmediğine işaret etmektedir: *"Eğitim, zorunlu bir eğitim. Bir yılda bir hafta okula gitseniz bile sizi herhangi bir kararla geçirebiliyor ama devamsızlığın akademik başarıyı çok fazla etkilediğini biliyoruz. Mesela Diyarbakırlı İş Kadınları Derneği (DİKAD) için Sur mağduru kadınlar araştırması yapmıştık, orada çocukların okula devamı, yeni okula uyumu, akademik başarılarını da soruyorduk. Çok fazla düşmüştü. Çalışkan, bir şeyler olmak isteyen çocuk çatışma başlıyor ve bir bakıyorsunuz sınıfta öğretmenin 'tembel' dediği, içine kapanık çocuklardan birine dönüşüyor. Bu akademik başarıyı çok düşüren ve bu nedenle de hayal ettiği şey olamayacağını bilen, o nedenle de okuldan uzaklaşmaya başlayan çocuklara neden oldu. Özellikle kız çocukları. Erkek çocukları daha özgürler, hareket alanları daha geniş. Kızlar biraz daha kendilerini derslerine vermek zorunda hissediyor ya da kabiliyetleri erkeklerden biraz daha önde bu yönde. Onlarda travmayı çok daha belirgin hissedebiliyordunuz."*

Bir başka görüşmeci de çocukların okul değişikliği nedeniyle yaşadıkları arkadaş ve mekân kaybını: *"Çatışmalar bittikten sonra zaten okullar kullanılamaz hâldeydi. Çocuklar okullarına orada devam etmediler. Çocukları farklı farklı yerlere gönderdiler. En son tadilat yapıldı mı kullanılıyor mu o okullar bilemiyorum ama o dönem çocuklar o okula gide-mediler. Başka bir okula servisle gitmeleri gerekiyordu ama ailelerinin bunu karşılayacak durumu yoktu. Taşınan aileler oldu, çocuklar bu defa da uyum problemi yaşadı ya da Sur içinde farklı bir okula gitmek zorunda kaldılar. Ayrıca on tane okul varken bu sayıyı 6-7'ye düşürdü-ğünüzde sınıflardaki yoğunluk arttı. Çok fazla çocuk bir araya geldi, çocuklar sonradan geleni de hemen kabullenmiyorlar. Dışlama kültürü çocuklarda çok daha fazla. Bir de ailelerinden çok fazla etkileniyorlar. Bunu bir mülteci çocuklarda bir de Sur'dan çıkan çocuklarda yaşadık. Çocukların adapte olması çok uzun sürüyor. Adapte olamadıkları için sonrasında okumak istemeyen çocuk çok oldu."* şeklinde ifade etmekte; bu şekilde yıkılan okullardaki öğrencilerin başka okullara kayıt yaptırmasıyla beraber sınıflardaki öğrenci mevcudunun artması, uyum prob-

86 Sur Çocuk Hakları Araştırması Ön Raporu, 07.10.2018, Diyarbakır Barosu. <https://www.raporlar.org/sur-cocuk-haklari-arastirmasi-on-raporu-diyarbakir-barosu/>
Erişim Tarihi: 25.10.2019

lemine ve çocukların okulla ilgili motivasyonlarının düşmesine neden olduğuna ilişkin gözlemini paylaşmaktadır.

Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İHD, TİHV ve SES tarafından hazırlanan ortak raporda da okul değişikliği konusu yer almaktadır. Raporda; *"14 yaşındaki M. okulunu yarıda kesip eğitimine Batman'da devam ettiğini, ama bunu hiç istemediğini ve bunu neden yaşadıklarını anlayamadığını aktarmıştır."*⁸⁷ şeklindeki ifade ile 14 yaşındaki bir çocuğun düşüncelerine yer verilmiştir.

Saha araştırmasına katılan bir görüşmeci ise okulu terkin nedenlerinden birini de yoksullukla ilişkilendirmektedir: *"Çocukların eğitim hakkı da ihlal edildi. Özellikle kız çocukları. Sur'da bir tane kızla konuşmuş-tum mesela; kız okulda çok başarılıymış ama okulu kapatılınca ailesi de Sur'dan çıkınca kız okula gidememiş bir daha. Ailenin başını soka-bilecek doğru dürüst bir evi yokken çocuğun okula gitme ihtiyacı ikinci, üçüncü planda kalıyor."*

Okula devamın azalmasında bir başka etken de güvenlik kaygısıdır. Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk, TİHV, İHD ve SES ortak raporunda; Cizre'de veliler ile yapılan toplu görüşmede; ailelerin güvenlik kaygısı güvenlik güçlerine dair korku, yeni okulun uzak olması gibi farklı biçimlerde ortaya çıkarken, kimi ailelerin okulların karakol hâline getirilmesine tepki verdiği yine aynı raporda yer almaktadır.⁸⁸

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği(GABB)'nin Silopi'de 360 hanede yaşayan kadınlarla yaptığı görüşme sonucunda çocukların okula devamlılığı konusundaki tespitleri ise şunlardır:⁸⁹

"Anneler çocukların yasak süresi boyunca zaten okula gidemediklerini, yasak kalktıktan sonra ise çocukların kendilerinin okula gitmek istemediklerini, bu mahallelerde olan okulların yakılmasından kaynaklı başka mahallelerdeki okullara gitmek zorunda olduklarını ve bundan dolayı okula gitmekten korktuklarını belirtmiştir. Bunlar daha çok ilkokul

87 14.12.2015-02.03.2016 79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağı Cizre Gözlem Raporu, Sf. 44. 31 Mart 2016. Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı: https://hakikatadaletahafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.31_T%C4%B0HV-%C4%B0HD_CizreG%C3%B6zlemRaporu.pdf Erişim Tarihi: 25.10.2019.

88 14.12.2015-02.03.2016 79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağı Cizre Gözlem Raporu, Sf. 48-49. 31 Mart 2016. Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı: https://hakikatadaletahafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.31_T%C4%B0HV-%C4%B0HD_CizreG%C3%B6zlemRaporu.pdf Erişim Tarihi: 25.10.2019.

89 Silopi ve Cizre'de Sokağa Çıkma Yasağı Süresince ve Yasak Kalktıktan Sonra Geri Dönüşlerde Kadın ve Çocukların Yaşamış Olduğu Psiko-sosyal Süreçlere Yönelik Araştırma Raporu, Sf. 34. Mayıs 2016. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği. https://hakikatadaletahafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.05.13_GABB_KadinCocukGozlemRaporu.pdf Erişim Tarihi: 26.10.2019

çağındaki çocuklar üzerinden yapılan aktarımlardır. Yasaktan sonra başka bir mahalleye gitmek zorunda kalan ilkökul çağındaki çocukların annelerinin ya da evden birilerinin eşlik etmesi koşuluyla okula gitmeye ikna olduklarını aktarmışlardır. Lise çağındaki kız çocuklarının anneleriyle yapılan görüşmelerde, ailelerin bu çocukları mahallelerdeki okulların yanmış olmasından kaynaklı başka bir mahalleye göndermek istemediklerini belirtmişlerdir. Gerekçe olarak genç kız oldukları, etrafta sürekli zırhlı araçların olmasını ve bundan kaynaklı çocuklarına zarar verilebileceği kaygısını taşıdıklarını aktarmışlardır.”

Telafi Eğitimleri

Çatışmalar sürerken eğitim hakkı ihlal edilen çocuklar için Milli Eğitim Bakanlığı telafi eğitimleri planlamıştır.

MEB “Terör örgütüne yönelik operasyonlar nedeniyle eğitimden mahrum kalan Diyarbakır, Şırnak ve Mardin’deki 11 bin 716 öğrenciye telafi eğitimi verildi” şeklinde açıklama yaparak telafi eğitimi alan çocukların sayısını açıklamıştır. MEB’in illere göre açıkladığı rakamlar şöyledir: “Diyarbakır’ın Sur ve Yenişehir ilçelerinde 775, Şırnak’ın Cizre, İdil ve Silopi ilçelerinde 1761, Mardin’in Dargeçit ve Nusaybin ilçelerinde 9 bin 548 olmak üzere 11 bin 716 öğrenciye telafi eğitimi verildi. Bu öğrencilerin bin 980’ini 8’inci, bin 978’ini 12’inci ve 7 bin 756’sını diğer sınıflara gidenler oluşturdu. Bunların, 3 bin 467’si yatılı, 8 bin 247’si yerleşik öğrencilerden oluştu. Bakanlık bu öğrencilerin eğitimleri için 672 öğretmen görevlendirdi”.

Eğitim-Sen tarafından hazırlanan 2015-2016 Yılı Eğitim durumu Raporu’na göre Şırnak merkezde 40 bin, Cizre’de 41 bin, Nusaybin’de 32 bin, Derik’te 7 bin, Dargeçit’te 17 bin, Silopi’de 39 bin, İdil’de 24 bin, Sur’da 30 bin, Silvan’da 28 bin ve Yüksekova’da 33 bin olmak üzere, toplamda yaklaşık 300 bin öğrencinin eğitime erişim hakkı doğrudan ortadan kalkmıştır. 11 bin 716 çocuğun telafi eğitimi aldığı düşünüldüğünde bu sayının yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

Travma

Alanda çalışan uzmanların ve çocukların ebeveynlerinin; çatışmalar, kayıplar, çocukların okullarının yanması, karargâh olarak kullanılması ve karakola dönüştürülmesi, okul, mekân ve sosyal ortam değişikliği gibi nedenlerin çocuklarda travmatik sonuçlar yarattığına dair pek çok gözlemi bulunmaktadır.

Bir görüşmeci bu durumu çocukların çizdikleri resimler üzerinden aktarmaktadır: “Çocuklardan birinin çizdiği resim... Kötü, çünkü okul kendilerine ait bir dünyaydı. Çocuklarda adil dünya inancı vardır ya, onun yıkıldığı sembollerden biriydi bu. Bunu çizdikleri resimlerden ve o resimlere dair duygu ve düşüncelerini ifade edişlerinden anlayabiliyorduk. Özellikle ev ve okul mekânsal kayıp anlamında onlarda ciddi bir ruhsal travma yaratmıştı. Çünkü sınırları kaybolmuştu ve buna dair

özellikle Diyarbakır çocuklarında bariz bir öfke söz konusuydu. Nusaybin çocuklarında ise ne olursa olsun Nusaybin'e dönme isteği bulunuyordu. Çünkü oradaki çevreleri belli ki onlar için koruyucu bir etmendi. Çocuklar Mardin'de kendilerini tamamen mülteci gibi hissediyorlardı. Diyarbakır çocukları genellikle Sur'dan Bağlar'a gelmişlerdi, dil anlamında vs. Nusaybinli çocuklara göre kendilerini daha iyi hissediyorlardı. Ama Bağlar'da da özellikle okul ve sokak çevrelerinin değişmesi nedeniyle ruhsal bir incinme vardı. Çizdikleri resimlerde bile mesela çatışma süreci öncesindeki okullarını, arkadaşlarını, akrabalarını çiziyorlardı.”

Sağlık...

Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri gereğince silahlı çatışmaların yaşandığı süreçte sivil halk, çocuklar çatışmaya katılmış veya herhangi bir nedenden dolayı aktif çatışma dışında kalmış, gözaltına alınmış veya tutuklanmış, sağlık personeli ve din adamları insancıl muamele görür ve korunur.

Ayrıca Dünya Tabipler Birliği'nin Silahlı Çatışma Dönemlerine İlişkin Kuralları da ihtiyacı olan herkesin güvenli bir şekilde sağlık hizmetine erişmesine ve sağlık çalışanlarına dair bir dizi koruma içermektedir. Ancak Türkiye'de 2015-2016 yıllarında gerçekleşen çatışmalarda tarafların yukarıda bahsi geçen sözleşme, protokol ve kurallara uygun davranmadığına işaret eden birçok gözlem ve kanıt bulunmaktadır.

Sağlık Kurumlarının Askeri Amaçlarla ya da Karargâh Olarak Kullanılması

İnsan hakları örgütlerinin ve çoğunlukla sağlık temelli meslek örgütlerinin sağlık kurumlarının karargâh olarak kullanıldığına ilişkin pek çok gözlem ve tespiti bulunmaktadır⁹⁰. Dünya Tabipler Birliği'nin de bu konuda aldığı Ekim 2015 tarihli bir karar bulunmaktadır⁹¹.

Türk Tabipleri Birliği ve Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası'nın raporunda⁹² sağlık merkezlerinin ve hastanelerin çatışmada kullanıldığına dair gözlemler paylaşılmıştır. Raporda yer alan “Cizre Devlet Hastanesi ilçe girişinde nispeten yüksek sayılabilecek bir mevkidedir. Yapılan ziyarette hastane bahçesinde akrep ve TOMA diye adlandırılan zırhlı araçların olduğu görülmüştür. Binanın yataklı servisi olan 3. katın güvenlik güçleri tarafından kullanıldığı; 3. kata çıkışın yasak olduğuna dair yazıların asansör ve merdiven girişlerine asılı olduğu görülmüştür. Hastane içinde güvenlik güçlerinin elinde silahlarla dolaştığı

90 Bknz Ek: Meta Analiz Tablosu

91 [http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2015/dtb_acil_cagri\(1\).pdf](http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2015/dtb_acil_cagri(1).pdf)

92 TTB-SES Cizre Değerlendirme Raporu- https://hakikatadalet Hafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.03.29_TTB_CizreRapor.pdf

gözlenmiştir. Sokağa çıkma yasağının uygulandığı dönemde hastaneye başvuran kişilerin hastanenin Acil Servis girişinde sürekli bekleyen güvenlik güçleri tarafından üstlerinin arandığı ve kimlik bilgilerinin kontrol edildiği konusunda bilgi edinilmiştir. Aynı dönemde, üst aramasının hastane çalışanlarına da uygulandığı bildirilmiştir” ifadesi ile hastanelerin güvenlik güçleri tarafından kullanıldığı vurgulanmıştır. Aynı raporda güvenlik güçlerinin haricinde silahlı örgütün de sağlık kurumunu askeri amaçları için kullandığına dair örnek yer almaktadır. Türk Tabipleri Birliği’ne gelen bildirimde göre Diyarbakır’da Hani 3 no.lu ASM’ye yüzü maskeli PKK’lilerin girdiği ve herkesi yere yatırdıktan sonra ASM bahçesinden Tugay Komutanlığına ateş açıldığı bildirilmiştir.⁹³

Sağlık çalışanlarının görev yaptığı kurumların karargâh hâline getirilmesinin yanı sıra İnsan Hakları İçin Doktorlar örgütünün hazırladığı raporda⁹⁴ bazı sağlık kurumlarının tamamen boşalttırılarak güvenlik güçlerine verildiğine ilişkin beyanlar da yer almaktadır: “SES Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası Diyarbakır’daki şubesinde yapılan bir görüşme sırasında Diyarbakır’daki Valilik ve Diyarbakır Halk Sağlığı Müdürü’nün bu yerlerde merkeze yakın dört aile sağlık merkezi yöneticisine sözlü olarak merkezlerini kapatmalarını ve bu binaları güvenlik güçlerinin kullanımına verileceğini ilettiklerini söylemiştir.”⁹⁵

Saha araştırmasında bir görüşmecinin sağlık kurumlarına baskın yapıldığı ve buraların çatışma amaçlı kullandığına dair beyanları bulunmaktadır. Beyanlarda ayrıca güvenlik güçlerinin bir çocuğa yönelik kötü muamelede bulunduğuyla ilişkin aktarımlar da söz konusudur: “O dönemde benim içinde olduğum Lice Devlet Hastanesi’ne bir eczane kalfasını götürüyorlar. 10-15 dakika sonra özel harekât polisleri, kolluk kuvvetleri kapıları tekmeleyip girip baskın yapıyor. Bazı görüntü cihazlarını kırıp almışlar. Orada çocuğa kötü muamelede bulunduklarını, sağlık emekçilerini yere yatırdıklarını biliyoruz. Yine Kulp’ta, Hani’de örgüt elemanlarının bir sağlık merkezine baskın yaptıklarını duyumunu aldık. Bunlar raporlandığımızda var. Silvan’da sanırım 3 no’lu Sağlık Ocağı’ydi; özel harekât polisleri tarafından taranıp, içindekilerinin ateşe verildiğini duyduk. Buraya TTB ziyarette bulundu. Cizre Devlet Hastanesi’nin en üst tarafı keskin nişancılar tarafından kuşatıl-

93 Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinde 20 Temmuz 2015 Sonrası Çatışma Döneminde Sağlık Hizmetleri Hızlı Değerlendirme Araştırması, Sf. 13. Ekim 2015, Türk Tabipleri Birliği. http://www.ttb.org.tr/kutuphane/g_rapor_tr.pdf - Erişim Tarihi: 27.10.2019

94 https://hakikatadaletahfiza.org/wp-content/uploads/2016/10/2016.08.09_PHR_southeastern-turkey-health-care-under-siege-TUR.pdf

95 Türkiye’nin Güneydoğusu: Kuşatma Altında Sağlık Hizmeti, Sf. 13, İnsan Hakları İçin Doktorlar, Ağustos 2016. https://hakikatadaletahfiza.org/wp-content/uploads/2016/10/2016.08.09_PHR_southeastern-turkey-health-care-under-siege-TUR.pdf - Erişim Tarihi: 27.10.2019

miş hâldeydi. Askeri bir merkeze dönüştürülmüştü. Sur'da birçok Aile Merkezi, Bağlar'da 4 ve 6 no'lu Aile Sağlığı Merkezleri olmalı, sanırım yıkıldı zaten karakol hâline dönüştürüldü. Ergani'de Aile Sağlığı Merkezi'nin molotof kokteyli olduğu düşünülen bir şeyle bir odasının yakıldığına gördük. O dönem belediye başkanını, kaymakamı ziyaret ettik. Nusaybin'de ambulanslara taş, molotof, silah gibi şeyler atıldı. Bunların hepsini raporlaştırdık.”

Sağlık kurumlarının karargâh olarak kullanılmasının; sivil halkın tedavi için hastaneye gelmek ile ilgili tedirgin hissetmesine, ölüm nedenlerinin korku nedeniyle paylaşamamasına yani belgelenememesine yol açmasına ilişkin İHD, TİHV, MHD, Diyarbakır Barosu tarafından hazırlanan rapordaki yansıması şu ifadelerle olmuştur: “Yasak süresince Devlet Hastanesinde acilin tamamı karargâh olarak kullanılmaktaydı. Devlet hastanesinde uygulanan abluka hâlen devam ettiği ve bu sebepten dolayı yaralıların hastaneye gitmedikleri belirtilmiştir.”⁹⁶

21 Eylül 2015'te yayımlanan Diyarbakır Barosu tarafından hazırlanan raporda 18 yaşındaki Osman Çağlı'nın abisi de *kardeşini hastaneye götürürken kardeşinin nabzının durduğunu ifade etmiş, hastanedeki savcıya, hastanede polislerin olması sebebiyle korkarak panzerden açılan ateş sonucu hayatını kaybettiğini söyleyemediğini ifade etmiştir.*⁹⁷

Sağlık Kurumlarına Saldırıları...

Sağlık kurumlarının karargâh olarak kullanılması, sağlık çalışanları ve sivil halk üzerinde çeşitli baskılar hissettirdiği gibi kurumların hedef hâline gelmesine de yol açmıştır.

Türk Tabipleri Birliği, çatışmaların henüz şiddetlenmeye başladığı 2015 Ekim'de bazı kurumların ve araçların tahrip edildiğini ifade etmektedir. Bir görüşmeci de sağlık kurumlarındaki tahribata dair şunları ifade etmiştir: “Biz failleri bilmiyoruz, öyle kriminal bir araştırma yapmayız ama sağlık merkezleri çok hoyratça kullanıldı, sağlıkçılar öldürüldü, hekimler öldürüldü... Cizre'de özel Cizre Tıp Merkezi onarılamaz hâldeydi. Şu an bile kullanılamıyor sanırım. Özel Botan Hastanesi de sanırım öyle. Nusaybin'deki bazı ASM'ler de”.

96 Şırnak İli Silopi İlçesi Sokağa Çıkma Yasağı Meydana Gelen Hak İhlalleri Tespit ve Gözlem Raporu, İHD, TİHV, MHD, Diyarbakır Barosu. 24 Mart 2016.

97 Cizre Sokağa Çıkma Yasağı Yaşanan Olaylar İnceleme Raporu, Diyarbakır Barosu, 21 Eylül 2015.

Kimi hastane ve sağlık kurumu, içinde hastalar bulunuyorken de saldırıya uğramıştır. 28 Aralık 2015 günü yaşanan olay Habertürk'e yansımıştır:⁹⁸

“Çatışmaların yaşandığı bölgeye 700 metre uzaklıkta bulunan Dicle Üniversitesi Radyasyon Onkoloji Anabilim Dalı Kliniği ve çevredeki sağlık merkezlerine son 1 ayda yaklaşık 30 mermi isabet etti. Serseri kurşunlarla 1 özel güvenlik personeli ve hasta yakını yaralandı.

Yatan Hasta Servisi Geçici Olarak Kapatıldı

Mermilerin yanı sıra hastaneye ulaşan silah ve patlama sesleri, en büyük ilaçları moral olan kanser hastalarını korku ve paniğe sevk etti. Çatışmaların hastalar üzerine yarattığı olumsuz etkisi üzerine Tıp Fakültesi Yönetimi, hastaların ve sağlık personelinin güvenliği ve kanser hastalarının morallerinin düzelmesi için yatan hasta servisini geçici olarak kapattı.

Bunun üzerine yatarak tedavi gören 13 kanser hastası bir başka yere sevk edildi. Onkoloji Hastanesi Başhekim Yardımcısı Doç. Dr. Velat Şen, kanser hastalarında moral ve motivasyonun çok önemli olduğunu belirterek çatışmaların tedavide olumsuz etki yarattığını söyledi”.

İnsan Hakları İçin Doktorlar örgütü tarafından hazırlanan rapora göre benzer bir olay da Cizre’de yaşanmıştır:

“Cizre Devlet Hastanesi”nden Dr. B.K. olaya birinci elden tanık olmuştur. 5 Eylül 2015 tarihinde silah sesleri duyduğunda yeni doğan yoğun bakım ünitesinde akşam ziyaretlerini yapıyormuş. Dr. B.K., olayla ilgili olarak ‘Birinci kattan hemşireler alt kattaki güvenlik güçlerinin kendilerine küfrettiklerini ve ayak altından çekilmelerini söylediklerini aktararak kapıdan içeri girdi. Hem çatıdan hem de birinci kattan gelen silah seslerini duyabiliyorduk. Tüm hastaları pencereden uzağa koridorlara taşıdık ve rafları kalkan olarak kullanmaya çalıştık. Çatışmanın ne kadar sürdüğünü tam hatırlayamıyorum – sokağa çıkma yasağı başladığında cep telefonu bağlantımız kesilmişti. Ama hepimiz, hastalar ve sağlık çalışanları, ikinci katta mahsur kaldık ve koridorlarda her şeyin sona ermesini bekledik’ demiştir.”⁹⁹

98 <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1173684-catismalar-kanser-hastalarini-da-vurdu/4>

99 Türkiye’nin Güneydoğusu: Kuşatma Altında Sağlık Hizmeti, İnsan Hakları İçin Doktorlar, Ağustos 2016. https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2016/10/2016.08.09_PHR_southeastern-turkey-health-care-under-siege-TUR.pdf - Erişim Tarihi: 27.10.2019

Saha araştırmasına katılan bir görüşmeci; çatışma döneminde yaşanan sağlık kurumlarına yönelik bu saldırıların sadece yetişkinleri değil çocukların da sağlık hakkını doğrudan etkilediğini düşündüğünü belirtmiş ve özellikle Cizre’de sağlık çalışanlarına yönelik saldırılar olduğunu ve bir kişinin yaşamını kaybettiğini belirtmiştir.

Sağlık Çalışanlarına Saldırıları

Sağlık çalışanlarına yönelik saldırılarda insan hakları örgütlerinin ve meslek örgütlerinin raporlarında birçok kez yer almıştır. Raporlarda bu saldırıların ölümle tehdit, kişisel malları alıkoyma, fiziksel şiddet, psikolojik baskı, mesleki göreve müdahale gibi farklı biçimlerde gerçekleştiğine dair beyanlar bulunmaktadır¹⁰⁰.

100 Bknz Ek: Meta Analizi Tablosu

3.e. İnsani Yardımın Engellenmesi:

'Çatışan taraflar, başta çocuklar olmak üzere tüm sivillere yönelik insani yardım ve temel ihtiyaçlara erişimi engellememelidir.'

Kapsam

İnsani yardımların engellenmesi, yaşam koridorlarının açılması çağrılarının karşılıksız bırakılması, tarafların buna izin vermemesi, çocuklara gıda, ilaç, giysi vb. malzemelerin dağıtılmasının engellenmesi, sınırlaması, bunu yapan kişi ve kurumlara yönelik tehdit, baskı uygulanması, temel hizmetlerin devamlılığına ilişkin önlemlerin alınmaması

Çatışma sırasında insani erişimin engellenmesi ve taleplerin reddedilmesi, BM Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen altı ihlalden biridir.

İnsani yardıma ve hizmete erişim; çocuklar da dahil olmak üzere tüm siviller için silahlı çatışma durumlarında çok önemlidir. Bu sebeple çatışma sırasında ihtiyaç duyan kişilere insani yardımın serbest geçişinin ve tesliminin sağlanması ve bu alanda çalışan kişilere yönelik saldırı ve baskıların engellenmesi gerekir.

Çocuklar da dahil olmak üzere sivillere insani yardımın erişiminin engellenmesi ve çocuklara yardım eden insani yardım görevlilerine yönelik saldırılar 4. Cenevre Sözleşmesi ve ek protokolleri kapsamında yasaklanmış olup savaş suçu anlamına gelmektedir. Bu yasak insancıl hukuk dışında uluslararası insan hakları hukukunda da önemli bir ilkedir.

Bu konuda özellikle Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 2 No'lu Protokol'ün 14.maddesi oldukça açıktır:

Sivilleri aç bırakmayı çatışma yöntemi olarak kullanmak yasaktır. Bu nedenle, gıda maddeleri, gıda maddelerinin yetiştirildiği tarım alanları, ekinler, hayvanlar, içme suyu tesisleri ve depoları ve sulama tesisleri gibi sivil halkın hayatta kalması için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, yerinden kaldırmak ve kullanılamaz hâle getirmek yasaktır.

Ancak yerinden edilmiş ya da çatışma arasında kalmış sivillere yönelik insani yardımların engellenmesi giderek artan bir şekilde bir savaş taktiği olarak kullanılmaktadır. Çatışma alanında, kuşatılmış bölgelerde sıkışık kalan çocuklara yiyecek, su ve tıbbi yardıma erişimin engellendiği pek çok olay vardır.

Görüşme Notları ve Diğer Tespitler

Tablo: Çatışma Dönemlerine İlişkin Raporlarda Çocuk Konulu Meta Analiz – İnsani Yardıma Erişimlerin Engellenmesi

İnsani Yardımlara Erişimin Engellenmesi			
Başlıklara göre	Raporlayan kurumlar	Kaç Raporda Yer Almıştır?	Açıklama
İnsani yardımların reddedilmesi (koridor açılması çağrılarının karşılıksız kalması vb.)	Mazlumder, HDP	2	
Çocuklara yönelik gıda, ilaç, giysi vb. malzemelerin dağıtılmasının sınırlandırılması ya da engellenmesi	Diyarbakır Barosu, İHD, TİHV, TTB, Pratisyen Hekimlik Derneği, Mazlumder, İHD, TİHV, GABB, SES, Gündem Çocuk, Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi, UAÖ, HDP, MHD, Diyarbakır Tabip Odası, Asrın Hukuk Bürosu, ÖHD, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı	20	

7 Ağustos 2015-16 Ağustos 2016 tarihleri arasından yaşanan çatışma döneminde de çocuklar benzer şekilde hak ihlaline maruz kalmışlardır.

Bu dönemde hazırlanan raporların pek çoğu temel insani gereksinimlerin karşılanması, yardımların engellenmesi, yardımı gerçekleştiren kişi ve örgütlere yönelik baskılara raporlarında yer vermiştir.

Raporlarda yer verilen ihlaller şöyle sıralanabilmektedir¹⁰¹: **Elektrik ve su kesintileri, su borularının patlatılması**, hedef hâline gelen evlerde yaşamaya devam edilmesi, mahsur kalınması ve bu süreçte gıda, elektrik, su, telefon vb. erişimin engellenmesi, ana caddelere çıkan tüm sokakların hendek, taş veya başka cisimlerle kapatılmış olmasının birçok temel hizmetin gerçekleşmesini engellemesi, elektrik trafolarının çatışmanın taraflarınca tahrip edilmesi, yiyecek-ıçecek ve ilaç tedarikinin çok sınırlı olması, market, eczane ve fırınlar dâhil tüm işyerlerinin kapalı kalması, dışarıdan herhangi bir gıda veya ıçecek ulaştırılamaması, gıdanın kısıtlı kullanımı, mobil telefon şebekelerinde kesinti yapılması, daha önceden kış için hazırlanan gıda stoklarının bitmesi ya da o stoklara erişilememesi.

101 Bknz Ek: Meta Analizi Tablosu

-Diyarbakır/Sur'da Yaşam Koridorları...

Sur ilçesinde sokağa çıkma yasakları devam ederken, çatışma bölgesinde kalan sivillerin telefonla milletvekillerine ve basına ulaşmaları sonucunda, sivillerin sağlıklı biçimde tahliye edilmelerini sağlamak için milletvekilleri, sanatçılar, sivil toplum temsilcileri Diyarbakır Valiliği ile temaslarda bulundular. Bu temaslarda Diyarbakır Valiliği **19 Şubat 2016 tarihinde birinci, 23 Şubat 2016 ikinci, 24 Şubat 2016 üçüncü, 26 Şubat 2016 Cuma ise dördüncü olmak üzere** dört kez tahliye amaçlı koridor açtı. HDP'nin hazırladığı Sur Raporu'nda Valiliğin açtığını duyurduğu ilk koridor sırasında sivillerden kendilerine ulaşan bilgilere göre; yoğun bombardıman yapılmasından ve askeri araçlardan yapılan teslim olun anonslarından dolayı sivillerin çıkmadığı belirtilmektedir.

26 Şubat 2016 tarihinde aralarında bir bebek ve 4 çocuk ile birlikte bir de epilepsi hastasının bulunduğu 14 kişi için AYM'ye başvuru yapılmıştır. Başvuruda 14 kişinin çatışmaların devam ettiği Sur'da bir bodrum katına sığındıkları ve bulundukları yerin tanklarla bombalandığı belirtilerek, geçici tedbir kararı alınması istenmiştir.

Çocuklardan; 10 yaşında G.A., 7 yaşındaki R.A., 6 yaşındaki M.A. ve 4 yaşındaki Ö.A.'nın çatışma ve bombardıman nedeniyle bulundukları yerden çıkamadıkları ve her an ölebilecekleri dile getirilmiştir. Ancak AYM bu başvuruyu reddetmiştir.

Daha sonra çocuklar dahil açılan koridorlardan çıkan kişiler gözaltına alınmış, yetişkinlerin çoğu tutuklanmıştır. Sur'da açılan tüm koridorlardan çıkan ve ebeveynleri tutuklanan G. A. (10), R.A. (7), M.A. (6), Ö.A.Z (4), Ş.T. (10), T.A. (7) devlet koruması altına alınarak Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na gönderilmiştir.

-Yaşam Koridorları

Çatışmaların yaşam alanlarında gerçekleşmesi, sokağa çıkma yasakları sebebiyle insanların evlerinde mahsur kalması sebebiyle özellikle uzun süre devam eden yasaklar sırasında sivillerin çatışma bölgelerinden tahliyesini, daha güvenli bir alana geçişini sağlayacak yaşam koridorlarının açılması gündeme gelmiştir.

Sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, sanatçılar, milletvekilleri sokağa çıkma yasaklarının olduğu yerlerde mahsur kalan sivillerin güvenli alana geçişlerini sağlayacak koridorların açılmasını talep etmiştir.¹⁰²

102 Kadınlardan Koridor Eylemi, <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/kadinlardan-surda-koridor-eylemi-1112973/> - Sağlıkçılar: Koridor Açılsın, <https://www.tigrishaber.com/saglikcilar-koridor-acilsin-yaralılara-mudahale-edelim-26155h.htm> - İmza Kampanyası, <https://sendika63.org/2016/02/surda-insani-koridor-acilsin-imza-kampanyasi-331528/>

Bir görüşmeci Diyarbakır Sur'da yaşanan çatışmada içlerinde çocukların da olduğunu öğrendikleri sivillerin çıkması için girişimlerde bulunduklarını ancak yanıt alamadıklarını şöyle aktarmaktadır:

“Çok uğraştık ama öyle bir yaşam koridoru falan kurulamadı. O açılan koridorlardan da hiçbir şey girip çıkmadı. Valiliğe dedik ki ‘Beyaz giyinelim, üstümüzde sivil toplumdaki olduğumuzu gösteren dernek logoları olsun, devletten kimse gelmesin ve biz girelim. Yaşam hakkımızın yükümlülüğünü sizden alıyoruz, içeride bizi vururlarsa da vursunlar. Çoluk çocuk, kadın, sivil çıkmak isteyenleri biz gidelim getirelim. Silahlılara da biz ‘gelin’ diyelim, gelmek isterlerse gelsinler, istemezlerse gelmesinler.’ Ama Valilik bize ‘tamam’ demesine rağmen olmadı. Demek ki daha yukarılardan bir yerden bir emir geldi. Sonra da koridor dedikleri, teslim olma görüntüleri falan... Onlar koridor değildi yani o insanlar teslim oldular. Dolayısıyla bir yaşam koridoru kurulamadı”.

Bir başka görüşmeci de; *“Sivillerin çatışması esnasında savaş ortamını terk etmesi için sağlıklı bir koridor oluşturulmadı. İnsanlar kendi imkânlarıyla ambulans ya da TEDAŞ'ta görevli bölge insanların katkılarıyla kamu araçlarını kullanarak çatışma bölgelerini terk etmek zorunda kalmışlardır”.* demiştir.

26 Şubat 2016 tarihinde Diyarbakır Valiliği'nin yaptığı açıklamada 6 kez koridor açıldığı ancak kimsenin bu koridorları kullanmadığı dile getirilmiştir. Açıklama Anadolu Ajansı'nın haberinde yer aldığı şekliyle şöyledir: *“Sur ilçesinde sokağa çıkma yasağı ilan edilen mahallelerde var olduğu iddia edilen sivillerin tahliye edilebilmesi için daha önce 5 kez açılan güvenlik koridoruna ek olarak bugün 15.30 ile 17.00 saatleri arasında ‘son kez’ güvenlik koridoru oluşturulduğu anımsatıldı. Operasyon bölgesinden çıkmak isteyen vatandaşları karşılamak üzere 2 vali yardımcısı başkanlığında iki ayrı noktada iki heyetin görevlendirildiği kaydedilen açıklamada, ‘Ayrıca bölgede 112 ambulansları ve diğer görevliler hazır bulundurulmuş olmasına rağmen söz konusu bölgeden çıkan vatandaş olmamıştır. Operasyon bölgesinde sivillerin varlığından bahisle her defasında güvenlik koridoru açılması taleplerine ve bu taleplerin karşılanmış olmasına rağmen söz konusu bölgeden kimse çıkmamıştır. Ayrıca koridor talepleri Sur bölgesinde bölücü terör örgütü mensuplarına yönelik devam eden operasyonu sekteye uğratma amaçlı olduğu şeklinde bir kanaatin hasıl olmasına, mağdur sivil iddialarının şüpheyle karşılanmasına ve söz konusu iddiaların samimiyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Son on gün içerisinde 6 ayrı günde koridor oluşturularak valiliğimizce her türlü iyi niyet gösterilmesine ve her türlü hazırlık yapılmasına rağmen operasyon, bölgesinden çıkışların olmaması bu çabaların bundan sonra da sonuçsuz kalacağı şeklinde bir değerlendirmeye neden olmaktadır. Sivillerin tahliyesi ile ilgili olarak Valiliğimizce gösterilen çabayı kamuoyunun takdirlerine sunarız’ denildi”.*

“Silvan’daki Mahallelere Sadece Ekmek Dağıtıldı”

Diyarbakır’da İnsan Hakları Derneği (İHD) Diyarbakır Şubesi, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Diyarbakır Temsilciliği ve Diyarbakır Tabip Odası, Silvan ilçesinde 11. gününe giren sokağa çıkma yasağı ve sivil ölümlere dikkat çekmek için 13 Kasım 2015 tarihinde basın toplantısı düzenledi.

Toplantıda konuşan İHD Genel Başkan Yardımcısı ve Diyarbakır Şube Başkanı Raci Bilici, yaşananların, ülkeyi iç çatışmalara kadar götürebileceğine dikkat çekti:

“Defalarca Silvan’a gittik, o mahallerle giremedik. Yerel yetkililerle görüştük ve operasyonların onların yetkisinde olmadığı izlenimini edindik.

Bütün kamuoyuna Silvan’daki durum ile ilgili duyarlılık çağrısında bulunuyoruz. Bireysel çabalar sonuç vermiyor.”

“Üç Mahalleye Topyekûn Savaş”

TİHV’den Avukat Yavuz, sokağa çıkma yasağı uygulanan üç mahallenin toplam nüfusunun 14 bin 345 olduğunu ifade etti:

“Siz 14 bin 345 kişiye yönelik operasyon gerçekleştiriyorsunuz. Mesele ne hendek meselesi ne suçla mücadele meselesidir. Orada yaşanan topyekun bir savaştır. İnsanlara ölüm tehdidi yapılıyor sokaklarda. İnsanların mülkiyet hakkı darmadağın edildi. Devletin gücünü fütursuzca kullanırsa, bu hak ihlallerinin müsebbibi olur.”

Su Elektrik Yok, Telefon Yok

Diyarbakır Tabip Odası Başkanı Cengiz Günay, üç mahalledeki binlerce insanın barınma ve beslenme hakkının ihlal edildiğini belirtti.

“Muhtarlar aracılığı ile insanlara ekmek dışında hiçbir şey verilmiyor. Oradaki insanlar 11 gündür ne yiyorlar, ne içiyorlar? Çocuklarına ne veriyorlar?” “Sivil insanlar ölüyor. Yaralıların keskin nişancılardan dolayı hastanelere götürülmediği bilgisini aldık. Kaymakam ‘112’ye, 155 bilgi versinler. Yol açalım oradan gelsinler’ diyor. Peki nasıl gelsinler? Su, elektrik, telefon yok. Her tarafta keskin nişancı, kafasını çıkaran vuruluyor.”

*Bianet <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/169212-silvan-daki-mahallelere-sadece-ekmek-dagitildi>

Silvan...

Bir başka görüşmeci de Silvan’da yaşanan bir olayı şöyle aktarmaktadır: “Koridor oluşturmak isteyen insan hakları aktivistlerinin polisler, askerler tarafından engellendiği oluyordu. Hatta koridor oluşturmaya çalışan bir kitlenin tarandığını bile biliyoruz. Silvan’da böyle bir şeye tanık oldum. Kendim de o kitlenin içindeydim, basın olarak takip ediyordum.

Silvan'da yasak 12. günündeydi, biz 11. gününde sokağa çıkma yasağının olduğu yere girmeye çalıştık ve yanımızda 13-14 HDP'li vekilin olduğunu bilmelerine rağmen sokağa girdiğimiz gibi polisler, askerler, özel harekât timleri nişan alarak, kitleyi taramaya başladı. O kitleden yaralanıp hastaneye kaldırılanlar olmuştu. Yani bu koridorları oluşturmaya çalışanlara müdahaleler çok oldu ve şu ana kadar hiçbir sokağa çıkma yasağında insani yardım yapılması, koridor oluşturulması mümkün olmadı, hiçbir yere böyle bir şey sağlanmadı”.

Koridorlar Gıda İçin Değildi!

Bir görüşmeci de açılan koridorların çatışma alanlarında kalanlara yardım vb. gitsin diye değil sadece tahliye olsunlar diye açıldığını şu sözleriyle aktarmaktadır: *“Benim bildiğim kadarıyla gıda için koridor falan açılmıyordu. Daha çok insanlar oradan çıkabilsin diyeydi. Yardım konvoyları falan gitmiyordu zaten. Gitse bile bebek bezi falan gitmiştir. Şöyle bir şey de var zaten, çatışmalı bölgede sonuna kadar çok az sivil kaldı. Dayanamayıp çıkıyordu insanlar, periferiye gidiyordu. Orada da belli marketlere günlük ekmek vb. geliyordu. Yani yasak var ama insanlar açıktan ölmesin diye bir akış da sağlanıyordu. En azından görüştüğümde mesela Cizre/Cudi mahallesinden çıkmış, başka mahalleye geçerse oradaki açık marketten bir şeyler alabiliyormuş. Bir de bu insanlar evde erzak depolamak gibi adeti olan insanlardı. Mesela bir torba şeker alıyor aylık ama nereye kadar tabii. Sur'da çok az insan kaldı mesela. Birkaç kadınla konuşmuştum: ‘Biz aslında çıkmayacaktık ama çocuklarımız çok korkmaya başladığı için çıkmak zorunda kaldık yoksa evimizde kalmak istiyorduk’ demişti. O yüzden sonlara doğru orada yerleşik yaşayan insan çok az, belki bir elin parmağını geçmezdi her mahallede. Ama mesela ailede on kişi varsa bir kişi kalmıştır geriye”.*

Yasaklardan Önce

Sokağa çıkma yasaklarından önce Sur'da evlerinde kalan kişilerin mahallerini terk etmek, evlerinden çıkmak istemediklerini belirten bir görüşmeci; *“Sur'da sokağa çıkma yasağının olacağını bildiği hâlde evinden çıkmayan insanlar vardı. Siz bunları zorla evlerinden çıkaramazsınız. O süreçte görüştüğümüz, bilgi aldığımız, içeride ne olup ne bittiğini bize fotoğraf hâlinde atan aileler vardı. Mesela biz bile ‘Siz daha ne kadar orada kalacaksınız? Yaralanacaksınız, öleceksiniz, çıkın yani’ diyorduk. Ama onlar bize ‘İşgal edilen bizim evimiz, biz çıkmayacağız buradan. Neden çıkalım evimizden?’ diye tepki gösteriyorlardı. Ya da başka gidecek yeri olmadığı için ‘Ben 6 çocukla nereye gideyim?’ deyip çıkmak istemeyenler oluyordu. Kendi imkânlarını var olanla sağlıyorlardı. Ama zaten Sur'da yaşayan aileler hep mağdur ailelerdi, maddi açıdan kendilerini güvenceye alabilecek aileler değillerdi. Ailelerin bize anlattığına göre içerideki gençlerin var olan yemeklerini aileler ile paylaştığını, ekmek, su dağıttığını söylüyorlardı. Tabii bunlar da anlatımlar olduğu için ne kadar doğru, ne kadar yanlış bilemeyiz ama orada ciddi*

anlamda bir insanlık suçu işlendiğini biliyoruz. Yaşamını yitiren örneğin 50 kişi varsa en az ihtimalle 35'i sivil insandı”.

Su Depolarına Müdahale

Bir görüşmeci Sur'da gıda dağıtımını yaparak sivillere yönelik destek sağlamak üzere çalışmalar yapan gönüllülerin zaman zaman sıkıntılar yaşadığını dile getirmiştir. O dönemde Diyarbakır Tabip Odası'nın bazı aktivistlerinin dağıtım için gönüllü olduklarını ancak bu kişilerin araçlarına sıkıntılar çıkartıldığını belirtmiştir. Araçların sadece belli bir noktaya gitmesine izin verildiğini söyleyen görüşmeci Cizre'de su depolarına yönelik gördüğü müdahaleyi şöyle aktarmıştır: *“Cizre'deki bütün evlerin su tanklarının silahla delik deşik edilmesi beni çok etkilemişti. Kimin yaptığını bilemeyiz ama bütün su tanklarının özellikle hedef seçildiği gibi bir görüntü vardı. Su ihtiyacını karşılamaya yönelik bir müdahaleydi.”*

Benzer gözlemler GABB¹⁰³, Diyarbakır Barosu/İHD/TİHV/ Gündem Çocuk Derneği/SES¹⁰⁴ ile avukatlardan oluşan bir heyetin hazırladığı¹⁰⁵ raporlarda da dile getirilmektedir.

Diyarbakır Barosu/İHD/TİHV/Gündem Çocuk Derneği/SES ortak raporunda Cizre Yafes Mahallesi Sınır Sokak'ta bulunan evlerin depolarının kırılmış olmasına, tahrip edilmesine yer verilmektedir. Aynı raporda Cudi Mahallesinde yaşayan 61 yaşındaki bir kadının; *“Cudi Mahallesi, Gürsel Sok. No: 90'da oturuyorum. Son yasağın 19. gününe kadar evimizde kaldık. Top atışları çok olduğu için evden çıkmak zorunda kaldık. Yasak kalktıktan sonra döndük. Akrabalar çevre il ve ilçelere gitti. Hepimiz bir yerlere sığındık. Evimize silah isabet etmiş, eve girilmiş, dağıtılmış, kapılarımız, pencerelerimiz kırılmış, su depoları taranmış. Şu anda elektriğimiz ve suyumuz yok”* ifadelerine yer verilmiştir¹⁰⁶.

Uluslararası Af Örgütü'nün 6 Aralık 2016 tarihli “Yerinden Edilenler ve Mülksüzleştirilenler: Sur Sakinlerinin Evlerine Dönme Hakkı” Raporu'nda¹⁰⁷ da Sur sakinlerini mahallelerini terk etmeye mecbur bırakan nedenler arasında, elektrik ve su kesintileri ile gıdaya erişimin gerçekleşmemesi olduğu belirtilmektedir. Raporda elektrik ve suyun, genelde sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlar başlamaz kesildiğinin ifade

103 GABB Silopi/Cizre Kadın Çocuk Gözlem Raporu https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2016.05.13_GABB_KadinCocukGozlemRaporu.pdf

104 79 GünlükSokağaÇıkmaYasağıCizre GözlemRaporu -https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/Cizre-Gözlem-Raporu_31-Mart2016.pdf

105 https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2016/05/2015.10.20_TOHAV_CizreSokagaCikmaYasagiRaporu.pdf

106 79 GünlükSokağaÇıkmaYasağıCizre GözlemRaporu -https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/Cizre-Gözlem-Raporu_31-Mart2016.pdf

107 “Yerinden Edilenler Ve Mülksüzleştirilenler: Sur Sakinlerinin Evlerine Dönme Hakkı” https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2016/12/2016.12.06_AmnestyReport_displaced_and_dispossessed_tur.pdf

edildiği de yer almakta. Bir kadın görüşmeci Uluslararası Af Örgütü'ne, evlerini terk etmeden önce, sokağa çıkma yasağının devam ettiği dönemde ailesiyle birlikte günlerce azıcık kuru ekmeği paylaşarak yaşadıklarını anlattığı, bir başka görüşmecinin ise sokağa çıkma yasağı başlar başlamaz suyunun ve birkaç gün sonra da elektriğinin kesildiğini aktardığı vurgulanıyor. UAÖ, raporunda su kesintilerinin, devletin doğrudan ya da dolaylı olarak su hakkına erişimi engellememe yükümlülüğü açısından soru işaretleri yarattığını da ekliyor.

Bu rapor üzerine İçişleri Bakanlığı 23 Ocak 2017 tarihinde bir açıklama yayınlamış ve UAÖ'nün raporunda yer alan iddialara yanıt vermiştir¹⁰⁸. Açıklamada yer alan su kesintileri, su depolarının zarar görmesine ilişkin bakanlığın yanıtı şu şekildedir: *"Sokağa çıkma yasağı süresince bölgedeki operasyonlar öncesi ayrılmak isteyen insanların hızlı ve güvenli bir şekilde tahliye edilmesi sağlanmıştır. Halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak ve sağlık hizmetlerini kesintisiz olarak sağlamak için gerekli önlemler alınmıştır. 155 "Polis İmdat" ambulans çağırmak veya yiyecek istemek için faal olarak kullanılmıştır. Bombalı tuzaklar, hendek ve barikatlara rağmen 112 "Acil Yardım Çağrı Merkezi" faaliyetlerini kesintisiz sürdürmüştür. Binalarda saklanan PKK'lı teröristlerin ateş etmeleri ve bombalı saldırılarda bulunmalarına rağmen günlük ihtiyaçların dağıtımı ile elektrik ve su hizmetleri kesintisiz bir şekilde sağlanmıştır. Sokağa çıkma yasağı süresince ihtiyaçların karşılanması amacıyla açılan eczane, süpermarket ve fırınlardan ihtiyacını karşılayan sivil halk sokağa çıkma yasağını ihlal ettiği gerekçesiyle herhangi bir cezai yaptırıma maruz kalmamıştır".*

Gıda ve İlaç Yardımı

Görüşmeciler çatışmanın devam ettiği zamanlarda da yasaklar kalktıktan sonra da halka yönelik bazı yardımların gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Ancak bir görüşmeci; *"Aslında çatışma sürerken iletilen insani yardım falan yoktu. Çok sonra oluyor onlar, o yüzden de yerleşik düzene geçmeleri sonra oluyor. Genellikle yakınlarının yanına sığınıyorlar. Yakınları zaten fakir, evleri küçük. Kira yardımı vs hep adrese bağlıydı"* diyerek çatışma sürerken temel ihtiyaç desteğinin yapılamadığını vurgulamaktadır.

Bir başka görüşmeci ise *"O dönem evet insani yardım gerçekleşti ama o alanda gerçekleşen her şeyde kolluk kuvvetlerinin, yerel yönetimlerin izni olmak zorundaydı. Onları ikna etmeden bir şey yapılamazdı zaten. Çok fazla engelleme oldu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda çalışanlara bazen 'Bugün giremezsiniz Nusaybin'e' diyorlardı, geri dönüyordu. Devlet, mesela 'Evi yıkılan herkese biz yardım edeceğiz' dedi*

¹⁰⁸ <https://www.icisleri.gov.tr/uluslararasi-af-orgutunun-raporuna-iliskin-basin-aciklamasi>

ama hâlen yardım alamayan insanlar var. Mesela evi yıkılanların yerine yeni yerler verilecekti ama ASPB orayı terk etmiş. Nusaybin ve çevresinde Sosyal Yardımlaşma Vakfı gıda yardımı yapıyordu. Yapılmıyordu diyemem ama bu şeyler geçiciydi ve yeterli değildi". diyerek o dönem yapılan tüm yardım çalışmalarının kolluk güçlerinin iznine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

"Halkla İlişkiler" Çalışması Olarak Yardım

Bir görüşmeci devlet tarafından da yardımların yapıldığını ancak bu yardımların sistematik olmadığını, özellikle uluslararası kamuoyuna insancıl hukuku gözettileri mesajını vermek için kullandığını şu sözlerle aktarmıştır: *"Devlet tarafından Diyarbakır'da dağıtım yapıldığı zaman genellikle basın çağırılıyordu ve çatışmanın çok yoğun olmadığı yerlerde yapılıyordu. Sur çok büyük bir alan, çatışma olan altı mahalle dışında, yedi-sekiz mahalle daha vardı. Bomba, silah, patlama seslerinin duyulduğu, çatışma alanlarına yakın bölgelerde belki de uluslararası kamuoyunda 'Bakin biz burada insancıl hukuku da gözetiyoruz, insanlara ekmek, su, gıda dağıtıyoruz.' imajını vermek için sürekli basınla paylaşılıyordu. Ama gerçekten ihtiyacı olanlar savaşın, çatışmaların devam ettiği yerdeydi ve bu kişilerin verdikleri beyanlara göre son 10-15 gün artık kuyulardan su çekmeye başlamışlardı. Çünkü su boruları patlamıştı, elektrik yoktu, yiyecek sıkıntısı çekiliyordu, günde 1-2 parça ekmek yiyebiliyorduk' diyorlardı".*

Bir başka görüşmeci de benzer bir gözlemini şöyle aktarmaktadır: *"Devlet bazen PR, yani halkla ilişkiler operasyonları yapıyordu. Askeri araç gidiyor, ekmek dağıtıyor. Mesela bir teyzeyi sırtına almış götürüyor ki sırtına alma meselesine bir şey demiyorum, yapmış olabilir de bizim sahadan aldığımız bilgi ile onların PR'ı arasında bir çelişki vardı. En azından madem ekmek dağıtıyorlar, her gün dağıtılmıyordu, onu biliyoruz. Bir gün dağıtmışlar, sanki ne işe yarayacak. Halbuki o temel gıda, çatışmada yaşayanlar için çok ciddi bir sıkıntıya dönüşmüştü".*

Bir basın taraması yapıldığında; yardımların genellikle özel harekât polisleri tarafından kişilere ulaştırıldığını ve bunların genellikle hükümete yakın medya kuruluşları aracılığıyla yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Ancak bu haberler; yardımların neden alan uzmanı sivil kamu görevlileri değil de güvenlik güçleri tarafından yapıldığı sorusunu doğurmaktadır.

Devletin Yardımlarıyla İlgili Bazı Haber Linkleri

Özel Harekat Sur'da Halka Ekmek Dağıttı!

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/330403.aspx>

Sur'da Vatandaşlara Ekmek Dağıtıldı

SUhttp://beyazgazete.com/fotogaleri/guncel-1/sur-da-vatandaslara-ekmek-dagitildi-tum-fotograflar-23318/buyuk-fotograf-0/

Dargeçitte Sokağa Çıkma Yasağı

<https://www.haberler.com/dargecit-teki-sokaga-cikma-yasagi-7975824-haberi/>

Silopi'de Vatandaş Gıda

<https://www.ulusal.com.tr/yurt/sokaga-cikma-yasaginin-devam-ettigi-silopi-de-kaymakamlık-vatandasa-gida-malzemesi-dagitti-h86090.html>

Anlamli Not

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/ozel-harekat-polislerinden-anlamli-not-120458.html>

Sivil Toplum Desteği

Çatışmadan etkilenen kişilere yönelik sivil toplum ve meslek örgütlerinin de gıda, barınma, yiyecek desteği olduğunu belirten görüşmecilerden biri bu desteğinin bizzat tanığı olmuştur:

“O süreçte Rojava Derneği birşeyler yapmaya çalıştı, DİKAD bunu çok iyi yaptı. Çatışma mağduru 100-200 aile tespit edip onlara soba, battaniye, makarna, un, şeker verdi. Bunlar çatışmalar sürüyorken gerçekleşti ama bu ailelerin çoğu çatışma bölgesinden çıkmış olan ailelerdi. Daha sonra içeride kalan ve kendilerine ulaşabilecek aileler olduğu tespit edilince onlara da yardım götürüldü. Ama genelde çatışmanın mağdurları çıkmıştı. Ocak ayı gelmiş, kış bastırmıştı. Belediye de yardım yaptı ama tüm bu kurumların yaptığı yardımlar çok düzensizdi. Aynı eve 5 kurumun yardım yaptığı da oldu, 5 kurumun birden es geçtiği aile de oldu. Yerelde insani yardım lojistiği yok aslında. Van depreminde de, Suruç-Kobane krizinde de böyle oldu. O yüzden işte herkes kendi imkânlarıyla bir şeyler yaptı”.

“Yasaklar Mart 2016 ayında kaldırıldı. Mart'tan önce de çıkan insanlar vardı ve o dönemde Diyarbakır'da Rojava Derneği ile sonradan kapatılan Sarmaşık Derneği vardı. Henüz kayyım atanmamıştı. Belediye yardım kolisi hazırlıyordu. Sivil toplum örgütleri de Sur'dan, yerinden edilenlerle ilgili ortak bir havuz oluşturmuştu. İHD, Diyarbakır Barosu,

herkes evinde kullanmadığı, fazla olan eşyalarını, battaniyeyi, gıdayı yardım kolileri şeklinde hazırlıyordu. Yani desteği sunanlar yereldeki kurumlardı” diyerek yardımların yereldeki kuruluşlar tarafından yapıldığını vurguluyordu. Aynı görüşmeci merkezi boyutta sadece kira yardımı yapıldığını da şu sözleriyle aktarmaktadır: *“Hükümet Sur’da yasağın olduğu yerde oturduğunu ispat edebilenlere kira yardımında bulundu. Ama tabii belli bir süre. En son sanırım ayda 900-1000 TL civarı bir miktardı. Birkaç defa da yardım kolileri gönderilmişti. Biz herkese ulaşamayacağız, en azından ulaşabildiklerimize düzenli yardım yapalım diye 20 aile belirlemiştik, o ailelere gıda yardımında bulunuyorduk. Mesela o ailelerden biri Valiliğin dağıttığı yardım kolilerinin içerisindeki gıdaların tarihi geçmek üzere olan gıdalar olduğunu söylemişti. Kira yardımı aldılar ama son 2-3 aydır kira yardımlarının ödenmediğini anlattılar”*.

Bir başka görüşmeci de merkezi olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Nusaybin’de yaptığı bir çalışmadan söz etmektedir: *“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Nusaybin’den gelen ailelerle batıdan getirdiği meslek elemanlarıyla kapı kapı dolaşıp, tespit ettikleri ailelere kısa süreli gıda ve kira yardımı yapıldı”*.

Saha araştırmasına katılan bir görüşmeci ASPB’nin gerçekleştirdiği yardım çalışmalarına ilişkin bizzat kendi tanıklığını; *“Kamunun (ASPB) yaptığı yardımlar çocuk odaklıydı. Aileye doğrudan yardım yapamaz. Çocuk adına ebeveyne verilir. Bu sosyal-ekonomik destek adı altındadır ve bu arada o kararı zorla aldık. Normalde bir grup isim gelecekti, onlara gidilip inceleme yapılacaktı. Bunu orada çalışanların hiçbiri kabul etmedi, ‘ya hepsine yapacağız ya da hiçbirine yapmayacağız’ dediler ve idare (ASPB) kabul etmek zorunda kaldı”* şeklinde aktarmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Nusaybin’de yaptığı çalışmaya ilişkin bir görüşmecinin gözlemi de şöyledir: *“Belediye sadece temel gıda veriyordu. Onun dışında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da devlet aracılığıyla psiko-sosyal destek çalışması yapıyorum diyerek aslında yine gıda desteği veriyordu. Batı illerinden gelen ASPB meslek elemanları ile görüşüyorduk bunları. Örneğin iki haftalığına geliyorlardı Mardin’e. Mardin’deki mevcut uzmanları çalıştırmıyorlardı. Batıdan gelenler iki hafta otellere yerleşiyor, ellerinde standart bir form ile görüşmelere gidiyorlardı. Aslında o form psiko-sosyal destekten ziyade gıda, kira yardımı gibi temel ihtiyaçlara yönelikti. Bu çalışma daha sonra örneğin on bin kişiye psiko-sosyal destek çalışması verildi diye belgelendi, ama burada verilen aslında o değildi”*.

Kira Yardımları

Aynı görüşmeci bazı kişilere ev yardımı yapıldığını söyleyerek yapılan yardımı şöyle tanımlamaktadır: *“Bazı kişilere ev yardımı yapıldı. Mesela Sur’da eviniz varsa devlet diyor ki ‘Senin evin yıkıldı, ben onu 50 bin TL’ye senden satın alıyorum, ben sana 150 bin TL’ye şu evi veriyorum. 50 bini oradan düşünüyorum sen bana kalan 100 bin TL’yi ayda 500’er TL ile öder-*

sin'. Kabul edenler şu anda TOKİ'lerde oturuyorlar ama kabul etmek isteyen çok fazla insan var ve ev sayısı çok az. Kimin alacağını da kura ile belirliyorlar. Çoğu insan 'Bu evim gitti zaten, dışarıda 500 TL'ye ev bulamam, kira ödediğimde de boşa ödemiş olurum, en azından devletin dediği yere gidersem ödediğim kira evimin borcundan düşecek, bir 10-15 sene sonra ev benim olacak' diye talep eden çok oldu. Ama tabii bu şekilde ev alanlara kira yardımı kesiliyor"

Saha araştırmasına katılan bir başka görüşmeci de ev yardımlarıyla ilgili yakın tanıklığını ve prosedürlerin zorluğunu şöyle aktarmaktadır: *"Ev yardımları için Valiliklerin bünyesinde komisyonlar kuruldu. Benim bizzat çalışma arkadaşımın Nusaybin'de 3 katlı evi vardı, hepsi yıkıldı. Devlet evi yıkılan her kişiden başvuru istedi. Tabii aslında oradaki yapıların çoğunun ruhsatı, izni yoktu. Onların da öyleymiş. Bu yüzden de o süreçlerde çok düşük bir fiyat verildiğini söylemişti. Ama bunlara yargı yolu da açılmış. Kabul etmemişlerdi sanırım ve yargıya gitmişlerdi".*

Valiliğin yaptığı kira yardımıyla ilgili bir başka görüşmeci o dönem Valilik'le bir görüşme yaptıklarını, bu görüşmede 'Sur'da yıkılmayan evlerin sahipleri ya da kiracıları için "kışı orada geçirsinler" diye ricaya gittiklerini ancak Vali'nin kesin tavrı olduğunu ve süreyi uzatmadığını aktarmıştır.

3.f. Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet

'Çatışmanın taraflarının herhangi bir şekilde çocukları tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimlerine maruz bırakmaları yasaktır'.

Kapsam

'Çocuklara yönelik tecavüz, taciz, zorla evlilik, zorla fuhuş, kısırlaştırma, çıplak arama gibi cinsel şiddet fiilleri, bu fiillerin faileri hakkında etkin soruşturma yapılmaması, cezasız bırakılması, cinsel şiddete maruz kalan çocukların iyileştirilmemesi, güçlendirilmemesi, onarım ve adalet mekanizmalarının işletilmemesi, eğitim ve sağlık haklarına vb. erişimlerinin sağlanmaması'

Silahlı çatışma dönemlerinde çocuklara yönelik cinsel şiddet çocukların bu dönemde yaşadığı ağır hak ihlallerinden biridir. Buna karşın cinsel şiddet, giderek artacak şekilde kız ve erkek çocuklarına karşı uygulanmaktadır. Bazı durumlarda cinsel şiddet, bir topluluğu küçük düşürmek veya yerinden etmeye zorlamak için tasarlanmış bir savaş taktiği olarak kullanılabilir. Ancak bunun hem her bir çocuk üzerinde hem de o topluluk üzerinde yıkıcı ve derin sonuçları oluşmaktadır.

Çatışma dönemlerinde cinsel şiddete maruz kalan çocuklar uzun süreli psikolojik travma, HIV / AIDS gibi bulaşan enfeksiyonlar ve erken gebelik gibi sağlık sorunları yaşayabilirler. Silahlı çatışma dönemlerinde sadece kız çocukları değil oğlan çocukları da cinsel şiddete doğrudan ya da tanık edilerek maruz kalabilmektedir. Cinsel şiddetin tüm biçimleri uluslararası insancıl hukukta da ağır ihlal anlamını taşımaktadır. Sivil nüfusa yönelik yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenirse, cinsel şiddet Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü uyarınca savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar kapsamında ele alınmaktadır. Çatışma dönemlerinde gerçekleşen cinsel şiddet eylemleri; BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 No'lu kararında da ele alınmaktadır. Çatışma bağlantılı cinsel şiddet olarak da tanımlanan bu ihlal çoğu kez çatışma sırasında kadınlara ve genç kızlara karşı işlenen tecavüz suçu olarak düşünülse de bunun yanı sıra cinsel kölelik, fahişelik, hamilelik, kürtaj, kısırlaştırma ve evliliğe zorlanma ile benzer ağırlıktaki her tür cinsel şiddeti de içine alır.

Görüşme Notları ve Diğer Tespitler

Tablo: Çatışma Dönemlerine İlişkin Raporlarda Çocuk Konulu Meta Analiz - Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet

Başlıklara göre	Raporlayan kurumlar	Kaç Raporda Yer Almıştır?	Açıklama
Taciz	GABB, Mazlum-Der, Gündem Çocuk Derneği, Diyarbakır Barosu, İHD, TİHV, SES, Diyarbakır Tabip Odası, HDP	6	
Tecavüz	-	-	
Zorla evlendirme	-	-	
Zorla fuhuş	-	-	
Çıplak arama	-	-	
Sterilizasyon	-	-	

7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında yaşanan çatışma dönemine ilişkin hazırlanmış raporlarda doğrudan çocuklara yönelik cinsel şiddet bildirimlerinin olmadığı görülmektedir.

GABB, HDP ile TİHV/İHD/Diyarbakır Barosu/Gündem Çocuk Derneği/SES raporlarında çocuğa özel olmayan ancak kadınlara ve genç kızlara yönelik cinsel içerikli tehditler, tacizler ve ev içlerinde iç çamaşırlarını dağıtma, bunları asma, evin duvarlarına cinsel içerikli mesajlar yazma gibi cinsel taciz, istismar niteliği taşıyan şiddet eylemlerine yer verilmiştir.

Bu konuda yapılan görüşmelerde görüşmecilerin mesleki tanıklıkları ön plana çıkmaktadır.

Tahliye Koridorlarında Çıplak Arama

Bir görüşmeci kendilerine gelen bir başvuru temelinde Diyarbakır/ Sur'da çocukların çatışmalı alandan çıkarılması sırasında çıplak aramaya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Basına da yansıyan olayla ilgili; *"Görüntüler basına da yansıdı zaten"*¹⁰⁹. *Zırhlı araçların içinden polis megafonla iki kardeşe, 'Yaklaş, pantolonunu dizine kadar siva' gibi komutlar veriyordu. Ona dair suç duyurusunda bulunmuştuk, süreç hâlen devam ediyor"* demiştir.

109 Evrensel <https://www.evrensel.net/haber/304203/surda-cocuga-yapilan-istismardir-sorusturma-baslatilmali>

Bir diğer görüşmeci de aynı konuya değinmiş ve 18 yaş altındaki kız ve oğlan çocuklarına yönelik sözlü ve fiziksel tacizlerin de yapıldığını dile getirmiş ancak bu tür olaylar “çok öznel” olarak görüldüğünden her olayın basına yansımadığını söylemiştir.

Ev Baskınları Sırasında Taciz

Bir başka görüşmeci de bizzat tanık olduğu bir başka cinsel şiddet olayını şöyle paylaşmıştır: *“Sur’da yaşadığımız bir olay oldu. Ablasıyla beraber kalan 16 yaşındaki bir kız çocuğu vardı. Ablasının eşi askerde mi cezaevinde mi çok hatırlamıyorum, ama ablanın eşi bu süreçte uzak-taydı. Sokağa çıkma yasağı sırasında evlerinden çıkamamışlar ve kız kardeşiyle beraber evde kalmışlar. Yasaktan hemen sonra da güvenlik güçleri eve baskın yapmış. Bize söylenen 16 yaşında olan kız çocuğuna bu kişiler tarafından bir cinsel saldırı gerçekleştiği idi. Aile birkaç gün kimseyle paylaşamamış. Çocuklardan biri zaten daha 16 diğeri de evli ama o da 21 yaşındaydı. Yani yaşları çok küçük. Çok korktukları için, olayın da şokuyla kimseye bir şey anlatmamışlardı. Birkaç gün sonra mahallede komşuları olan yaşça büyük bir kadına anlatıyorlar, oradan da bize yansıdı. Biz de görüştük. Eve baskın yapılmış. Evde erkek var mı diye sorulmuş, olmadığı söylenince evde arama yapılmış ve 16 yaşındaki kız yere yatırılarak üzerine oturulmuş. Abla müdahale ettiğinde ise bir başka polis tarafından ağzı ve elleri tutulmuş, abla müdahale edememiş”.*

“Basına Yansımıyor”

Görüşmeci cinsel şiddete maruz kalan bu kız çocuğuna koruma kararı çıkartıldığını, bu karar ile bir süreliğine devletin bakım ve rehabilitasyon merkezinde kaldığını, daha sonra buradan ayrılarak yine ablasının yanına geçtiğini belirtmiştir. Uzun bir süre psikolojik destek almak zorunda kalan kız çocuğuna hem devletin hem de Diyarbakır Barosu Kadın Komisyonu’nun destek verdiğini belirten görüşmeci olayla ilgili dava açıldığını ancak dosyaya gizlilik kararı getirildiğini de eklemiştir.

Olaya ilişkin basın taraması yapıldığında habere ulaşılamamıştır. Bunun sebebinin bir görüşmeci şöyle anlatmaktadır: *“18 yaş altındaki bazı kız çocukları ile daha küçük oğlan çocuklarının istismara maruz kaldığını duyuyorduk. Ama çok mahrem bir mevzu olduğu için, bölgenin kültürel yapısı gereği ve bu fiilleri gerçekleştirenlerin güvenlik görevlileri olduğu söylendiği için halk bu konuya çok mahrem bakıyordu, o nedenle de basına yansıtılmıyordu”.*

Bir başka görüşmeci de Sur’da benzer bir taciz olayının 13 yaşındaki bir kız çocuğunun yaşadığını dile getirmiştir.

Yaşanan taciz, istimar gibi cinsel şiddet olaylarına ilişkin cezai süreçlerin işletilip işletilmediği ile ilgili bir görüşmeci; *“Yasaklardan sonra Baro’da kurulmuş olan komisyona bu anlamda sıkça başvurular geldi. Özellikle yasa süresince cinsel taciz vakasıyla çokça karşılaştık. Ancak buna*

ilişkin tüm konularda olduğu gibi yapılan tüm suç duyuruları sonuçsuz kalmış ve itirazın üst mahkemelere gönderilmiştir” diyerek hukuki süreçlerin başlatıldığını ancak yarıda kaldığını belirtmiştir. Açılan dosyalardan bazılarında ise çocukların “fuhuşa” yani ticari cinsel sömürüye yönlendirildiğini belirten bir görüşmeci bu durumu “kasti bir yozlaştırma” bağlamış ve tanıklığını şöyle aktarmıştır: *“Bu yozlaştırma uyuşturucu kullanımı ya da fuhuşa teşvik etmek gibi başlıklarla da yapıldı. Diyarbakır’daki bu tür olaylar Batman, Mardin, Diyarbakır, Ben u Sen, Sur, Bağlar mahallelerinde, yani hem en eski hem de en politik, yurtsever ailelerin kaldığı mahallelerde de yaşandı. Buralarda fuhuş oranı artmaya başladı. Bu daha ziyade çocukların fuhuşa zorlanması şeklide gerçekleşti. Buna aracılık eden, bunu teşvik eden ya da alan açanların da oradaki güvenlik güçlerinden kişilerin olduğu hep aileler tarafından söylendi ya da dosya açıldığında biz hep bununla karşılaştık”*.

Görüşmecilerin aktarımlarını istatistiki olarak karşılaştırmak mümkün olamamıştır. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün, düzenli olarak yayımladığı ve arşivlediği çocuklara yönelik cinsel suçlar verilerine internet sitesi üzerinden ulaşmak bir süredir mümkün değildir. Devlet veriye erişimin neden sağlanmadığı ile ilgili bir açıklama yapmamıştır.

Bir görüşmeci de ailelerin, mahallelerin giderek “yozlaştırılmasına” karşı tepkili olduklarını bunu bir çeteleşme olarak nitelediklerini söylemektedir. Bu tür mevzuların gittikçe daha çok arttığını ve bunun çok bilinçli olarak yapıldığını düşündüklerini belirtmektedir. Aynı görüşmeci bizzat kendi tanıklığı üzerinden; bazı çocukların maruz kaldıkları şiddetten ailelerine bahsedemediğinden bazı çocukların ailelerinin de yaşananları gizli tutmaya çalıştığından söz etmiştir.

Kayımlardan Sonra Başvuru Çekinceleri

Saha araştırmasında, çatışma dönemlerinde ya da hemen akabinde bu tür cinsel şiddete maruz kalmış çocukların ve ailelerinin kayımlar atanmadan önce Belediye’nin var olan çocuk merkezleri ile sığınma evlerinden destek aldıkları, doğrudan bu kurumlara müracaat ettikleri söylenmiştir. Ancak kayımların atanmasından sonra ailelerin bu kurumlara gidip, durumları aktarma ve yardım isteme konusunda bazı çekinceler yaşadıkları eklenmiştir. Bu çekinceyi oluşturan durumu bir görüşmeci şöyle aktarmıştır: *“Kayımlar atanınca sığınma evlerindeki ya da kadın merkezlerindeki kadınların başvuru bilgileri alındı ve o kadınların özel bilgilerine el konuldu ve bu bilgilere ne yapılacağı bilinmiyor. O yüzden halk da zaten sebep olanın devlet olduğunu düşündüğü için böylesi mevzuları bir devlet yapısına taşımak istemiyor”*.

Nusaybin, İstismar...

Çocuklarla birebir çalışmalar yürüten bir görüşmecinin aktardığı bir olay da Mardin’in Nusaybin ilçesinde yaşanmıştır. Görüşmeci olayı şöyle aktarmaktadır: *“Bir arkadaş anlatmıştı ilk başta, ‘Çatışma süreci bitti ve çocuklara karşı çok fazla cinsel istismar olayı var, güvenlik sıfır, kolluk*

kuvvetleri Kaymakam'dan bile daha güçlü, daha yetkili, yaptıkları her şey mubah. Liselerdeki çocuklara istismar oluyor.' demişti. Ben de tüm bunları kendi imkânlarımla araştırdım. Kolluk kuvvetlerinin rahat şekilde gidip okullardan çocukları alıp, cinsel istismarda bulunup ve bu durumu hiçbir şekilde gizlemedikleri gibi duyumlar aldım. Biraz kurcaladık, çok fazla bir şey yapamadık açıkçası, çünkü tehlikeli bir şeydi, kimse de yanaşmıyordu. Sadece bir öğretmen bu konuda suç duyurusunda bulunmak istedi, onu da bir gece gözaltına almışlar, sonra onu kimsenin görmediğini biliyoruz. Gece yarısı evine baskın yapılmış, bir silah bulunmuş evinde, o silah da bir yerlerde kullanılmış!"

Aynı olaydan diğer görüşmeci ise şöyle söz etmektedir: "Nusaybin'deki olayla ilgili soruşturma açılmadığına eminim. Bu bilginin üst kanallara gittiğini en başından beri düşünüyorum. Ancak bir şey de yapılmadı çünkü kim elini atsa, peşini bırakmasa başına bir şeyler geliyordu. Bir öğretmen Emniyet'e kadar çıkmıştı, bazı askerlerin ve polislerin bunu yaptığına dair suç duyurusunda bulunmuştu. 'Tamam' demişler, sonra bir daha o arkadaştan haber alınamamış zaten. Nusaybin'de o dönem bu tür şeyler çok rahattı. Öğretmeni de belki sürgün etmişlerdir, bilmiyorum, bir daha iletişim kuramadım. Aileyle de görüşemedim bir daha. Yakın zamanda gidip aileyi görmek istedim, göremedim ve tabii olayın üstü kapatılmış oldu..."

Saha araştırmasına katılan bir başka görüşmeci de Nusaybin özelindeki olaya ilişkin meslektaşından aldığı duyumu şöyle aktarmaktadır: "Nusaybin özelinde, çatışma sürecinden sonra çok fazla sivil polisin oraya tayin edildiğini ve bunların hemen hepsinin 1995-96 doğumlu gençler olduklarını meslektaşlarım söyledi. Bu kişilerle ilgili de çarşıda lise öğrencilerini taciz etme yönünde şikayetler olduğunu aktardılar. Bir meslektaşım; 'Biz çarşıda görüşme yaparken bile bir genç kıızı rahatlıkla taciz edebiliyorlar ve halk da bir şey diyemiyor', diye anlatmıştı. Nusaybin'de buna benzer çok şey duyduk" diyerek iki görüşmecinin ifadelerini desteklemiştir.

Kahramanlar...

Nusaybin ve diğer yerlerde bu tür cinsel şiddet olaylarının duyurulmasının kolay olmadığını söyleyen görüşmecinin ifadesi şöyledir: "Nusaybin'deki çatışma sürecinden hemen sonra bütün televizyonlarda, kanallarda kahraman polis, kahraman asker dizileri yayınlanmaya başlandı, hatırlar mısınız bilmiyorum. Nusaybin'deki çatışmadan sonra Cumhurbaşkanı çıkıp 'Bir kahramanlık destanı yazıldı' gibi bir şey demişti. Kahraman olarak adlandırılan kişilerin kötü bir şey yapmaları kabul edilebilir bir olarak görülemezdi".

Başvuru Sayısında Artış

Aynı görüşmeci Diyarbakır'da da Nusaybin'de de ilgili alanda çalışan kişilerden, çatışma sırasında değil ama çatışma sonrası dönemde Çocuk İzleme Merkezi'ne gelen cinsel şiddet başvuru sayılarının da önceki

yıllara göre arttığını belirtmektedir. Görüşmeci bu rakamların resmi olarak kamuya açık hâle getirilmediğini ancak görevli personelin bilgi sahibi olduğunu da eklemiştir.

Akran Zorbalığı ile...

Bir görüşmeci çatışma döneminde ve hemen akabinde, 16-18 yaşlarında kız çocuklarının, maruz kaldıkları cinsel şiddet dolayısıyla, akranlarının istismarına/zorbalığına maruz kaldığından da bahsetmektedir: *"16 yaşındaki bir kız çocuğu, üst sınıfı olan bir çocuk tarafından akran istismarına maruz kalıyordu. Bir gün bir kafede sivil bir polis bu kız çocuğunu sözlü taciz etmiş ve akran istismarı uygulayan diğer çocuk da bunu görüp kızın aleyhine kullanmaya başlamış: Polisin tacizini ailesine söylemekle tehdit etmiş. Kız da böylece diğer çocuğun istismarına boyun eğmek zorunda kalmış. Fakat sonunda kız bir şekilde şikayet etmeye çalışmış, ALO 183'e. Ayrıca Instagram'dan paylaşmış ve soruşturma başlatılmış... Buna benzer şeylerin çok fazla arttığını söyledi arkadaşlarımız son dönemlerde..."*

Bir başka akran zorbalığı olayı da yine Nusaybin'de gerçekleşmiştir. Görüşmeci temas hâlinde olduğu çocuklar üzerinden bir tespitini şöyle aktarmaktadır: *"Ara sıra kız çocukları, akran zorbalığını kullanarak başka kız çocuklarını istismar eden yetişkin/güvenlik görevlisi kişilerin evlerine götürabiliyor. 'Hadi gel gidelim'. 'Gelmiyor musun? Aa, sen çocuk musun?', 'Biz böyle güçlüyüz, böyle güzeliz, böyle şeyler yapıyoruz' diyerek arkadaşlarını oraya götürmeye zorluyor... Bunun akran zorbalığına girdiğini düşünüyorum. Bu tür olayları fark edince akran zorbalığı çalışması yapmamız gerektiğini düşündüm, bu tür durumlarda çocuklar bu zorbalığa karşı durabilsinler diye..."*

Para Karşılığı İlişki

Güvenlik görevlisi kişilerin çocuklara yönelik cinsel istismarına ilişkin bir başka bilgi de diğer görüşmeci tarafından paylaşılmıştır. Görüşmeci Diyarbakır'da 17 yaşındaki bir kız çocuğunun sivil polis memurlarıyla para karşılığı ilişki yaşadığına dair bir bilgi geldiğini ilettili. Bu olayla ilgili bir soruşturmanın açıldığını, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın da bu sürece dahil olduğunu eklemiştir. Ancak sürecin devamına ilişkin görüşmecinin paylaşımı şöyledir: *"Ama genel olarak ne kadar ne yapılıyor bilmiyorum. Mesela biliyorsunuz 15 yaş üzeri olunca çocuğun rızasına falan bakılıyor, bu kız da 17 yaşındaymış, çocuk da şikayetçi olmamış, o yüzden çok etkin bir şey çıkmadı".* diyerek özellikle çatışma sonrasında güvenlik görevlisi kişilerin gerçekleştirdikleri cinsel şiddet olaylarının cezasız kalmaması konusunda umutsuz olduğunu anlatmıştır.

Çocukların korkutularak ya da baskı ile değil aksine ikna yoluyla, para karşılığı istismar edildiğini belirten görüşmeci mesleki tanıklığı üzerinden şöyle bir kanaat geliştirmiştir:

“Çocukları zorla ya da korkutarak değil onlara birşeyler vererek ikna ediyorlar. Güvenlik görevlisi kişiler o dönemde gerçekten büyük bir güçtü. Bir yere girmek istiyorsa, yalnızca görünmesi yeterdi. Bu kuvvete kapılıp giden çocuk sayısı çok fazlaydı. Örneğin; bazı çocuklar arasında zırhlı araca binmek de bir güç göstergesi olabiliyordu. Ya da normalde tek başına yapamayacağı bir şeyi istiyor ve ona ulaşmak, o kişinin sayesinde olabiliyorsa, onunla gidebiliyordu. Çatışma dönemlerinden sonra kendini koruma mekanizması çok düşük oluyor. Yoksulluk da olunca, bazı şeyleri çocuklara hatta herkese yaptırmak için tüm bunlar yeterli olabiliyor”.

Ailelerin Tutumu

Çocuklarının yaşadıkları cinsel şiddete karşı ailelerin tutumuna dair bir görüşmeci ailelerin genel olarak olayı saklamayı seçtiklerini şöyle anlatmıştır: “Çok çok az, belki bir-kışı iki kişi ‘duydum’ diyor. Onlar da ‘ben yaşadım’ demiyor. Bir tanıdıkları yaşamış şeklinde anlatıyor. Kadınlarla görüştüğümüzde, çocuklarına karşı değil de kendi yaşadıkları cinsel içerikli aşağılamalardan vb. söz edebiliyor. Ancak onlar da çocuklara karşı olan herhangi bir olaydan söz etmiyor. Ben bunu kültürel bir bastırmaya bağlıyorum. Çünkü bu tür bir ihlalin mağduru olmak, onlar açısından bir tür lekelenmeye yol açıyor. Tecavüz edilen kadınların öldürülmesi gibi. Hiçbir sorumluluğu olmasa da lekelenmiş biri oluyor. Bu her yerde böyle, sadece buraya özgü değil. Pek çok ihlali çok rahat söylüyorlar ama bu konuya gelince suskunluk oluşuyor. Cinsel şiddetten bahsetmek çok kolay bir şey değil, pat diye karşına çıkan birine anlatmak hiç kolay değil. Bu bilgilere ulaşılabilir ama başka türlü çalışmak lazım, daha çok zaman lazım ve daha güvenli bir ortam lazım. Hem zaman sınırı olmaması gerekiyor”

Nusaybin'deki olaya tanık olan görüşmeci de;

“Aileye dolaylı yoldan ulaştım ve ben şunu anladım o görüşmeden; aile durumu biliyordu aslında ama yapabileceği bir şey yok diye düşünüyordu sanırım ve ‘Öyle bir şey olduğunu düşünmüyoruz, bu konuda bir şey yapmak istemiyoruz.’ demişlerdi. Şu anda zaten Nusaybin’den taşınmışlar” diyerek ailelerin tutumlarının genel olarak olayın üzerini kapamak ve çocuklarını koruyabilmek için uzaklaşmak olduğunu belirtmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Silahlı çatışmalar başta yaşam hakkı ihlalleri olmak üzere çocukların yaşamında ağır insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Bu çatışmaların sivillerin yaşam alanlarına taşınması yaşanan ihlallerin çocuklar açısından çok daha ağır sonuçlar doğurmasına yol açmıştır.

Türkiye çatışma dönemlerinde ve sokağa çıkma yasakları boyunca başta tarafı olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden doğan olmak üzere çocuklarla ilgili insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmemiş, çocukların ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmalarına yol açmıştır.

Yaşanan örnekler göstermiştir ki; yaşam alanlarında gerçekleşen çatışmalardan çocukları uzak tutma ve onları koruma yükümlülüğü yerine getirilmemiştir. Çatışmaların yaşam alanlarında gerçekleşmesi durumunda kamuya düşen görev; çatışmaları durdurmak olmalıdır. Çünkü çatışmaların yaşam alanlarında devam etmiş olması her türlü hak ihlalinin kaynağını oluşturur. Çatışmanın diğer tarafına düşen görev ise; insancıl hukuktan doğan sorumlulukların yerine getirilmesi, 18 yaş altındaki çocukların çatışmalarda hiçbir rol almamalarının sağlanmasıdır.

Kamu idaresi, çatışmalı süreçlerde çocukları koruma yükümlülüğünü çocukların öğretmenlerini geri çekerek ve okulları kapatarak, sokakları çıkılmaz yaparak, beslenme koşullarını ortadan kaldırarak ihlal etmiştir. Halbuki böylesi bir ortamın çocukların maruz kalacağı ihlalleri ağırlaştıracağı kesindir.

Ağırlaşan insan hakları ihlallerine karşı çocukları koruyacak ulusal ve uluslararası çocuk hakları mekanizmaları bu dönemde etkisizleşmiş, bu yüzden yaşanan ihlallerin sonuçları daha da ağırlaşmıştır.

Kamu idaresi, çocukların yaşadığı ağır hak ihlallerinin en azından cezasız kalmaması için çaba göstermekle yükümlü olmasına karşın; değiştirilen

adli tıp yönetmelikleriyle, etkili soruşturma yapmadan kapatılan, takip-sizlik verilen dosyalarla cezasızlıkla mücadele çabalarını engellerken bu konuda çalışma yapacak kuruluşları da baskılayarak, kapatarak cezasız-lığa karşı mücadele verecek tüm yapıları etkisiz hâle getirmiştir.

Çatışma ortamlarında çocuk hak ihlallerinin ortaya çıkmasında önemli etkenlerden biri verilerin toplanması ve değerlendirilmesidir. Ancak çatışma dönemlerine ilişkin sağlıklı bir veri kamu idaresi tarafından tutulmamış ya da bu verilerin çocuk hakları temelli kullanılmasını sağla-mamıştır.

Raporda yer verilen tüm ihlaller, çocuklara “düşman bölgenin çocuk-ları” olarak yaklaşıldığını düşündürmektedir. Çatışma ideolojisinin yani, ayrımcı ve nefret dili üreten ideolojinin sonuçlarının çocuklar söz konusu olduğunda nasıl ağır ihlallere yol açtığı açıkça görülmektedir. Bunu en çok çocukların hedef seçilmesinde, tedavilerinin engellenmesinde, okul-larının yok edilmesi, öğretmenlerinin “geri çekilmesi”nde, sağlık çalı-şanlarının, askerlerin tutumunda vb. görmekteyiz. Çocuklar bu süreçte sadece çocuk olmaktan çıkarılmamış aynı zamana “düşman çocuğu” olarak görülmeye başlanmıştır. Düşman çocuğu yaklaşımını pekiştire-cek her türlü nefret dilinin “barış ve bir arada yaşam” diline ve algısına dönüşmesi sağlanmalıdır.

Çocuklar, hedef alınarak ya da rastgele atışların isabet etmesi nedeniyle yaşamlarını kaybetmiştir. Yaşamını kaybeden çocukların bazılarının insanlık dışı muamelelere maruz kaldığı görülmüştür. Yaşamını kaybe-den bazı çocukların cenazeleri yakınlarına çok geç teslim edilmiş veya yakınlarından habersiz bir şekilde “kimsesizler” mezarlığına defnedilmiş-tir. Bu durum ailelerin yeniden cezalandırılmasına neden olmuştur. Bu hak ihlalleri faillerinin cezasız kalmaması, ihlale maruz bırakılan kişilerin zararlarının giderilmesi sağlanmalıdır.

Okullar ve sağlık kurumları çatışan taraflarca askeri amaçla kullanılmış ve bu şekilde saldırıların hedefi hâline gelmiştir. Bu durum Cenevre Sözleşmeleri’nin ağır ihlalini oluşturmaktadır.

Çatışmaların ardından temizlenmeden bırakılan çatışma atıkları nede-niyle pek çok çocuk yaşamını kaybetmiş ya da yaralanmıştır. Başta yaşam alanları olmak üzere çatışma atıklarının tamamının bir an evvel temizlenmesi, çocukların ve toplumun çatışma atıklarına karşı güçlen-mesini sağlayacak korunma programlarının uygulanması sağlanmalıdır. Çatışma atıkları sebebiyle hak ihlallerine uğramış kişilerin zararları gide-rilmelidir.

Medya, güvenlik güçleri tarafından yaşamını kaybeden çocuklara dair yalanlama yapmış, birçok çocuk için “terörist” ifadesini kullanmış ve çocuk haklarına dair yükümlülüklerini ihlal etmiştir. Medyanın çocukla-rın insan haklarına saygı göstermelerini sağlayacak, çatışma dönemle-rine özel hazırlanmış kılavuz ilkeleri benimsemesi, çocuk hakları temelli denetim/özdenetim mekanizmalarının oluşturulması sağlanmalıdır.

Güvenlik güçlerince gözaltına alınan, işkence gören çocuklara ilişkin devlet tarafından yükümlülükleri gereği giderim mekanizmaları oluşturulmamış, çocuklar cezalandırıcı yaklaşımlarla ve cezasızlıkla karşı karşıya kalmıştır. Çatışma dönemleri dahil suç sayılacak fiilleri gerçekleştiren tüm çocuklara; çocuk adalet ilkeleri temelinde yaklaşılması gerektiği unutulmamalı, bu ilkeyi ihlal eden kişiler cezasız bırakılmamalıdır. Çocuk adaleti ilkelerinin başta kolluk olmak üzere tüm kamu görevlilerince benimsenmesinin sağlanacağı etkili programlar yürütülmelidir.

Çocukların çatışmanın etkilerini azaltacak insani yardımlara erişimi sağlanamamış ve hatta erişimleri engellenmiştir. Yaşam alanlarında su depoları ve elektrik sağlayıcıları çatışan taraflarca imha edilmiştir. Bu tür fiillerin failleri etkili soruşturulmalı ve cezasız bırakılmamalıdır.

Kamu idaresi, çatışmaların yaşandığı sırada ağır hak ihlallerini yaşandığına ilişkin endişelerle çatışmalı alanları sivil toplum örgütlerine açmamış, bağımsız gözlem yapılmasına ve hizmetler verilmesine izin vermemiştir. Bu konuda izleme ve raporlama yapan örgütler ve kişiler baskıya maruz kalmıştır. İnsan hakları örgütlerinin ve savunucularının her ortamda insan hakları ihlallerini araştırmak ve görünür kılmak konusunda korunmaları ve etkili çalışabilmeleri güvence altına alınmalıdır.

Çatışma döneminde ortaya çıkan ihlaller etkin soruşturulmamış, ihlallerin üzeri yargı yoluyla takipsizlik, daimi arama kararı veya gizlilik kararları ile cezasız bırakılmıştır. Bu ihlallere ilişkin -kapanan dosyaların yeniden açılması da dahil- etkili soruşturmalar başlatılmalı, failler cezasız bırakılmamalı ve çocukların ve yakınlarının maruz kaldığı zararlar giderilmelidir. Benzer ihlallerin yeniden yaşanmaması için gerekli önlemler, değişiklikler sağlanmalıdır.

Sivil toplum örgütlerinin, çatışma dönemlerinde çocukların yaşadıkları hak ihlallerini tespit ve etkili müdahale edebilme kapasiteleri güçlendirilmeli, bu konuda devletin yarattığı tüm engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Çatışmalardan etkilenen tüm çocuklar için bütüncül hak temelli bir eylem planı oluşturulmalıdır. Bu eylem planının hazırlığı sivil toplum örgütleri ve çocukların katılımı ile gerçekleştirilmelidir.

Tüm toplumda ve kamu idaresinde BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile Çocukların Silahlı Çatışmalardan Korunması ek protokolünün daha fazla bilinir olması ve benimsenmesi sağlanmalıdır.

Çocuklara, ebeveynlere, çocuklarla çalışan profesyonellere yönelik çatışmanın etkilerine karşı güçlendirici danışmanlık çalışmaları yapılmalıdır.

Tüm toplumda ve kamu idaresinde toplumsal cinsiyet algısının geliştirilmesi ve benimsenmesi sağlanmalıdır.

Çocuk haklarına dair uluslararası denetim ve koruma mekanizmalarının özellikle silahlı çatışmalar gibi ağır çocuk hak ihlallerinin yaşandığı dönemlerde daha etkin ve etkili mekanizmalar kurmalarını sağlamak amacıyla uluslararası toplumlarla işbirlikleri artırılmalıdır.

Kürt meselesinde “terörle mücadele” ve “silahlı mücadele” yaklaşımlarından vazgeçilmeli, barış ve müzakere süreçleri başlatılmalıdır. Bu süreçlerde çocukların da yer alması sağlanmalı, çocuklara barışçıl ortamlarda yerel ve ulusal düzeyde siyasete katılımlarına olanaklar yaratılmalıdır.

TİHV TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

TİHV GENEL MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/ANKARA

Tel/Faks: (312) 310 66 36 • +90(312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 8/12 6.Kat Yenişehir/DİYARBAKIR

Tel/Faks: (412) 228 26 61 • 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Ap. No:113/6 Kurtuluş-Şişli/İSTANBUL

Tel: (212) 249 30 92 • 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1471 Sk. No.1 Kenet 1 Sitesi D.1-2 Alsancak/İZMİR

Tel/Faks: (232) 463 46 46 • 463 91 47

E-posta: izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mahallesi, Nurullah Caddesi No 63 / 1 Cizre/ŞIRNAK

Tel/Faks: (486) 616 86 07 • 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN REFERANS MERKEZİ

Şerefiye Mahallesi, Santral 6. Sokak Haydaroglu İş Merkezi

B – Blok No:13 İpekyolu/VAN

Tel/Faks: (432) 215 12 61 • 214 11 37

E-posta: van@tihv.org.tr